

HALID BULIĆ

Iz morfologije i sintakse
savremenog bosanskog jezika

BIBLIOTEKA BOSNIŠTIKA | MONOGRAFIJE

B

KNJIGA 5

HALID BULIĆ
**IZ MORFOLOGIJE I SINTAKSE
SAVREMENOG BOSANSKOG JEZIKA**

© Slavistički komitet i Halid Bulić; prvo izdanje, 2011.

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove publikacije ne smije se umnožavati na bilo koji način ili javno reproducirati bez prethodnog dopuštenja izdavača i autora.

Izdavač

Slavistički komitet, Sarajevo

Filozofski fakultet u Sarajevu, F. Račkog 1, Sarajevo, BiH

tel. (+387) 33 253 170 e-mail info@slavisticikomite.ba

www.slavisticikomite.ba

Izdavački savjet Biblioteke *Bosnistika – Lingvistika*

Josip Baotić, Senahid Halilović, Dževad Jahić, Jagoda Jurić-Kappel,
Marina Katnić-Bakaršić, Svein Mønnesland, Hasnija Muratagić-Tuna,
Asim Peco, Ivo Pranjković, Drago Tešanović, Branko Tošović

Glavni urednik

Senahid Halilović

Urednica

Mirela Omerović

Recenzenti

Ivo Pranjković

Ismail Palić

ISBN 978-9958-648-04-5

BIBLIOTEKA BOSNIKA | **MONOGRAFIJE**

Halid Bulić

Iz morfologije
i sintakse
savremenog
bosanskog jezika

Sarajevo, 2011.

B

KNJIGA 5

Sadržaj

Tipovi supstantivnih dopuna glagolima u bosanskom jeziku	7
1. Uvod	9
2. Teorijsko određenje dopune	15
3. Kriteriji klasifikacije supstantivnih dopuna glagolima	21
4. Klasifikacija supstantivnih dopuna	25
4.1. Subjekt	25
4.2. Supstantivna predikativna dopuna	28
4.3. Objekatske dopune	34
4.3.1. Besprijedložna genitivna dopuna	35
4.3.2. Dopuna u obliku genitivnog prijedložno-padežnog izraza	37
4.3.3. Besprijedložna dativna dopuna	38
4.3.4. Dopuna u obliku dativnog prijedložno-padežnog izraza	42
4.3.5. Besprijedložna akuzativna dopuna	43
4.3.6. Dopuna u obliku akuzativnog prijedložno-padežnog izraza	45
4.3.7. Besprijedložna instrumentalna dopuna	47
4.3.8. Dopuna u obliku instrumentalnog prijedložno-padežnog izraza	48
4.3.9. Lokativna dopuna	49
5. Zaključak	50
Indeklinabilni pridjevi u bosanskom jeziku	55
O upotrebi pridjeva i glagolskih pridjeva srednjeg roda u sastavu predikata rečenica kojima je subjekt prvo ili drugo lice	95
Morfološki i sintaksički status značenjskih jedinica <i>bekri, deli,</i> <i>efendi, fra, gazi, hadži</i> i <i>hazreti</i> u savremenom bosanskom jeziku	107
Izvori	117
Literatura	119
Rezime	125
Summary	128

Резюме	131
Imenski indeks	135
Predmetni indeks	139
Podaci o autoru	145

**Tipovi supstantivnih
dopuna glagolima
u bosanskom jeziku**

1. Uvod

1.1. Termin *dopuna* prisutan je u lingvističkoj literaturi na srednjojužnoslavenskom prostoru još od Maretićeve *Gramatike*, ali se u svim tekstovima ne koristi s istim značenjem. Najčešće je spomenut usput i upotrijebljen sinonimno terminima *dodatak*, *odredba*, a nekad se, naročito u novijim gramatikama, približava značenju koje ima u *gramatici zavisnosti*.

1.2. U rječnicima lingvističkih termina, zbog same prirode rječnika, uz natuknicu *dopuna* obično se nalaze uopćene definicije *dopune* koje ne mogu biti pogrešne, ali nisu ni jednoznačne i obično se u njima pojavljuje glagol *dopunjavati*, koji se može različito interpretirati prilikom primjene takve definicije na analizu rečenične strukture. Naročito je lahko pomiješati pojam *dopune* s drugim pojmovima koje *gramatika zavisnosti* nastoji precizno razgraničiti od *dopune*, kao što je *dodatak* i njemu slični ili sinonimni pojmovi. Tome doprinosi i činjenica da se u rječnicima lingvističkih naziva definicijom samih ovakvih pojmova (npr. natuknica *dodatak*) ili upućuje na *dopunu*¹ ili se u njoj upotrebljavaju riječi *dodavati*, *publiže označavati* i sl., pa čak i sinonim *dopunjak* (Simeon /I/ 1969:257), što čini da ih je od *dopune* još teže razlikovati. Doduše, Simeon u jednom od pojašnjenja koja slijede nakon uopćene definicije *dopune* kaže da se “često taj naziv koristi samo za objekt”, ali uz sva ostala pojašnjenja koja su uz to navedena, a od kojih neka i izričito izjednače *dopunu* i *dodatak*, teško je razgraničiti šta je jedno, a šta drugo.

Kristal (1988:54–55) uz natuknicu *dopuna* (*komplement*), *dopunjivač* kratko govori o značenju ovog termina u raznim pristupima i ukazuje na to da u oblasti dopunjavanja i danas ima nerazjašnjenih pitanja. U Kristalovu *Rječniku* nema natuknica *dodatak* ni *odredba*.

1.3. U nastavku rada osvrnut ćemo se na način na koji je termin *dopuna* korišten u značajnijim radovima na srednjojužnoslavenskom prostoru, zatim definirati šta će se *dopunom* smatrati u ovom tekstu, a onda i ponuditi klasifikaciju *supstantivnih dopuna* glagolima u bosanskom jeziku.

¹ Usp. Peco – Stanojčić (1972:74), gdje se za *dodatak* kaže: “Termin je iz tradicionalne gramatike. Najčešće obuhvata one gramatičke pojmove koji se danas nazivaju *odredbama* i *dopunama*.”

1.3.1. Tomo Maretić u svojoj *Gramatici hrvatskoga ili srpskoga jezika* često koristi riječ *dopuna*, ali je ne definira. Eksplicitno kaže da pojedini padeži (s prijedlozima ili bez njih) mogu biti dopuna glagolima, imenicama i pridjevima, ali bliži i dalji objekt ne smatra dopunom. Implicitno i subjekt smatra dopunom, a kaže i da neki glagoli imaju dopunu u infinitivu ili u obliku *da + prezent*. Razliku između dopune i daljeg objekta, kako ih vidi Maretić, ilustrirat ćemo na primjeru instrumentala. Primjer za instrumental kao dalji objekt mu je “počinjaše se dvjema molitvama” (Maretić 1963:595). O instrumentalu kao dopuni piše: “Rijetko služi instrumental za dopunu imenicama i glagolima (npr. čudom se čuditi), češće pridjevima (...)” (Maretić 1963:596). I u odjeljku o akuzativu piše da “neki glagoli osim bližeg objekta imaju još dopunu u akuzativu s prijedlogom *za*: narod primi ono momče *za cara*” (Maretić 1963:590), po čemu se također vidi da Maretić objekte ne smatra dopunama.

1.3.2. Aleksandar Belić u djelu *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku* prema odnosu njihovih upravnih i zavisnih dijelova razlikuje odredbene od dopunskih sintagmi.

Odredbene su onda kada se kakva osobina koja je latentna u jezičkom potencijalu reči – otkriva zavisnom rečju sintagme: *sivo nebo, suho drvce, brzo pohitaju, jasno ugledaju* ili sl. Dopunske su sintagme onda kada se u zavisnoj reči sintagme otkriva sastavni deo pojma koji je izvan njega, ali sa kojim dotični pojam čini organsku celinu: *orati zemlju, seći drva, seći testerom, orati ralicom* itd. (Belić 1998:129)

Belić razlikuje dva glavna dijela rečenice – subjekt i predikat. Jedino je subjekt samostalan, on je glavni, a “predikat nije nešto drugo do odredba, ali odredba naročite vrste (...)” (Belić 1998:121–122). Pripisivanje glavne uloge u rečenici subjektu potpuno je u suprotnosti s postavkama *gramatike zavisnosti*.

1.3.3. Gramatika Stjepka Težaka i Stjepana Babića (1966) ne pravi nikakvu razliku između *dopune* i *dodatka*. Dodatkom ili dopunom smatra se i pridjev uz imenicu, a kaže se da se te dopune mogu dodati i imenicama u predikatnom skupu (usp. Težak – Babić 1966:171), navodi se primjer *Stribor pak bijaše šumski starješina*, a nekoliko strana dalje kaže se i da “svaki glagol u rečenici može imati dopunu koja obavijest obogaćuje podatkom o mjestu radnje, o vremenu radnje, o načinu radnje, o uzroku radnje i o drugim okolnostima u kojima se radnja vrši” (Težak – Babić 1966:179).

1.3.4. Ivan Brabec, Mate Hraste i Sreten Živković u svojoj *Gramatici hrvatskosrpskoga jezika* (1966:196–197) pišu: “Mnogi glagoli traže neku

dopunu koja određuje predmet glagolske radnje. (...) Glagoli zahtijevaju dopunu u određenom padežu, npr: bojati se koga, prkositi kome. Dopuna ima u svim padežima, osim nominativa i vokativa, (...). Te glagolske dopune zovu se objekti (...).” Ova gramatika glavnim dijelovima rečenice smatra subjekt i predikat, a riječi koje se uz njih obično nađu i koje ih objašnjavaju naziva dodacima i tu ubraja i riječ *socijalizam* u primjeru *Radni narod izgrađuje socijalizam* (usp. Brabec – Hraste – Živković 1966:192–193).

Iz ovoga možemo zaključiti da ova gramatika podrazumijeva sljedeće:

- objekti su dopune;
- nema nominativne dopune (subjekt nije dopuna);
- riječ *socijalizam* koja vrši službu objekta (dakle dopune) svrstava se u dodatke, iz čega slijedi da su dopune vrsta dodataka.

1.3.5. Za Mihaila Stevanovića, kao i za Belića, subjekt je “jezgro rečenice, njen osnovni deo” (1974:23). On je jedini nezavisni član rečenice, a svi ostali zavise od njega pa tako i predikat. Ovakva je tvrdnja, kao što je već rečeno, u potpunoj suprotnosti sa *gramatikom zavisnosti*. Ali za razliku od ranijih gramatika, u Stevanovićevu se *Savremenom srpskohrvatskom jeziku II* prilično opširno govori o *dopunama* i *odredbama*. I jedne i druge naziva *determinativima*. Napominje se da se za njih u gramatikama koristi naziv *dodatak* i tvrdi da taj naziv nije dobar. Međutim, i Stevanović definira *dopune* kao ono što vrši “funkciju dopunjavanja reči na koje se naslanjaju i od kojih zavise” (Stevanović 1974:74), a *odredbe* kao riječi ili oblike riječi “koji se upotrebljavaju da odrede pojam od čijeg imena zavise, a same se za sebe ne upotrebljavaju” (Stevanović 1974:48). Je li nešto dopuna ili dodatak određuje se uglavnom semantičkim kriterijima i nije ih uvijek jednostavno razgraničiti. Naprimjer, prilikom opisa odredbi uzroka i cilja kaže se: “Ali se postavlja pitanje koliko su oznake uzroka i cilja radi kojeg se vrši radnja po funkcijama svojim odredbe, odnosno da li su to prave odredbe ili više dopune reči na koje se odnose” (Stevanović 1974:70). Nakon toga se donosi potpuno neodređen, čak i nejasan zaključak: “U svakom slučaju to su determinativi koji nisu manje dopune nego prave odredbe” (Stevanović 1974:70). Inače, u ovoj se gramatici glagolskim dopunama smatraju objekti, glagoli konkretnog značenja koji uz modalne glagole i glagole koji znače početak, nastavljanje ili kraj radnje čine predikat, imenice kao predikati u instrumentalu, predikati u akuzativu s prijedlogom *za*, odnosno s “veznikom” *kao* i sl.

1.3.6. Sljedeći autor čije ćemo viđenje *dopuna* predstaviti jeste Midhat Riđanović. On o *dopunama* govori u tri knjige: *Jezik i njegova struktura* (1984), *Totalni promašaj* (2003) i *Praktična engleska gramatika* (2007).

U *Totalnom promašaju o dopunama* govori puno opširnije nego u drugim dvjema knjigama. Razlog je tome to što je jedna od glavnih zamjerki tekstu *Gramatike bosanskoga jezika* (čiji je *Promašaj* prikaz) koju u ovoj knjizi iznosi upravo nedefiniranje *dopune* i odnosa *komplementacije*. Za Riđanovića (2003:134) “svaka riječ ili sintagma koja se odnosi na neki *element značenja upravne riječi* dopuna je te riječi. Značenje glagola *čitati* prosto ‘vapi’ za objektom čitanja pa je zato objekt u rečenici *Ona čita knjigu* njegova dopuna, BEZ OBZIRA NA TO ŠTO JE MOŽEMO IZOSTAVITI i reći samo *Ona čita!!*”.

U *Praktičnoj engleskoj gramatici* Riđanović (2007:158) kaže da “svi objekti spadaju u tzv. **dopune** (engl. **complements**), rečenične elemente koji dopunjavaju značenje neke riječi u istoj rečenici.” Razlikuje ih od *dataka*, “kojim se dodaje informacija o *okolnostima* u kojima se obavlja glagolska radnja. Dopune su tijesno vezane uz predikatni glagol (ili neku drugu upravnu riječ), dok dodaci to nisu. To se da divno potvrditi mogućnošću *izdvajanja* informacije izražene dodatkom u posebnu rečenicu i nemogućnošću da se to uradi sa dopunom (...)” (Riđanović 2007:158). Da to nije baš tako divno, pokazuje sljedeći primjer, rečenica *On se lijepo ponašao*. Prilog *lijepo* nesumnjivo označava *način*, a način je nesumnjivo *okolnost*, dakle *datak*. Ipak ovaj “datak” ne može “položiti” predloženi test, jer je negramatično **On se ponašao. To se dešavalo lijepo*. Ova je okolnost ipak *dopuna*.

Instrumental *Grlicom* u primjeru *Zovu je Grlicom* Riđanović (2003:126–127) smatra dopunom riječi *je*, koja je u ovoj rečenici objekt, dakle *objekatskom dopunom*, a tako su mu i “sva ‘leksička jezgra’ uz kopulativne glagole, u sintaksičkom smislu, **subjekatske dopune**” (Riđanović 2003:127).

1.3.7. Radoslav Katičić u svojoj *Sintaksi hrvatskoga književnog jezika* (Katičić 1986) dijelovima rečenice smatra *predikat*, *subjekt*, *adverbnu (priložnu) oznaku* i *objekt*. *Predikat* je temeljni dio rečenice. On nije uvršten u njeno gramatičko ustrojstvo, već otvara mjesto drugim dijelovima. Pri kraju poglavlja o objektu Katičić kaže da valja razlikovati objekt i adverbijalne odredbe i da “ima gramatičkih tradicija u kojima se to dvoje ne razlikuje, nego se opisuje kao jedno i naziva *datak* ili *dopuna (komplement)*” te da “takav način opisivanja nije primjeren hrvatskomu književnom jeziku” (Katičić 1986:125). Međutim, to ne znači da hrvatski jezik nema *dopuna*. *Dopune* su imenice koje se dodaju pojedinim *rečeničnim dijelovima* “jer

oni bez njih nisu potpuni” (Katičić 1986:125). Mjesto im otvaraju imenice i pridjevi, a one se prema njima odnose kao objekti prema svom predikatu.

1.4. U vremenu od objavljivanja Tesnièreove knjige *Osnove strukturalne sintakse* (1959) pa do osamdesetih godina dvadesetog stoljeća, *gramatika zavisnosti* veoma se razvila i postala popularan lingvistički pravac u Njemačkoj. Tesnièreovu su ideju razvijali mnogi njemački lingvisti, a vjerovatno su najznačajniji od svih Gerhard Helbig i Ulrich Engel. Zanimanje za *gramatiku zavisnosti* javilo se i u bivšoj Jugoslaviji, pošto se takav pristup pokazao kao veoma praktičan za nastavu stranih jezika, nastavu maternjeg jezika za učenike u dijaspori, nastavu srpskohrvatskog kao stranog jezika za studente, manjine itd.

1.4.1. Kao naročito značajne jugoslavenske radove spomenut ćemo *Kontrastive Grammatik Deutsch-Serbokroatisch* grupe autora (Đukanović i dr. 1986) u dva toma, koja među ostalim sadržajima nudi i klasifikaciju dopuna, i tekst *Dopune u suvremenom hrvatskom književnom jeziku* Marka Samardžije (1986), u kome su predstavljeni Helbigov i Engelov model opisa sintaksičkih okolina glagola te je dat pregled dotadašnjih klasifikacija dopuna u hrvatskom jeziku, a zatim je ponuđena i Samardžijina klasifikacija, koja je uređena po uzoru na Engelovu.

1.4.2. U *Rečniku glagola sa gramatičkim i leksičkim dopunama* Vladislave Petrović i Koste Dudića (1989) uz svaki se glagol koji je u njemu naveden daje i popis njegovih dopuna. Kod glagola koji imaju više različitih kombinacija dopuna navode se i varijante, a ponekad su u bilješkama istaknuti specifični slučajevi. Obradeno je oko 1300 glagola.

1.4.3. Godine 1990. pojavljuje se *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance* autorica Pavice Mrazović i Zore Vukadinović, koja se u potpunosti zasniva na *gramatici zavisnosti*. I ona nudi klasifikaciju dopuna koja je slična klasifikaciji u *Kontrastive Grammatik*.²

1.5. U posljednjem desetljeću dvadesetog stoljeća dolazi do razdvajanja srpskohrvatskog jezika na njegove komponente – bosanski, hrvatski i srpski i otad se tri njegova nasljednika razvijaju svaki u svom smjeru. Neke gramatike iz perioda poslije 1990. uvode novine koje se tiču *dopuna*, ali se čini da je to veoma sporo i da se još čvrsto drže tradicionalne gramatike.

1.5.1. Godine 1997. izlazi iz štampe *Hrvatska gramatika* grupe autora, koja je ustvari četvrto izdanje *Priručne gramatike hrvatskoga jezika* iz 1979. godine. U njoj se ne koristi termin *dopuna*. Ono što Katičić (1986:125–126) naziva *dopunom* tu se naziva *objektom*, a tako se naziva i Katičićev *objekt*.

² Sve spomenute klasifikacije bit će navedene u nastavku rada.

1.5.2. Dio o sintaksi *Gramatike bosanskoga jezika* (Jahić – Halilović – Palić 2000), iako to nigdje nije eksplicitno izrečeno, u priličnoj se mjeri oslanja na *gramatiku zavisnosti*. Navedena je podjela punoznačnih riječi na sintaksičke kategorije: supstantivne, adjektivne, verbalne i adverbijalne riječi. Obradi sintagme posvećeno je mnogo prostora. Navode se strukturni obrasci svih tipova sintagmi u bosanskom jeziku, a uvodi se i pojam aktivne i pasivne valentnosti. Upravljanje (rekcija) dijeli se na jako i slabo. Prilikom obrade supstantivnih riječi kaže se da one mogu popunjavati pozicije subjekta, objekta, atributa, apozicije, adverbijalnih odredbi, leksičkog jezgra imenskog predikata, a da “usto, supstantivne riječi mogu biti i dopuna pridjevima (...), te prilozima” (Jahić – Halilović – Palić 2000:330), čime je izbjegnuto da se *dopuna* svrsta među dijelove rečenice i tako se čini u cijelom tekstu ovog odjeljka. *Verbalne sintagme* dijele se na *objekatske* i *adverbijalnoodredbene*, a *adjektivne* i *adverbijalne* na *dopunske* i *adverbijalnoodredbene* i tako se možda može naslutiti neka razlika između *dopune* i *objekta*, ali se samo definiranje *dopune* dosljedno izbjegava, iako se ta riječ u tekstu često koristi. Potpuno je isto i u *Gramatici bosanskoga jezika (Morfologija i Sintaksa)* (Halilović – Palić 2007).

1.5.3. *Gramatika srpskoga jezika* Živojina Stanojčića i Ljubomira Popovića iz 2004. godine oslanja se na *gramatiku zavisnosti* u većoj mjeri nego *Gramatika bosanskoga jezika*. U njoj se razlikuju *dopune* od *odredbi*, kaže se da su *dopune* nekad fakultativne, to se obilježava zagradom, a navodi se i šta sve može biti *dopuna*. Međutim, iako se kaže da je predikat *centralni* konstituent rečenice, kaže se i da je subjekt njen *nezavisni* konstituent. *Subjekt* i *predikat* glavni su rečenični konstituenti, a *dopune* i *odredbe* jesu zavisni konstituenti. Iz posljednje dvije tvrdnje vidi se da, iako je ova gramatika odmakla u odnosu na ostale u smjeru *gramatike zavisnosti*, još se nije u potpunosti oslobodila naslijeđa tradicionalne gramatike i njezine dvočlanosti i subjektocentričnosti.

1.5.4. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* Josipa Silića i Ive Pranjkovića uz naslov poglavlja *Objekt* u zagradi dodaje i riječ *dopuna* (Silić – Pranjković 2005:299), ali u tekstu tog odjeljka objašnjava da to dvoje ipak nisu sinonimi:

Naziv “dopuna” ima nešto šire značenje. Pod njim se naime može podrazumijevati i predmet koji ne mora biti član rečeničnoga ustrojstva. Tako u rečenici **Prodavši kuću**, *susjed je preselio u stan* oblik *kuću* dopuna je glagolskomu prilogu prošlom (*prodavši*), koji nema službu predikata.

Isto tako dopunom se smatra i zavisna sastavnica (tagmem) dopunskih spojeva riječi koji su rezultat upravljanja. (...)

Osim toga dopunom se mogu smatrati i neki elementi rečeničnoga ustrojstva koji ne označuju predmet uključen u radnju, nego označuju okolnosti u kojima se događa radnja predikata. Misli se posebno na tzv. obvezatne priložne oznake kakve susrećemo u rečenicama tipa *Susjed stanuje na kraju grada*. (Silić – Pranjeković 2005:299–300)

1.5.5. *Sintaksa savremenoga srpskog jezika*. Prosta rečenica, koju je pod rukovodstvom Milke Ivić izradila grupa autora (Piper i dr. 2005), opširno govori o dopunama i odredbama. U duhu *gramatike zavisnosti* tvrdi da “upravo glagol zauzima središnje mesto u strukturnoj organizaciji rečenice jer od njegove valentnosti (...) zavisi formiranje osnovnih strukturnih obrazaca ili modela rečenice” (Piper i dr. 2005:478). Dopuna se definira ovako:

Dopuna (tj. komplement) reprezentuje semantičko-sintaksičku jedinicu koja konstituiše dopunsku sintagmu ili složenu rečenicu kao njihov zavisni deo raspoređen po pravilu desno od upravnog. (Piper i dr. 2005:495)

Navode se četiri osnovna tipa veza između imenskog i predikatskog izraza: subjekatsko-predikatska veza, sintaksička veza s predikativima, dva vida zavisne veze – dopunjavanje i priloška determinacija i na kraju dvostrana sintaksička veza (usp. Piper 2005:480). Po ovome bi se moglo zaključiti da subjekt i predikativ nisu dopune, ali se kasnije pojavljuju tvrdnje da subjekt *uslovno* može biti dopuna (nominativna dopuna) u primjerima poput *Ti mi se sviđaš* (usp. str. 497), a inače je njegova pojava fakultativna, a dopunom se proglašavaju i predikativi (str. 496), tako da ovo djeluje prilično zbunjujuće. Prilikom obrade rečeničnih modela subjekt se uvršćuje kao prvi argument (str. 518–527).

2. Teorijsko određenje dopune

2.0. U uvodnom dijelu pokazana je raznovrsnost značenja koja se pripisuju pojmu dopuna u najznačajnijim lingvističkim tekstovima na južnoslavenskom prostoru. Međutim, i u okviru *gramatike zavisnosti*, kojoj je dopuna jedan od ključnih pojmova, značenje ovog termina, a naročito broj dopuna i njihova klasifikacija, često se razlikuju kod pojedinih gramatičara, a ponekad i kod istog gramatičara u različitim periodima.

2.1. Lucien Tesnière, koji se smatra osnivačem moderne gramatike zavisnosti, posmatrao je glagolski čvor³ kao malu dramu koja ima radnju

³ Tesnière koristi termin *noeud* (Tesnière 1980:390). Engel ga na njemački prevodi kao *Nexus* (Tesnière 1980:390). Ivana Franić (2006:81) *noeud* prevodi kao *čvor*. O njemu Tes-

(događaj), aktere i okolnosti i pojašnjavao da “wechselt man aus der Wirklichkeit des Dramas auf Ebene der strukturalen Syntax über, so entspricht dem Geschehen das Verb, den Akteuren die Aktanten und den Umständen die Angaben”⁴ (Tesnière 1980:93).

2.1.1. Njegovi osnovni stavovi o rečeničnoj strukturi jesu:

Das Verb bezeichnet das Geschehen. So wird in dem Satz *Alfred schlägt Bernhard* (...) das Geschehen durch das Verb *schlägt* bezeichnet.

Die Aktanten sind Wesen oder Dinge, die auf irgendeine Art, sei es auch nur passiv, (...), am Geschehen teilhaben.

So sind *Karl* und sogar *Buch* in dem Satz *Alfred gibt Karl das Buch* (...) – obwohl sie selbst gar nicht “handeln” – ebenso Aktanten wie Alfred (...).

Die Aktanten sind immer Substantive oder Äquivalente von Substantiven. Umgekehrt nehmen die Substantive im Satz grundsätzlich immer die Funktion vom Aktanten ein.

Die Angaben bezeichnen Umstände der Zeit, des Ortes, der Art und Weise usw., unter denen sich das Geschehen vollzieht. So enthält der Satz *Alfred steckt seine Nase immer überall hinein* (...) eine Temporalangabe (*immer*) und eine Lokalangabe (*überall hinein*).

Die Angaben sind immer Adverbien (der Zeit, des Ortes, der Art und Weise usw.) oder Äquivalente von Adverbien. Umgekehrt nehmen die Adverbien im Satz grundsätzlich immer die Funktion vom Angaben ein. (Tesnière 1980:93–94)⁵

nière (1980:28) kaže: “Jedes Regens, das ein oder mehrere Dependencien regiert, bildet einen Nexus” (Svaki regens koji regira jedan ili više dependensa čini čvor. /Prijevod H. B./). *Regens* pritom treba shvatiti kao element koji je sintaksički nadređen drugom elementu, a *dependens* kao sintaksički podređeni element. Termin *čvor* (engl. *node*) u generativnoj je gramatici “naziv za PRIZNAČENE tačke GRANANJA na dijagramu u vidu STABLA. Za odnos između čvorova [u engleskom] se često upotrebljavaju metaforični izrazi iz oblasti srodstva. Čvor koji neposredno DOMINIRA nad drugim čvorom [nadređeni čvor] naziva se ‘majka’ (*mother node*), ovaj drugi [podređeni čvor] njegova je ‘kćerka’ (*daughter node*)” (Kristal 1988:40–41). U ovom tekstu mi ćemo koristiti termine *čvor*, *regens* i *dependens*.

⁴“prijede li se iz stvarnosti drame na ravan strukturalne sintakse, tad događaju odgovara glagol, akterima aktanti, a okolnostima dodaci.” (Prijevod H. B.)

⁵Glagol označava radnju. Tako se u rečenici *Alfred tuče Bernarda* (...) radnja označava glagolom *tuče*.

Aktanti su bića ili predmeti koji na bilo koji način, makar samo pasivno, (...), učestvuju u radnji.

Tako su *Karl* a i *knjigu* u rečenici *Alfred daje Karlu knjigu* (...) – iako oni sami nikako ne “trguju” – na isti način aktanti kao i *Alfred* (...).

Aktanti su uvijek supstantivi ili ekvivalentni supstantiva. Obratno, supstantivi u rečenici načelno uvijek zauzimaju funkciju aktanata.

2.1.2. Glagol je centar glagolskog čvora, pa je prema tome glagol regens glagolske rečenice. Osnova rečenice nipošto nije opozicija subjekt – predikat, kako je smatrala tradicionalna gramatika. Za mišljenje o ovoj opoziciji kao osnovi rečenice Tesnière kaže da je ona samo “ein immer noch nicht ganz beseitigtes Überbleibsel jener von Aristoteles bis Port-Royal reichenden Epoche, in der alle Grammatik auf der Logik beruhte”⁶ (Tesnière 1980:94) i da “in der Tat gehen alle Argumente, die gegen die Auffassung vom verbalen Nexus des Satzes und zugunsten der Subjekt-Prädikat-
-Opposition angeführt werden können, auf die apriorische formale Logik zurück, die in der Linguistik nicht zu suchen hat”⁷ (Tesnière 1980:94–95).

2.1.3. Svaki glagol otvara određen broj “slobodnih mjesta” koja se popunjavaju aktantima, a broj tih “slobodnih mjesta”, odnosno broj aktanata koje glagol može regirati čini valenciju tog glagola (usp. Tesnière 1980:161). Svi glagoli nemaju isti broj aktanata. Tesnière ih dijeli na glagole bez aktanata, glagole s jednim, dvama i trima aktantima (usp. Tesnière 1980:97–102). Glagoli bez aktanata (*avalentni*) označavaju radnju koja se dešava sama od sebe, bez ičijeg učešća. Glagoli s jednim aktantom (*monovalentni*) označavaju radnju u kojoj učestvuje samo jedno biće ili predmet, a glagoli s dva (*divalentni*), odnosno tri aktanta (*trivalentni*) označavaju radnju u kojoj učestvuju dva, odnosno tri bića ili predmeta. Aktanti se nazivaju prema rednim brojevima: *prvi*, *drugi* i *treći aktant*. *Prvi aktant* je ono što tradicionalna gramatika zove *subjekt*, *drugi aktant* je *bliži objekt*, a *treći aktant* je *dalji objekt u dativu*.

2.1.4. Tesnière (1980:161) kaže da valencije mogu ostati i slobodne. Na primjer, umjesto rečenice *Alfred singt ein Lied* (*Alfred pjeva pjesmu*) može se reći samo *Alfred singt* i mjesto *drugog aktanta* ostat će nepopunjeno, a rečenica gramatična. Isto tako i trivalentni glagoli mogu imati slobodnu valenciju umjesto drugog (*Alfred gibt den Armen* /*Alfred daje siromašnicima*/) ili umjesto trećeg aktanta (*Alfred gibt zwei Mark* /*Alfred daje dvije marke*/).

Dodaci označavaju okolnosti vremena, mjesta, načina itd. pod kojima se vrši radnja. Tako rečenica *Alfred uvijek svuda zabada svoj nos* sadrži jedan vremenski dodatak (*uvijek*) i jedan mjesni (*svuda*).

Dodaci su uvijek adverbi (vremena, mjesta, načina itd.) ili ekvivalenti adverbna. Obratno, adverbi u rečenici načelno uvijek zauzimaju funkciju dodataka. (Prijevod H. B.)

⁶ “jedan još ne sasvim uklonjen ostatak one epohe koja se pruža od Aristotela do Port-Royala, u kojoj su se sve gramatike temeljile na logici” (Prijevod H. B.)

⁷ “ustvari, svi argumenti koji se mogu navesti protiv shvatanja o glagolskom čvoru rečenice, a u korist gore spomenute opozicije subjekt – predikat vraćaju se na apriornu formalnu logiku, koja u lingvistici nema šta tražiti.” (Prijevod H. B.)

2.1.5. Tesnièreova podjela aktanata na prvi, drugi i treći aktant, iako je bila značajna i poticajna za budući razvoj nauke o jeziku, ipak ne može biti dovoljna da se opišu sintaksičke okoline glagola u svim jezicima. Ovoj se podjeli može prigovoriti prije svega zbog ograničenosti aktanata na samo tri padeža i neračunanja na mogućnost drugih padeža kao aktanata, zatim zbog neuzimanja u obzir mogućnosti da kao aktant služi prijedložno-padežni izraz i moguće strukturne neophodnosti nekih adverbijalnih odredbi, koje Tesnière bez izuzetka svrstava u *dodatke*.

2.2. Nakon Tesnièrea njegove se ideje i dalje razvijaju i doraduju, naročito u njemačkoj lingvistici. Mnogi njemački lingvisti govore o *valentnosti*, *dopunama* i *dodacima*. Bernd Ulrich Biere u tekstu *Ergänzungen und Angaben* (Schumacher 1976:129–173) među ostalim navodi sljedeća imena: Engel, Helbig, Tarvainen, Rosengren, Heringer, Öhlschläger, Andresen, Zifonun, Stötzl, Heger, Ballweg, Hacker i Schumacher. Ovdje ćemo predstaviti samo Helbiga i Engela jer ih smatramo najvažnijim.

2.2.1. Gerhard Helbig je u teoriju valentnosti uveo neke značajne promjene u odnosu na Tesnièrea. “On polazi od pretpostavke da je finitni oblik glagola strukturalni centar rečenice i da nije neophodno da rečenica uvijek ima subjekt” (Žepić 1975:22). Za određivanje koji su dijelovi rečenice strukturno neophodni uvodi test eliminacije. Razlikuje tri tipa rečeničnih dijelova: obligatne aktante, fakultativne aktante i slobodne dodatke (usp. Žepić 1975:23). Znatno je proširio inventar dopuna u odnosu na Tesnièreev prvi, drugi i treći aktant.

U ranijim svojim radovima razlikuje Helbig u njemačkom jeziku *sedam glagolskih dopuna*: subjekt, predikativ, četiri objekta (u akuzativu, u dativu, u genetivu /! i prijedložni) te priložnu oznaku. Uvrštavanje priložnih oznaka među dopune u skladu je s Helbigovom spoznajom da ima glagola koji otvaraju mjesto upravo priložnim oznakama. Ovo znači da granica između dopuna i dodataka nije podudarna s granicom između objekata i priložnih dopuna (!). Ta granica prolazi poljem priložnih oznaka dijeleći ih u dvije nejednake skupine: u (manju) skupinu onih što mogu biti dopunama i (znatno veću) skupinu onih što su samo dodaci. Kasnije, uvođenjem razlike između predikativâ s prijedlozima i predikativâ bez prijedlogâ, popis glagolskih dopuna povećan je na *osam* članova. (Samardžija 1986:1–2)

2.2.2. Njemački lingvist Ulrich Engel još je povećao broj vrsta dopuna, a nešto je promijenio i u teoriji dopune. Ovako ukratko predstavlja svoje viđenje rečenične strukture:

Als satzbegründendes Element ist das finite Verb der Wichtigste Teil des Satzes. In anderer Hinsicht (etwa, was die Bedeutung des ganzen Satzes anbe-

trifft) können sonstige verbale Elemente wichtiger sein. Zum finiten Verb treten nämlich häufig noch infinite Verben – Infinitive oder Participen II (...):

*Du sollst die Tür **schließen**.*

*Ich habe **gefroren**.*

Die infiniten Verben sind in diesen Sätzen vom finiten Verb abhängig, sie sind seine **Satelliten**. Finites Verb und infinite Verben bilden zusammen den **Verbalkomplex** (...), das finite Verb ist dessen **Kern**. Im Verbalkomplex (*sollst schließen, habe gefroren*) ist wichtigster Satellit des finiten Verbs das **Hauptverb**. Lediglich in eiteiligen Verbalkomplexen sind finites Verb und Hauptverb identisch.

Das Hauptverb legt einen wesentlichen Teil der Satzstruktur fest. Es bildet seinerseits den Kern eines engeren Konstrukts, in dem die Satzglieder als seine Satelliten fungieren. Unter Satzgliedern verstecken wir also diejenigen (oft mehrgliederigen) Konstrukte, die

- unmittelbar vom Verb abhängen und

- relativ frei austauschbar sind, d.h. ein "Paradigma" bilden.

Satzglieder werden in Ergänzungen und Angaben unterteilt.

Ergänzungen kommen nur bei bestimmten Subklassen von Verben vor, teils obligatorisch (dann wäre der Satz ohne sie ungrammatisch), teils fakultativ (dann ist der Satz auch ohne sie korrekt): sie hängen **subklassenspezifisch** vom Verb ab. So hat *blühen* gewöhnlich ein Subjekt, das den blühenden Gegenstand bezeichnet: *geben* aber hat außer dem Subjekt, das den "Geber" bezeichnet, noch eine Dativergänzung, die den Empfänger nennt, und eine Akkusativergänzung, die die "Gabe" angibt. Die Ergänzungen zum Hauptverb nennen wir auch Sätzerergänzungen. (...)

Neben den Ergänzungen zum Verb oder Satzergänzungen gibt es Ergänzungen zu anderen Wortklassen. So können viele Nomina und Adjektive als Satelliten haben (...); die Präpositionen haben als Satelliten sogar ausschließlich Ergänzungen, und zwar stets obligatorische. (...)

Im Gegensatz zu den Ergänzungen kommen die **Angaben** bei beliebigen Verben vor. Sie lassen sich jedem Verb (und damit jedem Satz) hinzufügen: sie hängen **aspezifisch** vom Verb ab. Dies ist die wesentliche (und die einzige kontrollierbare) Eigenschaft, die Ergänzungen von Angaben unterscheidet.⁸ (Engel 1996:182–183)

⁸ Kao element na kome se temelji rečenica, finitni je glagol najvažniji dio rečenice. U drugom pogledu (otprilike, što se tiče značenja cijele rečenice) mogu biti bitniji ostali glagolski elementi. Uz finitne glagole pojavljuju se često još i infinitni glagoli – infinitiv ili particip II (...):

*Ti trebaš **zatvoriti** vrata.*

*Ja sam **se smrznuo**.*

Engel razlikuje vrste dopuna prema tzv. anaforama. To su apstraktni izrazi koji “benennen also nicht direkt einen Gegenstand oder eine Situation, sie verweisen vielmehr auf andere (vorausgegangene) Ausdrücke, die ihrerseits Gegenstände, Situationen usw. benennen”⁹ (Engel 1996:185). Drugim riječima, “anafore su najmanji apstraktni zajednički elemenat u paradigmi¹⁰” (Mrazović – Vukadinović 1990:458). U rečenicama: *Dežurni nastavnik nalazi se u našoj učionici*, *Nastavnik se nalazi u učionici* i *On se nalazi tamo*¹¹ (još je bolje koristiti neodređene zamjenice i priloge – *Neko se nalazi negdje*) najapstraktniji elementi jesu *on* i *tamo* (odnosno *neko* i *negdje*). U njemačkom jeziku anafore su najčešće zamjenice, član i prilozi (usp. Engel 1996:185–186).

Infinitni glagoli su u ovim rečenicama zavisni od finitnog glagola, oni su njegovi **sateliti**. Finitni glagol i infinitni glagoli skupa grade **glagolski kompleks** (...), a finitni je glagol njegovo jezgro. U glagolskom kompleksu (*trebaš zatvoriti, sam se smrznuo*) najvažniji satelit finitnog glagola jeste **glavni glagol**. Jedino su u jednodijelnim glagolskim kompleksima finitni glagol i glavni glagol identični.

Glavni glagol određuje suštinski dio rečenične strukture. On sa svoje strane gradi jezgro jedne uže konstrukcije, u kojoj kao njegovi sateliti služe **rečenični članovi**. Pod rečeničnim članovima razumijemo one (često višečlane) konstrukte, koji

- zavisе neposredno od glagola i
- relativno su slobodno zamjenljivi, tj. grade paradigmu.

Rečenični se članovi dijele na dopune i dodatke.

Dopune dolaze samo uz određene potklase glagola, djelimično obligatorno (tada bi rečenica bez njih bila negramatična), djelimično fakultativno (onda je rečenica i bez njih korektna): oni su **specifični za potkasu** glagola. Tako *blühen* (cvjetati) obično ima subjekt, koji pokazuje cvjetajući predmet; ali *geben* (dati) osim subjekta, koji pokazuje “davatelj”, ima još jednu dativnu dopunu, koja imenuje primatelja, i jednu akuzativnu dopunu, koja navodi “dato”. Dopune glavnom glagolu također nazivamo i rečeničnim dopunama. (...)

Pored dopuna glagolu ili rečeničnih dopuna postoje i dopune drugim vrstama riječi. Tako i mnoge imenice i pridjevi mogu imati dopune kao satelite, (...); prijedlozi čak kao satelite imaju isključivo dopune i one su uvijek obavezne.

Nasuprot dopunama dolaze **dadaci** uz proizvoljne glagole. Oni se mogu dodati svakom glagolu (a time i svakoj rečenici): oni od glagola zavise **nespecifično**. Ovo je suštinska (i jedina provjerljiva) osobina koja razlikuje dopune od dodataka. (Prijevod H. B.)

⁹ “ne imenuju dakle direktno neki predmet ili situaciju, oni prije upućuju na druge (prethodne) izraze, koji sa svoje strane imenuju predmete, situacije itd.” (Prijevod H. B.)

¹⁰ “Pod paradigmom se podrazumeva zbir elemenata koji se u istom kontekstu – grupi reči ili rečenicama – mogu međusobno zameniti, supstituisati.” (Mrazović – Vukadinović 1990:33)

¹¹ Elementi u paradigmi ne moraju imati isto značenje. U ovom smo slučaju izabrali takve primjere da bismo lakše pokazali šta je najmanji zajednički element u paradigmi.

2.3. U ovom radu držat ćemo se najvećim dijelom Engelova učenja. Prije svega, prihvatit ćemo Engelovu definiciju dopuna, tj. dopunama glagolima smatrat ćemo

– rečenične članove koji se mogu pojaviti samo uz *potklasu*¹² glagola, odnosno samo uz jedan dio glagola (oni članovi koji se mogu dodati svakom glagolu jesu dodaci, a ne dopune)¹³ i

– rečenične članove koji su obavezni, bez kojih rečenica ne bi bila gramatična (bez obzira na to što se članovi njihove vrste /npr. adverbijalna odredba mjesta/ mogu dodati svakom glagolu, neki glagoli *ne mogu* bez nje, npr. glagoli *stanovati, nalaziti se* itd.).¹⁴

I drugo navedeno određenje može se svesti na prvo i reći da i tu postoji specifičnost za potklasu (usp. Engel 1994:99–100), ali u tom slučaju “subklassenspezifisch ist (...) nicht die Art der Ergänzung, sondern die Art ihrer Beziehung zum Regens”¹⁵ (Engel 1994:100).

3. Kriteriji klasifikacije supstantivnih dopuna glagolima

3.1. U nekim se pitanjima ovaj rad neće slagati s Engelovim učenjem. Ali i to će biti u skladu s Engelovim mišljenjem da “valentnost nije nešto što je jeziku prirodno prirođeno, nego uvijek zavisi od odluke gramatičara u kojem će pravcu usmjeriti zavisnost u jeziku. Tako je i kod najjednostavnijih sintagmi: čak i u nominalnoj grupi kao što je ‘*ein Ast*’ gramatičar je taj koji treba da odluči (i za tu svoju odluku da argumente) da li tu imenica upravlja članom ili član imenicom (up: Engel, 1994:28)” (Hrustić 2005a:27).

Da ova misao nije bez osnova, vidi se i po tome što tri klasifikacije dopuna koje se sve oslanjaju na Engelov model imaju različit broj vrsta dopuna – klasifikacija Pavice Mrazović u *Kontrastive Grammatik* (Đukanović i dr. 1986:961) ima ih jedanaest, a klasifikacija dopuna iste autorice u *Gramatici srpskohrvatskog jezika za strance* (Mrazović – Vukadinović 1990:459)

¹² *Klasu riječi* ovdje treba shvatiti kao *vrstu riječi* (glagoli, imenice, pridjevi itd.), a *potklasu* kao dio, odnosno jedan broj predstavnika neke *vrste riječi*.

¹³ “Glieder, die von allen Elementen einer Wortklasse abhängen können, sind **Angaben**. Glieder, die nur von bestimmten Elementen einer Wortklasse abhängen (können), sind **Ergänzungen**.” (Engel 1994:99)

(“Članovi koji mogu zavisiti od svih elemenata jedne vrste riječi jesu **dodaci**.

Članovi koji (mogu da) zavise samo od određenih elemenata jedne vrste riječi jesu **dopune**.” /Prijevod H. B./)

¹⁴ “**Obligatorische Glieder sind Ergänzungen**.” (Engel 1994:100)

(“**Obavezni članovi jesu dopune**.” /Prijevod H. B./)

¹⁵ “specifična za potklasu nije vrsta dopune, već vrsta odnosa prema regensu.” (Prijevod H. B.)

navodi ih samo devet. Klasifikacija dopuna koju nudi Marko Samardžija (1986:30) ima deset vrsta dopuna. Možemo ih usporediti u sljedećoj tabeli:

Broj	Mrazović, <i>Kontrastive Grammatik</i>	Samardžija, <i>Dopune u suvremenom hrv. jeziku</i>	Mrazović, <i>Gramatika sh. jezika za strance</i>
1.	E ₀ Nominativergänzung	D ₀ Nominativna dopuna	D _{nom} Dopuna u nominativu
2.	E ₁ Akusativergänzung	D ₁ Akuzativna dopuna	D _{gen} Dopuna u genitivu
3.	E ₂ Genitivergänzung	D ₂ Genitivna dopuna	D _{dat} Dopuna u dativu
4.	E ₃ Dativergänzung	D ₃ Dativna dopuna	D _{ak} Dopuna u akuzativu
5.	E ₄ Präpositivergänzung	D ₄ Instrumentalna dopuna	D _{inst} Dopuna u instrumentalu
6.	E ₅ Situativergänzung	D ₅ Prijedložna dopuna	D _{prep} Prepozicionalna dopuna
7.	E ₆ Direktivergänzung	D ₆ Priložna dopuna	D _{adv} Adverbijalna dopuna
8.	E ₇ Nominalergänzung	D ₇ Imenička dopuna	D _{pred} Predikativna dopuna
9.	E ₈ Adjektivalegänzung	D ₈ Pridjevska dopuna	D _{verb} Verbativna dopuna
10.	E ₉ Verbativergänzung	D ₉ Infinitivna dopuna	
11.	E ₁₀ Instrumentalegänzung		

Tabela 1

U suštinskim se stvarima ove klasifikacije slažu, naročito oko onoga što se može nazvati *supstaktivnim dopunama*, odnosno, supstaktivima kao dopunama.

3.1.1. Ovaj se tekst ne slaže s Engelovim učenjem u dvije važne stvari.

Prva se tiče strukture glagolskog kompleksa. Engel kaže da se pomoćni glagol smatra nadređenim glavnom glagolu (usp. primjer: *Ich habe gefroren* u t. 2.2.2. ovog rada). Mi mislimo da je odnos između pomoćnog i glavnog glagola riješen na nivou morfologije i da oni čine jednu sintaksičku jedinicu.¹⁶ Ta je činjenica imala odraza u pisanju oblika futura I u prijašnjim

¹⁶ Usp. Katičić (1986:36): "Cjelina koju predikatni glagol tvori s pomoćnim glagolom nije samo 'morfološka', nego je i sintaktička, jer se s gledišta rečeničnoga ustrojstva ona može uzimati kao posebna riječ."

pravopisima koji se tiču bosanskog jezika – *pisaću, radiću, skakaću* itd. U tom je slučaju pomoćni glagol i ortografski činio cjelinu s glavnim.

3.1.2. Druga stvar u kojoj se ne slažemo s Engelovim mišljenjem još je važnija i u direktnoj je vezi s temom ovog rada, a tiče se prijedložne (prepozicionalne) dopune.

Sve navedene klasifikacije supstantive u obliku padežnih izraza razvrstavaju u različite grupe dopuna. Sa supstantivima s prijedlozima postupaju drukčije i sve ih smještaju u jednu grupu – prijedložne dopune. One, ustvari, prijedlog smatraju dopunom glagolu, a supstantiv koji mu slijedi dopuna je prijedlogu.

Ako bismo prihvatili takvo shvatanje, prijedložnu bismo dopunu mogli dalje dijeliti¹⁷ prema svakom pojedinom prijedlogu: dopuna u obliku prijedloga *na*, dopuna u obliku prijedloga *prema*, dopuna u obliku prijedloga *od* itd., a svaki bi prijedlog dolazio sa svojom dopunom u obliku padeža koji on zahtijeva. U primjerima

Glasam *za promjenu*.

Glasam *protiv promjene*.

glagol *glasati* otvara mjesto dopuni u obliku prijedloga *za* ili *protiv*, a oni uza se dobijaju dopunu u padežu koji svaki od njih (u ovom kontekstu)¹⁸ traži – *za* u akuzativu, a *protiv* u genitivu.

Može izgledati da bi ovakva podjela bila nepraktična jer bi imala nekoliko desetina (onoliko koliko ima prijedloga) podvrsta prijedložne dopune. Ali to ne bi bilo tako jer, kako pokazuje naše istraživanje, samo jedan, relativno mali, dio prijedloga dolazi u rečenicama kao dopuna glagolu.

Ako bi se prihvatila *prijedložna dopuna* u obliku koji smo opisali, podrazumijevalo bi se i to da su prijedlozi koji mogu imati dopunu u obliku različitih padeža ista vrsta dopune glagolu, a da oblik supstantiva koji mu slijedi zavisi isključivo od prijedloga.

To bi značilo da prijedlog *za*, koji može imati dopunu u genitivu, akuzativu i instrumentalu, sam određuje svoju dopunu u svakom kontekstu. Međutim, primjeri

¹⁷ U tekstu *Gramatika zavisnosti i teorija valentnosti* Stanko Žepić (1975:26) ukazuje na to da je “moguće da je broj glagolskih dopuna veći (tj. veći od jedanaest, koliko ih je Žepić, slijedeći Engela, predstavio u ovom tekstu, H. B.), tj. da je klasifikacija dopuna previše gruba i da treba predvidjeti dalju podjelu npr. na više vrsti prepozicionalnih izraza.” Ovaj Žepićev stav navodi i Marko Samardžija (1986:7). Međutim, ni Žepić ni Samardžija nisu u spomenutim tekstovima izvršili ove podjele.

¹⁸ Ovo dodajemo zbog prijedloga *za* koji može imati uza se i druge padeže.

Tragam za istinom.

Borim se za istinu.

*Tragam za istinu.

*Borim se za istinom.

uvjeravaju nas da to nije tako. U oba slučaja predikatni glagol zahtijeva kao dopunu prijedlog *za*, ali dopuna tog prijedloga mora biti u različitim padežima.

Zbog toga je naše mišljenje da upravni glagol ne određuje samo koji će mu prijedlog biti dopuna, već i padež supstantivne riječi koja je obavezna dopuna tom prijedlogu,¹⁹ a ako je to tako (a navedeni primjeri nas u to uvjeravaju), onda je cijela konstrukcija *prijedlog + supstantiv* dopuna glagolu. Zato nećemo govoriti o *prijedložnoj (prepozicionalnoj) dopuni*, već o *dopuni u obliku prijedložno-padežnog izraza*.

To omogućava da se posmatrana dopuna podijeli na više vrsta s obzirom na padež u kome je supstantiv, a otvara se mjesto i za *lokativnu dopunu*, koja je uvijek prije registrirana kao prijedložna.

Osim preciznosti opisa i mogućnosti za izdvajanje *lokativne dopune*, ovakav pristup ima i jednu praktičnu prednost. Broj padeža koji se mogu pojaviti kao dopuna prijedloga u savremenom jeziku poznat je i mali. U okviru svake *dopune u obliku prijedložno-padežnog izraza* može se vršiti podjela prema prijedlogu, tako da ovakva podjela neće biti manje precizna od prethodno opisane. Ako bi se desilo, a to je sasvim moguće, da se u našem korpusu neki prijedložno-padežni izraz u službi dopune uopće ne pojavi, a pojavi se u nekom opsežnijem korpusu, sama klasifikacija manje trpi ako se takav element dodaje na što nižem nivou i u što manjim postojećim cjelinama. Zbog navedenih prednosti, u ovom ćemo radu *prijedložnoj dopuni* pristupiti na ovaj način.

3.1.3. Padežne i prijedložno-padežne izraze koji zavise od glagola, a koji su pretrpjeli funkcionalnu preobrazbu S>Adv, nećemo smatrati supstantivnim, već adverbijalnim izrazima i njima se nećemo baviti u ovome radu.

3.1.4. Nećemo se baviti ni dopunama glagolima koji su sastavni dio frazema. U ovim slučajevima može doći do određenih sintaksičkih anomalija. Mogu se pojaviti konstrukcije koje su gramatične jedino kad su u sastavu frazema, naprimjer: *doći (kome) glave, dozvati se pameti* i sl.²⁰ Može

¹⁹ Usp.: "Međutim, kad je jedan predlog sposoban da se slaže i s dva, pa i s tri oblika (padeža), onda je jasno da taj predlog odista nije onaj upravljajući oblikom imenice nego nešto van te veze, van padeža s predlogom." (Lalević 1957:251)

²⁰ Primjeri su preuzeti iz Tanović (2000:68).

se govoriti i o valentnosti frazema kao cjeline (usp. Tanović 2000:17), ali to nije predmet ovog rada.

4. Klasifikacija supstantivnih dopuna

Naše istraživanje pokazuje da se prema načinu na koji se supstantivne dopune odnose prema glagolu mogu izdvojiti tri vrste supstantivnih dopuna glagolima. To su *subjekt*, *predikativ* i *objekt*. Sve ostalo što se može pojaviti kao dio rečenične strukture ili nije supstantiv ili nije dopuna ili nije dopuna glagolu.

Svaka od ovih vrsta dopuna ima svoje specifičnosti o kojima ćemo govoriti u nastavku rada. Osim toga, neke dopune imaju i svoje podvrste pa ćemo opisati i njih.

4.1. Subjekt

Sve tri klasifikacije dopuna koje su predstavljene u *Tabeli 1* navode nominativnu dopunu kao vrstu dopuna. Riječ je o gramatičkom subjektu, čiju službu uvijek vrši supstantivna (ili supstantivizirana) riječ u nominativu, naprimjer:

- Voz* odmah krenu. (SKP, 13)
- Husein* se trže. (SKP, 165)
- Ernest* nije slušao. (AIT, 26)
- Moji *zemljaci* se uozbiljiše. (AIT, 32)
- Fijaker* stade. (IHT, 49)
- Kočijaš* je opet potegao iz one svoje čaturice... (IHT, 49)
- Ljudi* su šutjeli... (IHT, 135)
- Renata* se samo zagonetno smješkala. (AKK, 41)
- Stari *štosovi* uvijek pale. (AKK, 67)
- Lida* je sanjala mamu... (TKI, 179)
- ...*Svetozar* cijeni uvažavanje. (TKI, 196)

Međutim, u literaturi se mogu naći i shvatanja da subjekt nije dopuna. Na tvrdnje iznesene u nekim gramatikama da je veza subjekta i predikata, ili čak sam subjekt, osnova rečenice, nećemo se posebno obazirati i prihvatit ćemo u potpunosti Tesnièreovo mišljenje o tome.²¹ Ali čak i neki gramatičari koji poznaju i (djelimično) prihvataju postavke gramatike zavisnosti

²¹ Tesnièreovo mišljenje navedeno je u t. 2.1.2. ovog rada.

daju subjektu istaknuto mjesto u rečenici i ne izjednačuju ga s ostalim dopunama.

Tako *Sintaksa savremenoga srpskog jezika: Prosta rečenica* o subjekat-skom nominativu kaže: “To je nominativ u funkciji gramatičkog subjekta (*levog predikatskog argumenta*)²² (isticanje H. B.)” (Piper i dr. 2005:124). Ako se ovo usporedi s definicijom dopune koju nudi ova knjiga, a po kojoj je dopuna dio “raspoređen po pravilu *desno* (isticanje H. B.) od upravnog” (Piper i dr. 2005:495), može se zaključiti da autori subjekt ne smatraju dopunom. Međutim, postoje slučajevi kada, po mišljenju autora, gramatičke dopune imaju oblik nominativa.²³

Imeničkoj reči u poziciji formalnog subjekta, sa značenjem izazivača, (...), najčešće otvaraju mesto glagoli “dopadanja, interesovanja” i dr. Rekcija tih glagola u srpskom jeziku jeste dativsko-nominativska, jer se obavezno udružuju s imenskom rečju u obliku dativa i nominativa, pa bi strukturni obrazac njihove realizacije bio sledeći: Vse / V + NDat + NNom. Ovo se može ilustrirati glagolom *svideti se*, (...): *Njemu se sviđa ta devojka.* (...)

Samo u ovim slučajevima (isticanje H. B.) govorimo uslovno o subjekatskoj dopuni, budući da ta imenska reč zauzima položaj gramatičkog subjekta u rečenici, ali to na semantičkom planu nije agens, već tzv. pseudoagens, odnosno kauzator. (...)

Što se tiče redosleda, nominativska dopuna obično se pojavljuje u postpoziciji (dakle desno, H. B.), (...), osim ako nije komunikativno-stilistički markirana (...). (Piper i dr. 2005:497)

Subjekt se u toj knjizi uvršćuje u rečenične modele kao prvi argument i za njega se kaže da ga nemaju jednočlane predikatske strukture s predikat-skom nulte valentnosti (usp. Piper i dr. 2005:518–519). Prilično se opširno govori i o drugim tipovima bezličnih rečenica (usp. Piper i dr. 2005:603–607).

U *Gramatici srpskohrvatskog jezika za strance* (Mrazović – Vukadinović 1990:472–473) navodi se četrdeset šest rečeničnih modela, a čak u šesnaest njih ne pojavljuje se nominativna dopuna (subjekt).

I Ivo Pranjković u radu *Gramatika jednostavne rečenice* navodi šesnaest tipova takozvanih jednočlanih rečenica od kojih jedan tip ima i dva dodatna podtipa (Pranjković 1993b:65–66).

²² “Leva valentnost je u srpskom jeziku obično zastupljena argumentom koji ima opšte značenje ostvarivača ili nosioca neke radnje ili nekog stanja, tj. šire shvaćenog agensa, a desna valentnost je, u tom slučaju, rezervisana za druge semantičke uloge.” (Piper i dr. 2005:610)

²³ Predikative autori smatraju leksičkim dopunama.

Postojanje takvih rečenica potvrđuje da subjekt, po definiciji koja je usvojena u ovom tekstu (usp. t. 2.3.), u svakom slučaju jest dopuna, njegovo je pojavljivanje moguće samo uz jedan dio glagola, a uz neke glagole i u nekim konstrukcijama on se ne može pojaviti. On je, dakle, *specifičan za potklasu glagola*.

Mi ćemo navesti samo nekoliko primjera rečenica bez subjekta jer nam nije cilj nabrojati njihove tipove, već potvrditi njihovo postojanje:

Nisam ni primijetio: *naoblačilo se, smrklo* prije vremena... (SKP, 21)

Sijevne, munja se izvijuga... (SKP, 21)

Mračilo se. (IHT, 58)

...jer je počelo bivati hladnije... (IHT, 58)

Spava mi se. (SKP, 25)

Postoji jedna osobina subjekta koja ga čini jedinstvenim među drugim dopunama. Subjekt i predikat slažu se u licu i broju, a o tome ko se s kime slaže, odnosno ko određuje to lice i broj, mišljenja su podijeljena.

Prema mišljenju Pavice Mrazović i Zore Vukadinović, ovoj dopuni ni po čemu ne pripada posebno mjesto među drugim dopunama, jer ona zavisi isključivo od samostalnog glagola, a ako se on javi u nekom složenom glagolskom obliku, ona se slaže samo s pomoćnim glagolom ili nekim drugim glagolom nepotpuna značenja (usp. Mrazović – Vukadinović 1990:460–461). Ali mi govorimo o slaganju subjekta s predikatom, a ne samo sa samostalnim glagolom, a već smo se izjasnili o našem mišljenju o statusu pomoćnog glagola u okviru složenog glagolskog oblika.²⁴

Milka Ivić, naprimjer, u tekstu *O strukturi srpskohrvatske proste rečenice s glagolskim predikatom* (Ivić 1983:59–85) dosljedno govori o kongruiranju predikata sa subjektom. Tako misli i Milivoje Minović.²⁵

S druge strane, Katičićeva *Sintaksa, Gramatika bosanskoga jezika* (Jahić – Halilović – Palić 2000) i *Hrvatska gramatika* (Barić i dr. 1997) definiraju subjekt kao supstantiv u nominativu koji se slaže s predikatom u licu i broju.

Čini se prihvatljivim mišljenje Josipa Silića, koji u tekstu *Valentnost i sintaksa* kaže:

Nama se čini da je valentnost (upravnoga) glagola prema dopunama u genitivu, dativu, akuzativu i instrumentalu, odnosno prema propozicionalnim i adverbijalnim dopunama drugačija od valentnosti (upravnoga) glagola pre-

²⁴ Usp. t. 3.1.1.

²⁵ “Drugo osnovno pravilo u vezi s kongruencijom u tome je da se predikat slaže sa subjektom u licu i broju, a, kad je to moguće, i u rodu, pa u padežu.” (Minović 1987:70)

ma dopuni u nominativu–subjektu, da valentnost (upravnoga) glagola prema dopunama u genitivu, dativu, akuzativu i instrumentalu, odnosno prema prepozicionalnim i adverbijalnim dopunama počiva na semanto–morfološkim, a valentnost prema dopuni u nominativu–subjektu na semanto–sintaktičkim kriterijima. (Nama ovdje “semanto” znači “leksičkosemantički”, dakle ono što se odnosi na leksičku semantiku.)

Možda bi bilo dobro kad bi se (...) vodilo računa o (po našem mišljenju prijeko potrebnoj) razlici između pojma “zavisnost” i pojma “podređenost”. Zavisnost bi po našem mišljenju bila semanto–sintaksička, a podređenost semanto–morfološka kategorija. Odnos se zavisnosti utvrđuje unutar rečenice, a odnos podređenosti izvan rečenice. U tom se smislu zavisnost može tumačiti kao dvosmjerna, a podređenost kao jednosmjerna pojava. To znači da zavisnost, za razliku od podređenosti, pretpostavlja uzajamnost odnosa: onoliko koliko dopuna u nominativu–subjektu zavisi od (upravnoga) glagola toliko (upravni) glagol zavisi od dopune u nominativu–subjektu. (Silić 1993:16)

Ovo se može provjeriti ako se uzme bilo koji glagol u infinitivu i pokušaju mu se dodati njegove dopune, naprimjer, glagol *dati*. I bez rečenice moguće je reći *dati nekome nešto*, dok je za dodavanje subjekta neophodno formirati rečenicu, dakle *Neko daje nekome nešto*.

U ovome radu prihvaćamo Silićevo mišljenje i zbog ove posebnosti subjekta izdvajamo ga kao posebnu vrstu dopuna.

4.2. Supstantivna predikativna dopuna

4.2.1. Klasifikacije iz *Tabele 1* predikativ navode pod različitim imenima. Samardžija ga razdvaja na dvije vrste dopuna – imeničku i pridjevsku, a tako postupaju i Ulrich Engel i Pavica Mrazović u *Kontrastive Grammatik* (Nominalergänzung i Adjektivalegänzung). U *Gramatici srpskohrvatskog jezika za strance* navodi se samo kao *predikativna dopuna*.

Ovaj se rečenični dio u literaturi različito naziva – *imenski dio predikata*, *leksičko jezgro predikata*, *predikatno ime*, *predikativ*. Mjesto mu otvaraju samo neki glagoli (kopulativni i semikopulativni), dakle, on je *specifičan za potklasu glagola* i po definiciji se može svrstati u dopune.

S obzirom na poseban odnos predikativa s glagolom, može se činiti da predikativ nije dopuna, već da čini dominantan dio predikata. Međutim, sinaksički gledano, to nije tako jer “kao deo rečenice, koja ima oblik i sadržaj, i predikat je dvostrane prirode, pa saglasno tome treba razlikovati predikatski izraz (gramatički oblik predikata) i semantički predikat (sadržaj predikata)” (Piper i dr. 2005:302). Predikativ jest dio predikata, i

semantičkog, a i predikatskog izraza, ali kao dio predikatskog izraza on je dopuna glagolu, koji, ma kako bio semantički nepotpun, sintaksički jest osnova rečenice.

U *Gramatici bosanskoga jezika* (usp. Jahić – Halilović – Palić 2000:366) navode se sljedeći oblici koji mogu vršiti službu leksičkog jezgra imenskog predikata (tj. predikativa):

– supstantiv u nominativu, naprimjer:

Ja sam *izdajnik, nevjernik...* (SKP, 11)

Arifa je moja starija *sestra...* (SKP, 24)

– supstantiv u instrumentalu:

Kuća i rod zvali su ga *seljačinom...* (SKP, 23)

– adjektiv u nominativu:

I kaže se još: “Ovaj svijet mi je *odvratan*, ali ja se osjećam *solidaran* sa ljudima koji u njemu trpe.” (TKI, 24)

– adjektiv u instrumentalu:

Potom sam složio priču koja mi se tada činila prilično *originalnom...* (AKK, 41)

– prilozi:

... sve ostalo je *odavde*. (SKP, 77)

– brojevi (koji su ili supstantivi, ili adjektivi, ili adverbii):

Mi smo *prvi*. (Razg.)

– kongruentne sintagme u obliku besprijedložnog genitiva:

...mrka je, ne smrknuta, nego takva, *mrke puti i pogleda*. (SKP, 72–73)

– prijedložno-padežni izrazi kojima se neka osobina pripisuje subjektu:

Model je *iz Krakova...* (SKP, 77)

– konstrukcije s riječju *kao*:

To mu se činilo *kao spas*. (IHT, 124)

– konstrukcije s ličnim glagolskim oblikom:

Ona je *kakvu je samo poželjeti možeš*. (Razg.)

– akuzativ s prijedlogom *za*:

Držali su ga *za poštenjačinu*. (Razg.)

4.2.2. Naše istraživanje pokazuje da se u rečenici kao predikativ mogu pojaviti još i infinitiv i vokativ.

Upotrebu infinitiva u predikativnoj službi možemo vidjeti u sljedećim primjerima:

Najbolji način uskladištenja jedne takve linije, takve “niti”, uz minimum napora jeste *zamotati* je... (TKI, 107)

Nije to šibicu *iznijeti* iz kuće! (SKP, 112)

U gramatičkoj je literaturi prihvaćeno mišljenje da vokativ ne može popunjavati nijednu sintaksičku poziciju, već da samo služi za dozivanje i obraćanje. Usto se napominje i da se on uvijek u pisanju odvaja zarezom. Navodi se i da vokativ može stajati u službi subjekta i imenskog dijela predikata, ali se uvijek kaže da se kao takav može pojaviti samo u narodnim pjesmama ili pjesmama koje su nastale po uzoru na njih. “On (tj. vokativ, H. B.) se uzima od imenica muškog roda u jednini, jer je za slog duži od nominativa pa tako daje stihu potrebni broj slogova” (Brabec – Hraste – Živković 1966:235). Milivoje Minović (1987:122) za primjere vokativa u službi subjekta smatra da “nisu u sintaksičkom smislu vokativ, ovo je nominativ, jer je u funkciji subjekta, integralni dio rečenice”. Minović ne spominje vokativ kao predikativ, ali i za njega u takvim uvjetima možemo ustvrditi da je, u sintaksičkom smislu, nominativ.

Prilikom našeg istraživanja otkrili smo neke slučajeve u kojima se vokativ pojavljuje u službi predikativne dopune, a da ne postoji nijedno od navedenih ograničenja, naprimjer:

Ali ne volim kad me zove “*mica-maco*”... (AKK, 66)

Ovaj je primjer iz savremenog jezika, nije nastao za potrebe deseterca, ne odvaja se zarezom, a pogotovo se ne može reći da je *mica-maca* imenica muškog roda.

Moguće je da se ova rečenica pojavi i u obliku *Ali ne volim kad me zove “mica-macom”...*, u kojoj je situacija s predikativom ista kao u rečenici *Ime joj je Mara, a svi je zovu Grlicom*, koja je uzeta iz djela Hamze Hume, a navodi se kao primjer u *Gramatici bosanskoga jezika* (usp. Jahić – Halilović – Palić 2000:368). Bez promjene značenja u ovoj rečenici mogao bi stajati i nominativni predikativ: *Ali ne volim kad me zove “mica-maca”...*

Slična je situacija i u primjeru

Nisam ga zvao *Danilo*, kao svi ostali, nego “*Danile!*”... (TKI, 172)

samo je u drugom dijelu ovog iskaza izostavljen glagol, koji je u ovom slučaju zalihostan. Ako bi se rekonstruirala rečenica, apstraktna jezička jedi-

nica, koja je poslužila kao model za nastajanje ovog iskaza, njen bi završetak glasio ...*nego sam ga zvao "Danile!"*.

U izvorima iz kojih su uzeti navedeni primjeri vokativi su u pisanju istaknuti navodnicima, kurzivom ili i jednim i drugim. Navodnici bi čitaoca mogli uputiti na pomisao da su navedeni vokativi porijeklom od upravnog govora i da su kao takvi ostaci neke rečenice ili konstrukcije. S druge strane, navodnici bi mogli biti i znak da je neki oblik upotrijebljen ironično ("*mica-maco*") ili da je upotrijebljen u nestandardnom (nenormiranom, neuobičajenom) obliku ("*Danile*"). Ovdje je važno podsjetiti da su navodnici znaci koji postoje samo u pisanju. U govoru navodnici ne postoje, a pogotovo ne postoje u jeziku kao sistemu, tako da ih ne treba shvatati kao bitan faktor u razmatranju funkcioniranja vokativa kao predikativne dopune.

Glavni dokazi da je vokativ u navedenim primjerima u službi dopune jesu činjenica da se on tu ne može izostaviti, a da glagol *zvati* zadrži isto značenje (**Ali ne volim kad me zove, *Nisam ga zvao, kao svi ostali, nego / sam ga zvao/...*), te da se umjesto njega tu ne mogu pojaviti nikakve druge strukture osim nominativnog i instrumentalnog *predikativa*.

Tvrđnja da se mjesto vokativa u navedenim primjerima može pojaviti bilo koja supstantivizirana jedinica ne može biti dokaz protiv tvrdnje da je vokativ dopuna. Rečenice poput *Zvali su ga "Frrrrrrr"* ili *Zvali su ga "Briši"* ne mogu se uspoređivati s rečenicama s vokativom jer jedinice *Frrrrrrr* i *Briši* nemaju vokativ ili ga imaju, ali je jednak nominativu. Vokativ u službi predikativa ne može se dokazati ako jedinica ima vokativ jednak nominativu.

Moguće je tvrditi da je u posmatranim primjerima vokativ u površinskoj strukturi ostatak neke dubinske konstrukcije koja uz vokativ sadržava i neko dodatno određenje u obliku instrumentala ili kojeg drugog padeža (naprimjer, riječ *vokativ, ime, oblik* i sl.) i koje se u površinskoj strukturi gubi. Tako bi, naprimjer, rečenica *Ne volim kad me zove mica-maco* u dubinskoj strukturi mogla glasiti *Ne volim kad me zove vokativom / imenom / oblikom mica-maco*. Međutim, rečenica *Ne volim kad me zove mica-maco* u površinskoj se strukturi ostvaruje samo s vokativom, bez ikakvih drugih određenja, i prosječan izvorni govornik ne bi je nikad upotrijebio s određenjima poput *vokativ / ime / oblik*. S druge strane, vokativ je u njoj obavezan i bez njega bi rečenica bila negramatična. Time je vokativ u navedenim primjerima zadovoljio uvjete da se svrsta u dopune po definiciji koja je usvojena u ovom radu.

Mislimo da su ovi primjeri dovoljan dokaz da i vokativ može biti predikativ, odnosno, da vokativ uopće može biti dio rečenične strukture.

4.2.3. Prilikom opisa predikativa treba spomenuti da se neke riječi u bosanskom jeziku mogu pojaviti “isključivo sa kopulativnim glagolom, dakle u funkciji su predikativne dopune. One ne mogu biti upotrijebljene atributivno uz imenicu, (...)” (Hrustić 2006:134). Takve su, naprimjer, riječi *kvit*, *svejedno*, *žao* itd. (usp. Hrutić 2006:135–136). Meliha Hrutić (2006) naziva ih *kopulativnim partikulama*²⁶. Autoricino je mišljenje da se *kopulativne partikule* “zbog svoje nepromjenjivosti ne mogu svrstati ni u pridjeve ni u priloge u bosanskom jeziku, nego se moraju izdvojiti u zasebnu kategoriju partikula” (Hrustić 2006:130). Po našem mišljenju, neke od tzv. *kopulativnih partikula* mogu se svrstati u indeklinabilne pridjeve, a ostale u priloge pa ih nije opravdano u bosanskom jeziku izdvajati u posebnu vrstu riječi. Rečenice s ovakvim riječima često se koriste, naprimjer:

Žao mi je. (Razg.)

Nama je *svejedno.* (Razg.)

Sad smo *kvit.* (Razg.)

Osim navedenih oblika, u službi predikativa može se pojaviti i konstrukcija *za + infinitiv*,²⁷ naprimjer:

To je *za pohvaliti.* (Razg.)

4.2.4. Iz ovog kratkog pregleda može se vidjeti da je izbor oblika koji mogu biti u službi predikativa prilično raznovrstan. Ali uprkos heterogenosti oblika koji mogu biti u službi predikativa, čini se da je odnos predikativa prema glagolu uvijek isti, bez obzira na oblik u kome se pojavljuje. Oni skupa konstituiraju predikat, a činjenica da je u pitanju imenica, pridjev, prilog, prijedložno-padežni izraz ili nešto drugo uopće ne utječe na kvalitet veze između glagola i predikativa. Zato bi najbolje bilo predikativ izdvojiti kao posebnu vrstu dopuna pa je onda dijeliti prema oblicima i izdvojiti svaki pojedinačni oblik kao posebnu podvrstu. Međutim, zbog određenosti teme ipak ćemo izdvojiti neke oblike koje ćemo proglasiti *supstantivnom predikativnom dopunom*.

4.2.5. Po našem mišljenju u supstantivnu predikativnu dopunu ubrajaju se predikativi koji se manifestiraju kao supstantivi u obliku nominativa, instrumentalna, vokativa, akuzativa s prijedlogom *za* i konstrukcije s riječju *kao*.

²⁶ Naše mišljenje o terminu *kopulativna partikula* detaljno je izneseno u fusnoti 2 rada *Indeklinabilni pridjevi u bosanskom jeziku*, koji je štampan u ovoj knjizi.

²⁷ O ovoj su konstrukciji pisali Jasna Melvinger (1982:74–76), Ivo Pranjković (1993:40–45) i Vedad Smilagić (2006:107–114).

4.2.5.1. U bosanskom se jeziku najčešće u funkciji supstantivnog predikativa pojavljuje nominativ, naprimjer:

- Tahirbeg je isto tako bio Muftijin *miljenik*... (SKP, 9)
 Užasna je to *slabost*. (SKP, 10)
 Ovo ispade *bitka* između vjera. (SKP, 18)
 I ja sam *lovac*. (SKP, 21)
 ...još prije nego je Smiljana postala *Azemina*. (SKP, 38)
 Džehennem je ogromna *furuna*... (SKP, 80)
 Sve oko mene postaje *simbol*... (SKP, 115)
 ...jer su naši konobari pravi *poliglotti*. (AIT, 27)
 Ernest je lijepo *ime*. (AIT, 27)
 Ti me uvijek zovi *Slav*... (AIT, 27)
 ...možda je to bio samo *mahmurluk*... (IHT, 13)
 ...mi smo bili *vjerenici*... (IHT, 13)
 To je bila *tajna*. (IHT, 18)
 Nije to bio *privid*. (IHT, 56)
 Tako Alija postade *ubojica*. (IHT, 101)
 On se zove *Ramiz*. (IHT, 59)
 To je ono što sam nazvao *Suptilija*... (IHT, 118)
 U ovim igrama ja sam uvijek bio *Nijemac*... (AKK, 21)
 ...šta je to ono što zovu *ljubav*. (AKK, 23)
 ...ti si *Peti element*, a ja sam svemirski *halifa*... (AKK, 185)
 Umjetnost je *slikanje*, a život je samo *mazanje*. (TKI, 33)

4.2.5.2. Često se u funkciji predikativa pojavljuje i instrumental:

- ...niko je nije ni zvao *Ibrahimbegovicom*, nego njenim vlastitim *imenom*, *Namka-hanumom*, a još više njenim *nadimkom*... (SKP, 43)
 Što se ne vraća, (...) nego nâs i onog Božjeg dobrička (misli na Djeda) učinio svojim *hizmečarima*! (SKP, 94)
 Bože svemogućí, sveznajućí, svevidećí, što me opet učini *čistačem* cipela (...)?
 Što me ne učini *državnikom* (...)? (AIT, 33)
 Ljudi su ga smatrali *čudakom*... (IHT, 62)
 ...kao i zato što nas je njegov stari nazivao *Ciganima* i *Indijancima*, iako smo se mi osjećali *kaubojima*. (AKK, 24)

4.2.5.3. Mnogo rjeđe nego u obliku nominativa i instrumentala, supstaktivna predikativna dopuna pojavljuje se u obliku konstrukcije s riječju *kao*:

- ...ono što je vjetar na mahove pomjerao zavjesu činilo se *kao ljubomora* i *kao milovanje*... (IHT, 26)
 Bio je ozbiljan i čudan čovjek, a danas mi se čini *kao zloduh*... (IHT, 68)
 ...tako da sam se pored njega osjećao *kao najveći debil*. (AKK, 25)

Međutim, “ramizovci” su u internim krugovima sloveli *kao šminkeri i intelektualci*, dok su nas nazivali “bagerima”. (AKK, 31)

4.2.5.4. Supstantivna predikativna dopuna veoma rijetko javlja se u obliku akuzativa s prijedlogom *za* i u obliku vokativa:

Kod nas čim je čovjek ljubazan odmah ga proglase *za pedera*. (TKI, 120)
Ali ne volim kad me zove “*mica-maco*”... (AKK, 66)

U prethodnom dijelu ovog poglavlja pokazali smo da u bosanskom jeziku supstantivna predikativna dopuna može biti iskazana nominativom, instrumentalom, akuzativom s prijedlogom *za*, *kao-konstrukcijom* i vokativom.

U literaturi postoje različita mišljenja o ovoj dopuni. U *Tabeli 1* vidjeli smo neslaganje o tome kako je treba tretirati. Navest ćemo i neka stajališta koja su drukčija od našeg.

Po mišljenju Marka Samardžije, priložni se predikativ ne može uvrstiti u dopune jer nije karakterističan za potklasu glagola, već je “distribucijski vezan samo za jedan glagol (*biti*)” (usp. Samardžija 1986:24). Međutim, treba imati u vidu da se predikativ uvijek mora navesti uz glagole koji mu otvaraju mjesto. Prema tome, on je dopuna i kada mu mjesto, umjesto potklase glagola, otvara jedan jedini glagol.

Primjer koji navodi Samardžija *Kuća je blizu* nije primjer za predikativnu, već za mjesnu dopunu jer se glagol *biti* u ovoj rečenici koristi s punim leksičkim značenjem (usp. Silić – Pranjković 2005:290). U ovom slučaju to je značenje ‘nalaziti se’. Istu primjedbu možemo imati i za primjer *More je blizu*, naveden kao primjer za adverbijalni predikativ u *Sintaksi savremenoga srpskog jezika: Prosta rečenica* (usp. Piper i dr. 2005:332).

Načinsku dopunu *pristojno* u rečenici *On se pristojno ponaša* autorice *Gramatike srpskohrvatskog jezika za strance*, po našem mišljenju neopravdano,²⁸ smatraju predikativnom dopunom (usp. Mrazović – Vukadinović 1990:469).

4.3. Objekatske dopune

U *Gramatici bosanskoga jezika* (Jahić – Halilović – Palić 2000:376) objekt je definiran kao “supstantivni (imenički) rečenični član u zavisnom padežu s prijedlogom ili bez prijedloga kojem u rečenici otvara mjesto glagol

²⁸ Usp. i Palić (2007:38–39). Autor navodi da se može naći primjera “u kojima se prilog s načinskim značenjem javlja u ulozi dopune” i to ilustrira primjerom “*on se nepristojno ponaša*”.

(ili, rjeđe, kakva druga neglagolska predikatska riječ) sa svojstvom jakog upravljanja (rekcije /.../).”

Naš su zadatak oni objekti koji su dopuna glagolima, a ne nekim drugim vrstama riječi.

Postoji više vrsta objekatskih dopuna. Mi ćemo ih najprije razvrstati prema obliku u kome se pojavljuju. Prema ovom kriteriju dobit ćemo devet vrsta objekatskih dopuna. To su besprijedložna genitivna, dativna, akuzativna i instrumentalna dopuna i dopune u obliku genitivnog, dativnog, akuzativnog i instrumentalnog prijedložno-padežnog izraza te lokativna dopuna. Svaka će od njih biti posebno opisana.

U gramatikama se razlikuju i bliži i dalji objekt. Za svaku od navedenih devet vrsta objekatskih dopuna utvrdit ćemo kad pripadaju kojoj od ovih vrsta i ako neka od njih može biti i bliži i dalji objekt, onda ćemo je prema tom kriteriju podijeliti na dvije podvrste.

Pri tom razvrstavanju držat ćemo se kriterija koje opisuje Milivoje Minović:

Keje je koji objekat određuje se a) na osnovu semantičke vrijednosti glagola i njegove dopune i b) na osnovu formalnogramatičkog kriterijuma (padežnog oblika u kome se objekat nalazi). Objekti se u semantičkom pogledu (bliži – dalji) određuju na osnovu procesa govorenja i razumijevanja (dobrim dijelom i introspektivno, jezičkim osjećajem). A u formalnom pogledu raspoznaju se na osnovu padeža u kome se nalaze. Pošto u jeziku ne postoji potpuna simetrija između jedinica semantičkog i jedinica formalnogramatičkog plana, to u vezi s objektom dolazi do ukrštanja semantičkog i formalnogramatičkog (da se značenje bližeg objekta izražava netipskim sredstvima za ovaj objekat, /.../). (Minović 1987:42)

Formalnogramatičko obilježje koje je karakteristično za bliži objekt jest akuzativ bez prijedloga.

U nekim slučajevima mi ćemo objekte koji su po semantičkom kriteriju bliži, a po formalnogramatičkom dalji svrstati u bliže, a neke koji su formalno bliži, a semantički dalji svrstat ćemo u dalje objekte.

4.3.1. Besprijedložna genitivna dopuna

Neki glagoli otvaraju mjesto dopuni u obliku besprijedložnog genitiva. Ova genitivna dopuna u rečenici vrši funkciju bližeg ili daljeg objekta.

Prvi slučaj kad je ova dopuna bliži objekt jeste *partitivni genitiv*, naprimjer:

Donosila mu je tucanog *stakla*... (IHT, 99)

Bogami ćemo imati *iluma* i za sto godina... (SKP, 15)

Drugi je slučaj *slavenski genitiv*. On se može pojaviti u rečenici ako je glagol u odričnom obliku.²⁹

Kalema od nje ne dam bogme svakome. (SKP, 81)

...onakve *dobrote* majka ne rađa... (SKP, 175)

On nema *djevojke* ni *rodbine*, ni *nas*. (AIT, 77)

...čini mi se da više nemam ni *djetinjstva*, ni *mladosti*, niti *ičeg*. (IHT, 12)

...nije imao pored sebe nikakvih *prijatelja*... (TKI, 141)

Partitivnom i slavenskom genitivu otvaraju mjesto isti glagoli koji otvaraju mjesto objektu u besprijedložnom akuzativu. U principu, ovi se genitivi mogu zamijeniti akuzativom bez prijedloga, ali bi se pri zamjeni partitivnog genitiva malo promijenilo i značenje rečenice.

Razlike u značenju između rečenice sa slavenskim genitivom i akuzativom bez prijedloga nema. Razlike su među njima stilske prirode. Riđanović (2003:66) kaže da ima mnogo jezika u kojima bliži objekt nije u akuzativu, već “odgovara našem ‘bližem’ objektu u genitivu. To je često slučaj i sa našim jezikom ako je glagol u odričnom obliku: *Ne mogu izaći, nemam cipela* (nekad je jedino moguć objekt u genitivu: *Nemam ni pare*).” S ovom posljednjom Riđanovićevom konstatacijom ne možemo se složiti, naročito s primjerom, jer je iskaz *Nemam ni paru* u potpunosti gramatičan i prihvatljiv u savremenom bosanskom jeziku.

Treći slučaj u kojem je besprijedložni genitiv u službi direktnog objekta jeste onaj kad se “glagoli prelaznog značenja otelotvoruju sa *se*” (Ivić 1983:116). Tada “akuzativnu formu objekatske dopune zamenjuje genitivna³⁰: *setiti se majke, prihvatiti se zadatka* (pored *prihvatiti zadatak*), *dotaći se zida* (pored *dotaći zid*) i sl.” (Ivić 1983:116), naprimjer:

Sjetih se Senijina *pisma*... (SKP, 32)

...misli da će *ga* se otac odreći... (SKP, 81)

Nisam kriv što se tiče tih istražnih *potkopa*. (AIT, 88)

Žena presiječe radio i prihvati se aluminijskog *suda* i prihvati se *riječi*... (AIT, 92)

Sjećam se jedne *odaje*... (IHT, 13)

...potrebna je samo mala pustolovina pera da se riješim tog *košmara*... (IHT, 25)

²⁹ “...u funkciji direktnog objekta kao poziciona varijanta slobodnog akuzativa u funkciji objekta uz odgovarajuće afirmativne prelazne glagole.” (Piper i dr. 2005:133)

³⁰ Usp. također i Katičić (1986:103): “Ima, dakle, čini se, neka pravilnost po kojoj objekt prelaznih glagola kad postaju povratni prelazi iz akuzativa u genitiv.” Ovu pravilnost spominju i Pavica Mrazović i Zora Vukadinović u *Gramatici srpskohrvatskog jezika za strance* (1990:464).

Prihvatila sam se *sređivanja* sobe i *pranja* suđa... (AKK, 65)
 Ne sjećam se nikakvih *krpica*... (AKK, 10)
 ...sve dok se nije “dokopao” *posla* korektora u “Borbi”. (TKI, 13)

Ovaj tip objekta u obliku genitiva u *Gramatici bosanskoga jezika* (Jahić – Halilović – Palić 2000), *Hrvatskoj gramatici* (Barić i dr. 1997), u Stevanovićevu *Savremenom srpskohrvatskom jeziku II* i u Katičićevoj *Sintaksi* smatra se dosljedno daljim objektom, a takvim ga smatra i Samardžija (1986:12–13), koji od genitiva bez prijedloga samo slavenski genitiv smatra bližim objektom.

U ovom tekstu ovakve ćemo genitive smatrati bližim objektom ako oni zaista imaju značenje bližeg objekta, kao što je u navedenim primjerima i u primjerima Milke Ivić. Prema njenom mišljenju “činjenica da do zamene akuzativa genitivom ne dolazi iz semantičkih razloga već zbog specifičnog okruženja date imenice u govornom lancu upozorava na to da ovde dve paradigmatke forme o kojima je reč sasvim izuzetno funkcionišu kao (pozicione) varijante i s t e (apstraktne) padežne jedinice (a ne, kako to inače po pravilu biva, kao odgovarajući oblički refleksi d v e j u posebnih padežnih jedinica)” (Ivić 1983:116). Pošto se u ovom slučaju dopuna ipak redovno manifestira u obliku genitiva, zbog njene forme, razdvojiti ćemo je od njene potencijalne akuzativne *alodopune*.³¹

Kao dopuna glagolima u svim drugim situacijama besprijedložni genitiv vrši funkciju daljeg objekta, naprimjer:

Dopadoh *muke* tražeći te. (Razg.)
 Bojiš li se ti *groma*? (SKP, 31)
 Sijeda gospođa se bojala drugih *žena*. (AIT, 63)
 Htjedoh da je pozovem, ali se pobjah svoga *glasa*... (IHT, 22)
 ...to je jedini način da se čovjek oslobodi *more*. (IHT, 31)
 Oslobađaš se *svega*... (IHT, 44)
 Vi ste, naprotiv, svoj život oslobodili mnogih sitnih *neugodnosti*... (TKI, 74)
 ...pošto je po povratku s mora dopao *bolnice*, pisao mi je... (TKI, 78)

4.3.2. Dopuna u obliku genitivnog prijedložno-padežnog izraza

Većina prijedloga bosanskog jezika zahtijeva dopunu u genitivu. U *Gramatici bosanskoga jezika* nabraja se pedeset prijedloga koji traže isključivo ge-

³¹ Termin *alodopuna* uvodimo da označimo različite forme dopuna kojima se izražava isto značenje (usp. u Kristal 1988:22: “alo- – Prefiks koji se uglavnom koristi za označavanje svake uočljive varijacije u FORMI jezičke JEDINICE koja ne utiče na FUNKCIONALNI identitet jedinice u jeziku.”).

nitiv (usp. Jahić – Halilović – Palić 2000:298), a navode se i četiri prijedloga koji mogu imati i genitiv i još jedan ili dva padeža kao dopunu.

Međutim, rijetko koji genitivni prijedložno-padežni izraz vrši funkciju supstantivne dopune glagolu. Oni najčešće dolaze kao *dodaci* uz glagole. Tada oni dožive funkcionalnu preobrazbu tipa S>Adv (usp. Jahić – Halilović – Palić 2000:335–336), a njima se, kao što smo već rekli, u ovom tekstu nećemo baviti. Ako bi bili neophodni za gramatičnost rečenice, ovakvi bi se izrazi svrstali u adverbijalne dopune.

Ipak, postoje određeni glagoli koji otvaraju mjesto genitivnom prijedložno-padežnom izrazu sa supstantivnim značenjem. Pošto se ti izrazi ne mogu pojaviti sa supstantivnim značenjem uz svaki glagol, možemo za njih ustvrditi *specifičnost za potklasu glagola* i proglasiti ih vrstom dopuna. Te dopune vrše službu daljeg objekta.

Najčešće se javljaju u obliku genitiva s prijedlogom *od*, naprimjer:

...čula kao da su mi se odlijepila *od svega*. (SKP, 13)

...ja bježim *od svega*, i *od svojih spasilaca*, i *od manevarke*... (SKP, 14)

Možda Tahirbeg boluje *od nekog daltonizma*? (SKP, 59)

I ponovo jeo i strahovao i drhtao i zazirao *od drugoga*. (AIT, 53)

...nije se razlikovao *od kuća*. (AIT, 67)

Otrgnuli su me *od plakata*... (IHT, 37)

Svi su bili razočarani i zazirali su *od njega*. (IHT, 89)

...iz dana u dan već sam polahko odustajao *od svojih revolucionarnih ambicija*... (AKK, 51)

...za vrijeme namaza nisam mogao da se odbranim *od skarednih misli*... (AKK, 147)

Jer, pazi, Gabrijela, sve zapravo zavisi *od kompozicije*... (AKK, 185)

Osim prijedloga *od*, u sastavu ove dopune mogu se pojaviti i prijedlozi *do*, *oko*, *iz* i *protiv*, naprimjer:

Oni drže *do vjere* i *običaja*. (Razg.)

Brinuo se *oko konja* i *krava*... (SKP, 23)

Roman nije proizašao *iz knjige*... (TKI, 105)

Glasam *protiv tebe*. (Razg.)

4.3.3. **Besprijedložna dativna dopuna**

Mnogi glagoli bosanskog jezika otvaraju mjesto dopuni u dativu bez prijedloga. Ova se dopuna u rečenici pojavljuje u službi daljeg objekta:

Pričao sam lani slikaru *Jovanu*; i on i Tahirbeg smijali su se tome mome pomalo pjesničkom *čuđenju*... (SKP, 19)

- Izgleda, daće *mu* je. (SKP, 21)
 Muftija *mu* nudi svašta... (SKP, 21)
 Nije time ništa izigravao ili *nekome* prkosio... (SKP, 23)
 Priđoh na prstima *dušeku*... (SKP, 25)
Muratu sam donio dar, arapsku zurnu. (SKP, 33)
 Tahirbeg tvoj donio tvoje pismo *Seniji*... (SKP, 44)
 ...divim se ovom tvom *Rusu*... (SKP, 108)
 Nikad nisam mnogo volio da prisustvujem *Mevludu*... (SKP, 124)
 Vepar priđe *Muftiji*. (SKP, 132)
 Prišla sam *vam* slobodno. (AIT, 14)
 Sjenke na toplom asfaltu sličile su opuštenim brodskim *konopcima*. (AIT, 16)
 ...tako se niko ne začudi njegovom *povratku*. (AIT, 34)
 ...i zato nije vjerovala *ljudima*. (AIT, 53)
 ...niko nije toliko velik da se sada prilagođavamo njegovoj *ličnosti* i njegovom *imenu*. (AIT, 95)
 Više *ti* ne prija ni vrela kahva... (IHT, 42)
 Vjerovatno sam izgledao poput čovjeka koji prisustvuje nekom *čudu*... (IHT, 55)
 Sve što se događalo naličilo je *snoviđenju*. (IHT, 56)
 ...obradovalo me što je obukao košulju koju sam *mu* jučer poklonila... (AKK, 63)
 Još mi je nabacio kako uspješno odolijeva *nasrtajima* djevojaka... (AKK, 66)
 Divim se *tome*... (TKI, 74)

U literaturi se mogu naći neke nedosljednosti u vezi s ovom dopunom. Autorice *Gramatike srpskohrvatskog jezika za strance* kao primjer za ovu dopunu navode rečenicu *Približavamo se Beogradu / njemu* (usp. Mrazović – Vukadinović 1990:461). Nekoliko strana kasnije, skoro istu rečenicu *Majka se približila prozoru / onamo* (usp. Mrazović – Vukadinović 1990:467) navode kao primjer za *adverbijalnu dopunu* (njenu vrstu kojom se “obeležava smer, pravac, cilj kretanja kao i poticanje sa nekoga mesta” /Mrazović – Vukadinović 1990:467/).

Samardžija u drukčijem kontekstu navodi rečenicu s istim glagolom. On kaže da bi “većih teškoća moglo priskrbiti eventualno nerazlikovanje D₃ (tj. dativne dopune, H. B.) i dativa kao “oznake usmjerenosti glagolske radnje” (npr. *Približio sam se svom radnom stolu /.../*), koja je po svojoj sintaktičkoj naravi jedan od elemenata D₆ (tj. priložne dopune, H. B.), negoli dativi u rečenicama *Razbila mi se flaša* (sic!)³² *rakije*. ili *Jesi li mi se umorio, sine?*” (Samardžija 1986:15). Iz ovoga vidimo da Samardžija ne smatra sintagmu *svom radnom stolu* dativnom dopunom.

³² (sic!) je Samardžijin.

Mi smatramo da su ove sintagme u svim navedenim primjerima s glagolom *približiti se* dativne, a ne adverbijalne dopune.³³ Kao dokaz za to navodimo činjenicu da se ta konstrukcija ne može prepričati (negramatično je, naprimjer: *Majka se približila u pravcu prozora, *Približio sam se u smjeru svog radnog stola), a to se u gramatikama (usp. npr. Silić – Pranjeković 2005:305) navodi kao jedan od testova za razlikovanje objekta od adverbijalne odredbe, koja može, ali i ne mora biti dopuna.

Rečnik *glagola sa gramatičkim i leksičkim dopunama* (Petrović – Dudić 1989:88) navodi za tri značenja glagola *približiti se* istu rekciju, koja je u sva tri slučaja “~ nekome, nečemu”, dakle, dativna.

Sljedeći je dokaz negramatičnost upotrebe navedene anafora u primjeru *Majka se približila prozoru / onamo* (**Majka se približila onamo*). Zamislimo *Majka se približila* kao dio rečenice koji se ne mijenja. Dio *prozoru*, da bi bio *rečenični član*³⁴, treba da se može relativno lahko zamijeniti. Elementi kojim se on može zamijeniti skupa s njim čine paradigmu. Najapstraktniji element u paradigmi anafora je te paradigme. Ako se pokuša zamisliti šta sve može stajati umjesto *prozoru*, a da rečenica i dalje bude gramatična, vidjet će se da to mogu biti samo dativi: *Majka se približila kući / brdu / sinu / vratima / Evropskoj uniji / granici...* i tako će se doći i do najapstraktnijih dijelova u paradigmi, a to su *tome, nečemu* i sl., dakle, opet dativi. Smatramo da smo ovim dokazali da ovakve konstrukcije treba smatrati dativnom dopunom.

U rečenicama tipa *Priča mi se* koje bi se mogle interpretirati kao “lice X oseća potrebu za tim da vrši radnju Y” (Ivić 1983:60), u ovom slučaju *Ja osjećam potrebu da pričam*, i tipa *Vrtoglava mi se*, koje se ne mogu interpretirati pomoću navedene formule (**Ja osjećam potrebu da vrtoglavam*), dativ se pojavljuje kao obavezna dopuna, naprimjer:

Spava mi se. (SKP, 25) (usp. sa *Spava se* – ima drugo značenje)

Hemu ponovo pozli. (AIT, 30) (usp. sa **Ponovo pozli*)

Danas mi se uvijek smuču kad na radiju čujem pjesmu Sjećam se prvog poljupca od Jure Stublića. (AKK, 31) (usp. sa **Danas se uvijek smuču...*)

To znači da bi ovo bile dativne dopune i kad bi se mogle pojaviti uz svaki glagol.

Pavica Mrazović i Zora Vukadinović (1990:462) kažu da “dopune imaju kod određene grupe glagola i nekih specifičnosti”, a jedna od “specifič-

³³ *Adverbijalne dopune* su adverbijalne odredbe čije je prisustvo neophodno za gramatičnost rečenice.

³⁴ Njem. *Satzglied*, definicija navedena u t. 2.2.2. ovog rada.

nosti” koju spominju jest tzv. etički dativ. O njemu autorice kažu: “ETIČKI DATIV ili dativ interesovanja može se uvek izostaviti, te se stoga može uvrstiti i u dodatke. Navešćemo ga ipak ovde (tj. prilikom obrade dopuna, H. B.), jer ga je teško uklopiti u bilo koju podgrupu dodataka” (Mrazović – Vukadinović 1990:462). Ni Samardžija (1986:14–15) ne isključuje etički dativ iz dativne dopune, ali ga i ne izdvaja u neku posebnu grupu unutar nje. Takav je dativ u sljedećim primjerima:

Nešto si *mi* se isušio, užutio. (SKP, 44)

Bit ćete vi *meni* vojnici. (AIT, 143)

Za ovaj se dativ koriste razni nazivi (usp. Palić 2006b:73). Palićevo je mišljenje da je najprimjereniji naziv *pragmatički dativ*. “Pragmatičkim dativom može se nazvati onaj besprijedložni dativ čija je upotreba u rečenici izazvana potrebom da se u nju iz različitih razloga izvana uključe učesnici u govornome činu (govornik i/ili sugovornik), koji u normalnim okolnostima ostaju neuključeni, kako bi bili predstavljeni pogođenima onim što se rečenicom iznosi” (Palić 2006b:73)³⁵. Ovaj dativ “nije dio gramatičkog ustrojstva rečenice u kojoj je formalno prisutan” (Palić 2006b:73), dakle, on ne može biti “rečenični član”, on ne zavisi od upravnog glagola. Prema tome, on ne može biti ni dodatak ni dopuna.

Postoje neki glagoli u bosanskom jeziku koji otvaraju mjesto nekad dativnoj, nekad akuzativnoj dopuni, imaju i dativnu i akuzativnu rekciju. Naprimjer:

A kako bih pomogao i *Tahirbegu*? (SKP, 179)

Tih sam godina pomagao i *brata*. (Razg.)

...lagati *mu* da stvar nije strašna... (SKP, 179)

Nemoj *me* lagati. (Razg.)

I moj otac je služio njenom *mužu*. (AIT, 63)

Godinama su *ga* služili. (Razg.)

To *ih* nije smetalo da odlaze k njemu... (IHT, 104)

Napomeni *me* jednog dana da te oženim... (AKK, 66)

Napomeni *mi* da ponesem kišobran. (Razg.)

Amra *me* je savjetovala da usporim malo... (AKK, 71)

Ja *ti* savjetujem da ne žuriš. (Razg.)

Da, ali mislim da ti možeš samo da služiš *dobru*... (AKK, 132)

Upotrebu različitih tipova dopune uz takve glagole obično uvjetuje mogućnost različite interpretacije glagolskog značenja ako je praćen jednom

³⁵ Isto i u Palić (2006a:259–260).

ili drugom dopunom. Tipičan primjer glagola koji ima obje ove rekcije jest *lagati*. “Glagol *lagati* se zbog svojih semantičkih svojstava može svrstati u kategoriju glagola govorenja, za koje je dopuna u dativu jedino korektna, i u glagole tipa obmanjivanja, koji dopunu jedino mogu imati u akuzativu. Zavisno od činjenice u kakvom ga značenju koji govornik doživljava zavisice i dopuna” (Baotić 1979:300).

Ovakvo tumačenje podržavaju i Vladislava Petrović i Kosta Dudić u svom *Rečniku glagola sa gramatičkim i leksičkim dopunama*. Oni navode tri značenja i tri tipa rekcije glagola *lagati* (usp. Petrović 1989:47): 1. obmanjivati koga (~ nekoga), 2. govoriti kome neistinu (~ nekome) i 3. imati običaj *lagati* (koji je formalno neprelazni, npr: *On stalno laže*).

Na isti način u svom *Govoru istočne Hercegovine* Asim Peco uočava različita značenja glagola *lagati*: “Kad je objekat u dativu: *lažeš mi*, značenje je – *podvaljuješ mi*, što je za nijansu teži grijeh od – *lažeš me*, koje znači – *varaš me*” (Peco 2007:249).³⁶

Pecino je tumačenje malo drukčije od prethodna dva, ali samo u rezultatu. Princip tumačenja je isti i to je za ovaj rad i najbitnije. Darinka Gortan-Premk (1971:51) zaključuje da “među sintagmama sa dativom i akuzativom postoji semantička diferencija, ali ona nije ni obavezna, ni generalna; kod nekih je bolje izražena – kao kod glagola *savetovati*, *pomagati*, *služiti*, kod nekih slabije – kao kod glagola *lagati*, a kod glagola *smetati* gotovo je i nema.” O ovoj pojavi mi ćemo ustvrditi da je akuzativna dopuna upotrijebljena uz ovakve glagole u službi bližeg objekta, a dopuna u dativu vrši službu daljeg objekta. Dakle, one jedna drugoj nisu *alodopune*.

4.3.4. Dopuna u obliku dativnog prijedložno-padežnog izraza

Ova se dopuna pojavljuje u službi daljeg objekta. Otvara joj mjesto mali broj glagola.

Najčešće se javlja s prijedlogom *prema*, često i uz obaveznu načinsku adverbijalnu dopunu, naprimjer:

...i kako se drži *prema ljudima*. (SKP, 48)

...postupio bih *prema njemu* gore nego onda u Kairu. (SKP, 101)

Lijepo se ponašaju *prema meni*. (Razg.)

Izuzetno se rijetko u sastavu ove dopune pojavljuje prijedlog *ka*, naprimjer:

Mama i tata su krivi za sve, jer me stalno podstiču da težim *ka materijalnim zadovoljstvima*... (AKK, 140)

³⁶ Usp. također Stevanović (1974:389–390) i Stevanović (1962:5).

Ostale dativne prijedložno-padežne konstrukcije doživljavaju funkcionalnu preobrazbu i ne pojavljuju se kao supstantivne dopune.

4.3.5. Besprijedložna akuzativna dopuna

Dopuni u akuzativu bez prijedloga otvaraju mjesto mnogi glagoli bosanskog jezika. Ova dopuna u rečenici najčešće obavlja funkciju bližeg objekta:

- Hoće neki da prodaju *kmetove*... (SKP, 7)
 Muftija je davno bio napustio našu *kasabu*... (SKP, 8)
 Zaustavih *Fehima*. (SKP, 17)
 Jovan nije naslikao zemaljsku *ženu*. (SKP, 88)
 Dade široku *novčanicu*, ne pogleda *vagu*, ne pogleda ispružen *kusur*, ne pogleda *starca*, zašilji *misao*... (AIT, 7)
 Ja sam znao *Elviru*, ona je imala plavu *kosu*... (IHT, 20)
 Radoznalo sam gledao svog *saputnika*. (IHT, 47)
 Da, Jasmin je još u šestom osnovne slušao *Azru*... (AKK, 25)
 Nigdje ne vidim te viseće *vrtove*... (AKK, 124)
 Klanjam *nafile* i učim *dove*. (AKK, 146)
 Lida je sanjala *mamu*... (TKI, 179)
 ...Svetozar cijeni *uvažavanje*. (TKI, 196)

Uz mali broj glagola ova je dopuna u službi daljeg objekta. Dalji objekt u akuzativu bez prijedloga nikad se ne može pojaviti u rečenici ako se u toj rečenici ne pojavljuje i bliži objekt u besprijedložnom akuzativu:

- Izađoh, gotovo stvarno bježeći da me neko *nešto* ne upita. (SKP, 145)
 Nego, bogati, Muftija, da te *nešto* upitam... (SKP, 166)
 A što ti *to* pitaš mene? (SKP, 166)

Nema puno glagola koji otvaraju mjesto ovoj dopuni (tj. ovim dvjema dopunama istovremeno).

U literaturi postoje različita gledanja na službu ove dopune. Neke gramatike smatraju i nju bližim objektom i kažu da neki glagoli otvaraju mjesto dvama bližim objektima (usp. npr. Jahić – Halilović – Palić 2000:377).

Međutim, javljaju se i drukčija mišljenja. Tako, naprimjer, Josip Silić (1993:17–18) postavlja pitanje: “Ako je za direktan objekt bitno da se nalazi u akuzativu, a za indirektni da se nalazi u kojem drugom padežu, kako onda objasniti konstrukcije s dvoakuzativnom dopunom tipa *Profesor pita učenika lekciju?*” Zatim u jednoj dužoj fusnoti nudi odgovor:

Koliko je nama poznato, teorija valentnosti takve primjere nije posebno opisivala. A morala bi jer nije svejedno u kakvu je odnosu prema upravnom glagolu dopuna u akuzativu *učenika*, a u kakvu dopuna u akuzativu *lekciju*.

Nama se čini da odnos (uvjetovan valentnošću glagola *pitati*) mora ići putem *pitati koga što*, dakle *pitati učenika lekciju*, što znači da je prvotna valentnost *pitati učenika*. Kad se problem direktnog i indirektnog objekta ne bi svodio na padež, onda bi, s obzirom na ono kako mi gledamo na objekt, *učenika* pripadalo direktnom, a *lekciju* indirektnom objektu. Mi naime smatramo da je direktnost i indirektnost prvotno leksičkosemantički problem. (Silić 1993:18)

Ovoga se drže Silić i Pranjković u *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Tu se dokazima o različitosti ovih objekata dodaje i mogućnost da se u rečenici “*Uči nas* (bliži objekt) *lijepo pisanje* (dalji objekt)” umjesto objekta *lijepo pisanje* može upotrijebiti i dativ (Učio nas je *lijepom pisanju*) (usp. i *Gadafi me je naučio mnogim korisnim forama... /AKK, 27/*), što ne vrijedi za bliži objekt (usp. Silić – Pranjković 2005:303–304).

Možemo ustvrditi da se dalji objekt u obliku besprijedložnog akuzativa uvijek može iskazati u nekom drugom obliku, ali se onda i značenje donekle mijenja. Tako dalje objekte iz ostalih Silićevih i Pranjkovićevih primjera “*To vas nisam pitao* ili *Nešto bih te molio*” (Silić – Pranjković 2005:303) možemo zamijeniti oblicima **O tome** / **Za to** *vas nisam pitao* i **Za nešto** *bih te molio*. Čini se da je distribucija akuzativa uz ovakve glagole ograničena na nekoliko leksema, naprimjer, neko može *pitati* samo ono što se može naučiti: *lekciju, zadaću, suru, matematiku* (i druge školske predmete ili pojedine oblasti u okviru njih), *nešto, jednu stvar, to* i sl., ali samo *za majku* (**majku – pitati majku* sasvim je druga stvar), *za zdravlje* (nikako **pitati zdravlje*³⁷), *za zadaću* (drukčije značenje od *pitati zadaću*), *za nekoga, za nešto, za to* – *pitati* se može *za* mnoge pojave. *Pitati* se može *o majci, o arapskoj filozofiji, o svemiru, o zdravlju* (nije potpuno isto značenje sa *za zdravlje*), *o nekome, o nečemu, o tome*. *Pitati* se može *o* svemu.

Isto je i s glagolom *moliti*. *Moliti* se može samo *to, nešto* i *jedna stvar*, dok se za ostale molbe mora koristiti konstrukcija *moliti za*.³⁸

Zbog ovih semantičkih promjena koje se javljaju pri mijenjanju ovih konstrukcija, ne možemo ih proglasiti alodopunama. Mogućnost ovakvih zamjena ne treba shvatiti kao “prepričavanje”, “parafraziranje”, koje bi bilo znak da su ovdje u pitanju adverbijalne odredbe, a ne objekti. Riječ je o različitim vrstama dopuna koje vrše službu daljeg objekta, a kojima u ovim primjerima otvaraju mjesto isti glagoli.

³⁷ Ovo je moguće jedino ako bi *Zdravlje* bilo školski predmet ili naslov neke lekcije. Mada se čini da bi podesniji bio glagol *ispitivati*, u vezi sa *zdravlje* to bi stvorilo sasvim drukčije značenje (*ispitivati nečije zdravstveno stanje*).

³⁸ Moguće je, naravno, a nekad i nužno, upotrijebiti i zavisnu rečenicu. Međutim, u ovom radu razmatramo samo pojave na nivou proste rečenice.

4.3.6. Dopuna u obliku akuzativnog prijedložno-padežnog izraza

U *Gramatici bosanskoga jezika* (Jahić – Halilović – Palić 2000:298–299) navode se tri prijedloga koji se dopunjuju isključivo akuzativom (*kroz/a/, niz/a/, uz/a/*) i prijedlozi *mimo, među, nad, pod, pred, na, o, po, u* i *za*, koji se mogu dopuniti akuzativom i još nekim padežom ili padežima. Konstrukcije s akuzativom i tim prijedlozima u rečenici najčešće stoje kao dodaci (i tad su funkcionalno preobraženi), ali nekad se pojavljuju i kao supstantivne dopune. Tad one vrše funkciju daljeg objekta.

Ova dopuna može u svom sastavu imati prijedloge *u, na, za* i *o*, naprimjer:
– s prijedlogom *u*:

I zato treba gledati *u* današnji *vakat*... (SKP, 142)

Ne preobražava li se taj dijamant *u* hitrog gramzivog *pauka*... (IHT, 11)

...ne znajući još pravo da li da vjeruje *u* nj... (IHT, 55)

Posmatrajući njega, vremenom smo prestali da vjerujemo *u* komunistički *porredak*. (AKK, 24)

...bilo mi je nepojmljivo da jedan subjekt može živjeti a da se ne razumije *u* socijalističko *samoupravljanje*. (AKK, 54)

Jednu napuštenu kuću u blizini kasarne odnedavno su preuredili *u* *mesdžid*... (AKK, 143)

– s prijedlogom *na*:

E, moji momci, namjeri se vila *na* *Halila*. (SKP, 18)

Glas mujezinov, (...), trže me i u samom tom trenu podsjeti *na* *posjetu*. (SKP, 115)

Na *koga* si se ti kladio? (SKP, 178)

Bojim se da sam odviše brzo pristala *na* *sve*. (AIT, 16)

Polače još mirišu *na* *gusarske lađe*... (AIT, 17)

Grad je mirisao *na* *smokve*, mirisao *na* *jug* i *kornjače*. (AIT, 21)

Onaj vražiji Kirilo nikako ne liči *na* *mene*... (AIT, 39)

...i da pomišljamo *na* našu *djecu*... (AIT, 57)

...ma koliko da ste ljudi, *na* *svrake* me podsjećate. (AIT, 105)

...pomislih iznenada *na* *djeda*. (IHT, 22)

Ne sjećam se da sam naišao i *na* jedan bistar *izvor*, i *na* jednu *djevojku*... (IHT, 76)

Kaže da sada ličim *na* njenog bivšeg *momka*. (AKK, 8)

Sjećam se da sam u neko doba, (...) nasrnuo *na* *Suzanu* u mraku susjedne sobe... (AKK, 55)

...moraš glumiti nekog drugog, dok se ne navikneš *na* tuđu *kožu*. (AKK, 86)

Teško se navikavam *na* *semafore*... (AKK, 152)

...sve se zapravo svodi *na* *zakon* akcije i reakcije... (AKK, 183)

To me je podsjetilo *na* *susret* s Danilom... (TKI, 172)

I poziva se *na* *autoritete*. (TKI, 213)

– s prijedlogom *za*:

...da li je tako kako ja zamišljam, da se točkovi drže *za šine* hvataljkama. (SKP, 14)

Udala se *za Ibrahimbega*... (SKP, 43)

I odmah se ujedoh *za jezik*... (SKP, 99)

Nisam poznao čak ni one koji su tamo radili, osim jednog starca, koji je čuo *za onog mog pretka*... (IHT, 52)

...tek u susretu s čudesnim brijačem Jehudijom Džanom saznao sam *za njegovo postojanje*. (IHT, 79)

...moram ga odlikovati *za vjernost*. (AKK, 66)

...*za koga će glasati na izborima*... (AKK, 72)

...redovno dolazi da se raspita *za Jasmina*... (AKK, 143)

...onaj ko se opredjeljuje *za književnost* ne opredjeljuje se *za neposredne efekte*. (TKI, 112)

– s prijedlogom *o*:

Ogriješio sam *o njega* dušu. (SKP, 96)

...svjetlo skače i odbija se *o druge površine*. (TKI, 109)

U vezi s dopunom u obliku akuzativa s prijedlogom *na*, odnosno prijedloga *na* s akuzativom, nalazimo u literaturi jedno neslaganje. U *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (Silić – Pranjković 2005:226) nalazimo mišljenje da “ima dosta glagola koji traže dopunu (neizravni objekt) u akuzativu s prijedlogom *na*. To su glagoli kao *misliti* (npr. *Treba misliti i na djecu*), *ljutiti se* (npr. *Ljutim se na vas*), *paziti* (...), *odgovarati* (...), te neki glagoli s predmetkom *na-* uz koji dolaze priložne oznake s tim prijedložno-padežnim izrazom, npr. *Naišli smo na otpor*, *Naletjeli smo na minu*, *Nasjeli ste na štos*, *Namjestio se na udarac*.”

Autori *Gramatike bosanskoga jezika* u glagole koji “uvode objekt u obliku akuzativa s prijedlogom *na*” (Jahić – Halilović – Palić 2000:380) ubrajaju i glagole *naići* i *naletjeti*, čije pratiocem u prethodnim primjerima Silić i Pranjković smatraju “priložnim oznakama”.

Pitanje traže li ti glagoli uza se objekt ili su članovi uz njih u navedenim rečenicama adverbijalne odredbe.

Pogledajmo najprije glagol *naići*. U rečenici *Naišli smo na otpor* izraz *na otpor* ne može se s tim značenjem prepričati niti zamijeniti nekom drugom konstrukcijom osim *na + akuzativ*. Po našem mišljenju taj je izraz u ovom slučaju objekt.

Međutim, glagol *naići* može se pojaviti i s drukčijim pratiocem. Pogledajmo naprimjer rečenicu *Naišli smo tuda*. U ovoj rečenici oblik *tuda* može se zamijeniti nizom drugih oblika, a da se gramatičnost rečenice ne

naruši: *Naišli smo tuda / tim putem / kraj njihove kuće / kroz šumu...*, dakle možemo ga smatrati adverbijalnom odredbom (i to obaveznom, odnosno, adverbijalnom dopunom).

Izraz *na minu* u primjeru *Naletjeli smo na minu* na isti način kao i u prethodnom primjeru možemo smatrati daljim objektom.

U razgovornom stilu ponekad se ovaj glagol koristi i sa značenjem *doći nakratko (u posjetu)* pa se može pojaviti i u drukčijoj sintaksičkoj okolini, naprimjer:

Naleti nekad *na kahvu / i u našu kuću* (=Doći nekad na kahvu / i u našu kuću). (Razg.)

U tom slučaju možemo govoriti i o adverbijalima (*nekad, na kahvu, u našu kuću*) kao njegovim pratiocima.

Po našem mišljenju, u rečenici *Nasjeli ste na štos* riječ je o objektu, a u rečenici *Namjestio se na udarac* o adverbijalnoj odredbi. Izraz *na udarac* možemo mijenjati raznim konstrukcijama poput *lijepo / u sjedeći položaj / u položaj zgodan da uputi udarac / kao bokser u ringu* itd.

4.3.7. Besprijedložna instrumentalna dopuna

Ova dopuna obuhvata besprijedložne instrumentale koji u rečenici obavljaju funkciju daljeg objekta. Takvi su instrumentali u sljedećim primjerima:

Fehim mirno opuckuje *kandžijom*... (SKP, 17)

...*ovim* bih se ponosio pred njima. (SKP, 22)

...peškiri, koji mirišu istočnjačkim mirisom *jagom*... (SKP, 26)

...da je Veprov ćurak postavljen Savinim *lisicama*... (SKP, 38)

...pune me *otužnošću* njena klimakterična zagledanja u mene... (SKP, 115)

Zdrav dodir tla osluškujem *uhom* prislonjenim. (AIT, 7)

Odmahnuo je *prstima*. (AIT, 23)

Car je odmahivao dugačkom *glavom* i učtivo kezio konjoidne zube. (AIT, 29)

Gdje tako naučiste upravljati *sredstvima* kojima se još niste naučili služiti? (AIT, 103)

...moja žeđ se u ovoj prašini napaja nekom čudnom *tekućinom*. (IHT, 12)

Vrela zapara odisala je samo prigušenim *mirisom* krušaka i *hladnoćom* zvi jezda. (IHT, 28)

On se bavio *alhemijom*... (IHT, 116)

...odmah me je zarazio svojim dobrim *raspoloženjem*. (AKK, 67)

Ne mogu da kažem da se ponosim svojom *mladošću*. (TKI, 148)

Ovu dopunu treba razlikovati od instrumentala koji su upotrijebljeni kao predikativi, dodaci ili kao dopune drugim vrstama riječi. U literaturi

se često instrumental svrstava u dopune i onda kada on to nije. Tako, na primjer, Pavica Mrazović i Zora Vukadinović (1990:466) svrstavaju riječ *bulevarom* u rečenici *Studenti se šetaju bulevarom* u adverbijalne dopune, a Riđanović (2007:158), sasvim opravdano, instrumental *obalom* u rečenici *Šetao sam obalom* svrstava u dodatke.

Objektom ćemo smatrati i instrumentale koji “se odlikuju sintaksičkom zavisnošću od predikativnog³⁹ izraza”, a koji imaju “semantičko obeležje objekta kao šire shvaćenog sredstva kojim subjekat nešto ostvaruje” (Piper i dr. 2005:46). Autori *Sintakse savremenoga srpskog jezika: Prosta rečenica* za ovu pojavu navode među ostalim primjere *Majka hrani dete kašicom* i *Majstor premazuje parket svetlim lakom*. Njima možemo suprotstaviti rečenice u kojima instrumental ima pravo značenje sredstva *Majka hrani dete kašičicom* i *Majstor premazuje parket četkom* (usp. Piper i dr. 2005:46). Instrumentali koji vrše objekatsku službu ne mogu se parafrazirati: **Majka hrani dijete pomoću mlijeka*, **Dječak maže kiflu pomoću marmelade*, a parafraze instrumentala koji imaju značenje sredstva sasvim su prihvatljive u bosanskom jeziku: *Majka hrani dijete pomoću flašice*, *Dječak maže kiflu pomoću kašičice*.

Ako bismo primijenili test koji preporučuje Riđanović (2007:158),⁴⁰ vidjeli bismo da je u ovim primjerima moguće izdvajanje podataka iskazanih instrumentalom u posebnu rečenicu: *Dječak maže kiflu. Služi se marmeladom*, *Majka hrani dijete. Služi se mlijekom*. Čini se da mogućnost izdvajanja u drugu rečenicu nije znak pripadnosti nečega dodacima, već znak njegove fakultativnosti.

4.3.8. Dopuna u obliku instrumentalnog prijedložno-padežnog izraza

Uz neke glagole dopuna dolazi u obliku instrumentalnog prijedložno-padežnog izraza. U njenom se sastavu najčešće pojavljuje prijedlog *s(a)*, na primjer:

...zagrlih se *s bratom...* (SKP, 23)

...neće se to janje *s večerom* pobiti. (SKP, 24)

Možda je baš ovo prava prilika da se sastanem *sa Muftijom?* (SKP, 35)

...zabavlja se *s jednom kolegicom...* (SKP, 81)

Muftija razgovara *sa svima...* (SKP, 151)

Ko te samo ovlasti da tako postupaš *sa sobom*. (AIT, 93)

³⁹ Mi bismo radije rekli *predikatnog*.

⁴⁰ Usp. također t. 1.3.6. ovog rada.

A ovo je takozvana naučna ustanova koja mora u radu računati *s budućnošću*. (AIT, 101)

...kad se smeđi polumrak miješa s našim najdubljim *mislima*... (IHT, 24)

...upoznao sam se s jednim *luđakom* u Šedrvanskom vrtu. (IHT, 25)

...trebalo je samo da je suočim s tim nijemim *svjedocima*... (IHT, 39)

Od tada je zaratio *sa cijelom školom*... (AKK, 27)

Identifikovao sam se s *njim*... (TKI, 16)

Osim prijedloga *s(a)* u sastavu ove dopune mogu se pojaviti prijedlozi *za, nad* i *pod*:

Je li ovo sve *za čime* si težio, jesi li sada sretan? (AKK, 6)

Da je samo znala koliko sam čeznuo *za njom!* (AKK, 30)

On je taj *za kim* si tragala od postanka svijeta. (AKK, 63)

...da najviše žudi *za mnom* ujutro nakon buđenja... (AKK, 68)

...za koje se pričalo da tragaju *za Nebom* u oblacima hašiša. (AKK, 82)

Jedna djevojka je začepila uši slušalicama i uzdiše *za nepoznatim mrtvim*. (AKK, 156)

Vi čeznete *za lažnim anđelima*, a mi *za stvarnim demonima*. (TKI, 120)

Pazi Gabrijela, noćas je pravi trenutak da se zabrinemo *nad sudbinom* ove planete... (AKK, 182)

...da zeko plače *nad* nekim svojim dragim *mrtvim* koga se nejasno sjeća, ili čak da plače *nad* samim *sobom*... (TKI, 43)

Pod glagolima podrazumijevamo jednu od deset vrsta riječi. (Razg.)

U ovim konstrukcijama ova dopuna vrši funkciju daljeg objekta.

4.3.9. Lokativna dopuna

Lokativna se dopuna u bosanskom jeziku uvijek pojavljuje u obliku prijedložno-padežnog izraza pa nema potrebe u njen naziv dodavati neku dodatnu informaciju o tome. Zbog ovakvog njezinog oblika ona je u dosadašnjim klasifikacijama dopuna smješšana u okvir prijedložne dopune. Autorice *Gramatike srpskohrvatskog jezika za strance* o lokativnoj dopuni kažu: "Ovaj padež se uvek javlja sa nekim predlogom (*na, o, po, pri, u*) pa se on u zavisnosti od određenog glagola ili javlja kao predložna dopuna D_{prep} ili kao adverbijalna D_{adv}" (Mrazović – Vukadinović 1990:470). U ovom radu nas ne zanima slučaj kad je prijedložno-padežni lokativni izraz adverbijalna dopuna, on je tada funkcionalno preobražen (S>Adv). Zanima nas samo kad je ovaj izraz supstantivna dopuna, a tada on vrši funkciju daljeg objekta.

Ova dopuna može sadržavati prijedloge *o*, *u*, *na* i *po*. Primjere lokativne dopune imamo u sljedećim iskazima:

– s prijedlogom *o*:

Kad smo, kao djeca, pričali *o bićima* nevidljivim... (SKP, 13)

Ponovo počinjem da razmišljam *o posljedicama*... (SKP, 88)

...razmišljam *o instinktu*. (SKP, 200)

Govorio sam vam *o Mljetu*. (AIT, 17)

Mogli su štošta nagađati *o nama*... (AIT, 57)

...najviše je pisao *o magli*... (IHT, 114)

...zatim propovijedao *o nirvani i karmi*... (AKK, 25)

Jadan je onaj narod koji prestane govoriti *o fudbalu* i počne govoriti *o politici*... (TKI, 73)

– s prijedlogom *u*:

Uživao je *u toj igri*... (IHT, 32)

Nisam se prevario one noći *u stražarima*. (IHT, 53)

Gotovo da sam počeo da uživam *u kopanju*. (AKK, 42)

– s prijedlogom *na*:

...a koji se temeljio *na činjenici* da je Jasmin bio bolji matematičar i fizičar od mene. (AKK, 25)

...te učestvovao *na Saveznoj smotri* izviđača na Tjentištu... (AKK, 79)

– s prijedlogom *po*:

Ovdje miriše *po jorgovanu*. (Razg.)

5. Zaključak

Glavni zadatak ovoga rada bio je da pokaže koji tipovi supstantivnih dopuna glagolima postoje u bosanskom jeziku. Prije nego što se pristupi rješavanju ovog zadatka, neophodno je znati šta je dopuna, imati njenu jasnu i nedvosmislenu definiciju. Pošto je *dopuna* termin koji je već duže vrijeme prisutan u lingvistici, pojavile su se i različite definicije ovog termina. To je bio i prvi problem s kojim smo se susreli prilikom pisanja ovog rada.

Nakon razmatranja na koji su način ovom *pojmu* pristupili različiti lingvisti, opredijelili smo se za definiciju dopune koju je ponudio njemački lingvist Ulrich Engel, a prema kojoj su dopune oni rečenični članovi koji su specifični za potklasu glagola, koji se ne mogu pojaviti uz svaki glagol, i oni članovi čije je prisustvo u rečenici neophodno za njenu gramatičnost.

Ova definicija ima niz prednosti u odnosu na ostale: u njoj se ne kaže da je dopuna *nešto što dopunjava*, ne kaže se ni da je dopuna samo objekt, a prednost joj je i što se pomoću kriterija *specifičnosti za potklasu glagola* nedvosmisleno mogu odrediti fakultativne dopune i što se ovakve dopune mogu sa sigurnošću razlikovati od dodataka.

Koristeći se ovom definicijom prilikom istraživanja, utvrdili smo da supstantivne dopune mogu stajati u tri različita odnosa prema glagolu – one mogu biti *subjekt*, *predikativ* i *objekt*. Prema ovim odnosima supstantivne dopune glagolima podijelili smo na tri tipa: *subjekt*, *supstantivna predikativna dopuna* i *objekatska dopuna*.

Subjekt je supstantivna ili supstantivizirana riječ u nominativu koja nije dio predikata. On i predikat slažu se u licu i broju, oni u tom smislu utječu jedan na drugi i ta odlika izdvaja subjekt u odnosu na druge dopune.

Predikativ je specifičan po tome što on kao dopuna glagolu ulazi u sastav predikata i po tome se razlikuje od subjekta i objekatskih dopuna. Predikativ u bosanskom jeziku može biti iskazan na različite načine: supstantivom i adjektivom u obliku nominativa i instrumentala, brojevima, kongruentnim sintagmama u obliku besprijedložnog genitiva, prijedložno-padežnim izrazima kojima se neka osobina pripisuje subjektu, konstrukcijom s riječju *kao* ili ličnim glagolskim oblikom, konstrukcijama prijedloga *za* s akuzativom i infinitivom, priložima, infinitivom i vokativom. Ovdje se prvi put navodi mogućnost da se vokativ pojavi u funkciji predikativa (izvan usmene poezije i na različit način nego u njoj), odnosno da se vokativ uopće pojavljuje kao član rečenične strukture.

Neke riječi u bosanskom jeziku mogu vršiti isključivo funkciju predikativa. Te se riječi u nekim radovima nazivaju *kopulativnim partikulama*. Po našem mišljenju, one su ili pridjevi ili prilozi.

Bez obzira na veliku raznovrsnost oblika koji mogu biti u službi predikativa, odnos predikativa prema glagolu uvijek je isti. Zato bi najbolje bilo predikativ izdvojiti kao posebnu vrstu dopuna pa je onda dijeliti prema oblicima i izdvojiti svaki pojedinačni oblik kao posebnu podvrstu, uopće ne vodeći računa o tome je li on supstantivna ili kakva drukčija dopuna. Međutim, zbog određenosti teme, ipak smo izdvojili neke oblike koje smo proglasili *supstantivnom predikativnom dopunom*.

Po našem mišljenju u supstantivnu predikativnu dopunu ubrajaju se predikativi koji se manifestiraju kao supstantivi u obliku nominativa, instrumentala, vokativa, akuzativa s prijedlogom *za* i konstrukcije s riječju *kao*. To je pet podvrsta supstantivne predikativne dopune.

Objekatske su dopune one čiji je oblik u potpunosti određen rekcijom glagolskog leksema uz koji se pojavljuju. One ne ulaze u sastav predikata niti utječu na njegov oblik. Prema obliku u kome se pojavljuju, podijelili smo ih na devet vrsta, a one se mogu svrstati u dvije skupine: besprijedložne objekatske dopune i dopune u obliku prijedložno-padežnog izraza.

U besprijedložne objekatske dopune ubrajaju se genitivna, dativna, akuzativna i instrumentalna besprijedložna dopuna.

U dopune u obliku prijedložno-padežnog izraza ubrajaju se dopune u obliku genitivnog, dativnog, akuzativnog i instrumentalnog prijedložno-padežnog izraza te lokativna dopuna. U prijašnjim klasifikacijama ove su dopune uvijek svrstavane u jednu vrstu, tzv. prijedložnu dopunu. Mi nismo učinili tako jer smo dokazali da glagol utječe na oblik prijedloga, ali i na oblik supstantivne riječi koja dopunjuje taj prijedlog, pa tako prijedlog i supstantiv pri dopunjavanju glagola nastupaju kao cjelina. Takvo tretiranje tih dopuna omogućilo je izdvajanje lokativne dopune, koja se prije nije spominjala kao vrsta, jer je zbog svog redovnog pojavljivanja u obliku prijedložno-padežnog izraza uvijek bila obuhvaćena tzv. prijedložnom dopunom.

Svaka od dopuna u obliku prijedložno-padežnog izraza podijeljena je prema prijedlozima koji se mogu pojaviti u njenom sastavu. Ti prijedlozi su:

- uz genitiv: *od, do, oko, iz, protiv,*
- uz dativ: *prema, k(a),*
- uz akuzativ: *u, na, za, o,*
- uz instrumental: *s(a), za, nad, pod,*
- uz lokativ: *o, u, na, po.*

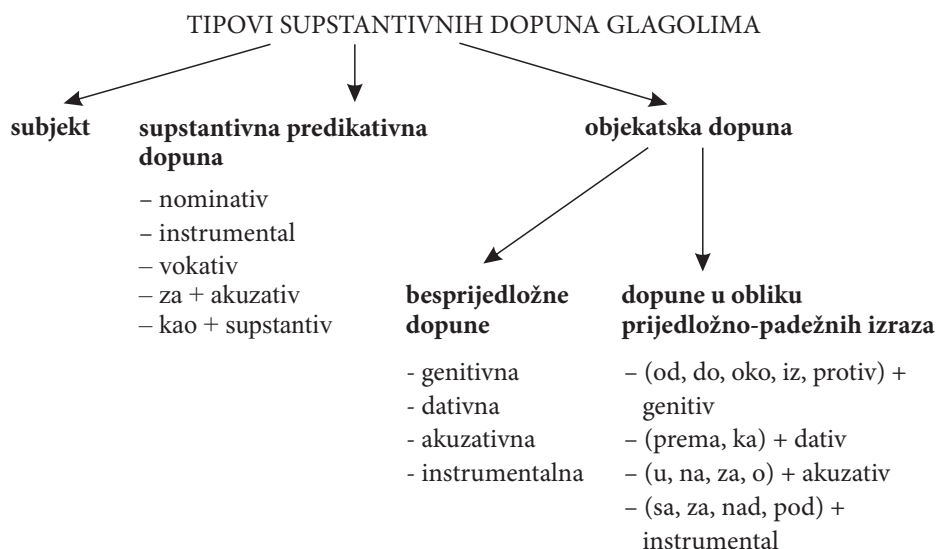
Objekti se prema semantičkom kriteriju mogu podijeliti na bliže (direktne) i dalje (indirektne). Za svaku od navedenih devet vrsta objekatske dopune može se utvrditi je li ona bliži ili dalji objekt. Ako članovi neke vrste mogu vršiti i jednu i drugu ulogu, tu vrstu možemo podijeliti na dvije podvrste.

U funkciji i bližeg i daljeg objekta mogu se pojaviti oblici besprijedložnog genitiva i besprijedložnog akuzativa. Prema tome, besprijedložna genitivna dopuna može se podijeliti na genitivnu kao bliži objekt i genitivnu kao dalji objekt, a besprijedložna akuzativna na akuzativnu kao bliži objekt i akuzativnu kao dalji objekt. Suvišno bi bilo dodavati još i *besprijedložna* jer svi ostali oblici vrše samo službu daljeg objekta.

Nazivi koje smo dali pojedinim vrstama dopuna mogu izgledati predugi i neprikladni za praktičnu primjenu. Svjesni te činjenice, mi smo se u ovom radu, ipak, opredijelili za nazive kao *besprijedložna instrumentalna*

dopuna ili *dopuna u obliku instrumentalnog prijedložno-padežnog izraza*, jer smo željeli da naziv odražava suštinu. Ukoliko bi se podaci izneseni u ovome radu željeli primijeniti u praksi, lahko je naći prikladne skraćenice i kraća imena, ali uvijek se mora imati na umu suština svake dopune i njenog odnosa s glagolom.

Tipove dopuna i njihove podtipove predstaviti ćemo grafički, s tim što ćemo, radi pojednostavljivanja, izostaviti podjelu besprijedložne genitivne i akuzativne dopune na bliži i dalji objekt.

Ova bi tipologija mogla biti korisna prilikom izrade valencijskog rječnika glagola bosanskog jezika kao i pri izradi gramatike koja bi se temeljila na postavkama gramatike zavisnosti. Naše istraživanje pokazuje da u novije vrijeme taj pravac u razvoju gramatike sve više zaživljava i na srednjojužnoslavenskom prostoru, ali još nije dobio punu snagu. Trebalo bi istražiti i ostale tipove dopuna, ne samo supstaktivne, kao i dopune drugim vrstama riječi, ne samo glagolima, a trebalo bi opisati i sve vrste dodataka. Opisivane bosanskog jezika pomoću modela gramatike zavisnosti moglo bi biti višestruko korisno, naročito zato što bi se tako bosanski jezik na lakši način predstavio onima koji ga žele učiti kao strani jezik.

Indeklinabilni pridjevi u bosanskom jeziku

1. Pridjevi se u bosanskom jeziku svrstavaju među promjenljive vrste riječi. U načelu, oni to i jesu, jer većina pridjeva bosanskog jezika ima posebne oblike za izražavanje kategorija roda, broja, padeža i u tim se kategorijama oni slažu sa supstantivnim riječima uz koje stoje. Neki pridjevi imaju dvije padežne paradigme (tzv. imeničku i pridjevsku deklinaciju). Osim toga, mnogi se pridjevi mogu i komparirati.

Međutim, mnoge riječi bosanskog jezika imaju pridjevsko značenje i popunjavaju u rečenici pozicije tipične za pridjeve, izvorni ih govornici osjećaju kao pridjeve i u rječnicima su zabilježene i označene kao pridjevi, ali nemaju posebne oblike za izražavanje roda, broja i padeža. To su *indeklinabilni pridjevi*.

Opis indeklinabilnih pridjeva značajan je kako za gramatiku tako i za sociolingvistiku, prije svega zbog njihove tvorbe i načina na koji funkcioniraju u rečenici, ali i zbog njihove brojnosti i raznovrsnog porijekla, koji su posljedica kontakta jezika.

2. U gramatikama bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika indeklinabilni se pridjevi rijetko spominju. Najčešće se izričito tvrdi da *svaki* pridjev ima *posebne oblike* za svaki rod, broj i padež.

Neke gramatike, ipak, spominju ove pridjeve. Već se u *Gramatici bosanskoga jezika* iz 1890. kaže: “Neki pridjevi turskoga izvora ne mijenjaju se, kao n. pr. *kara* (crn), *srmajli* i t. d. Tako: Metnu mu *kara* boju na *kara* zulove – Uz košulju *srmajli* maramu” (str. 74).

Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance (Mrazović – Vukadinović 1990:255) također ukazuje na to da od pravila o slaganju pridjeva u rodu, broju i padežu s imenicom koju određuju “odstupa manji broj prideva stranog porekla koji su nepromjenljivi, npr. *braon*, *roze*, *bordo* itd.”

U *Gramatici bosanskoga jezika* (Jahić – Halilović – Palić 2000:186), nakon navođenja podjele riječi na promjenljive (imenice, zamjenice, pridjevi i glagoli), polupromjenljive (brojevi i prilozi) i nepromjenljive (prijedlozi, veznici, riječce i uzvici), napominje se da “ova podjela važi u načelu, inače u bosanskom jeziku ima i nepromjenljivih imenica i nepromjenljivih pridjeva (pretežno stranog porijekla: *ledi*; *šećerli*, *deli*, *demirli*, *portabl*, *fer* itd.)”

Midhat Riđanović u *Totalnom promašaju* kaže da “iz turskog imamo riječi bez pridjevskog oblika upotrijebljene kao pridjevi (isticanje H. B.): *taze ćevapi, nabas momak*” (Riđanović 2003:99), i tako se o ovim riječima ne izjašnjava kao o pridjevima.

3. Glavni izvori iz kojih je ekscerpirana građa za ovaj rad jesu *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku* Abdulaha Škaljića, *Rječnik karakteristične leksike u bosanskome jeziku* Alije Isakovića, *Pravopis bosanskoga jezika* Senahida Halilovića, *Orijentalizmi u književnom djelu* Hanke Vajzović, *Školski rječnik bosanskog jezika* Dževada Jahića i *Rječnik bosanskog jezika* Instituta za jezik u Sarajevu (Ibrahim Čedić i dr.). Za pridjeve koji nisu iz neke od ovih knjiga navest će se izvor prilikom njihova prvog spominjanja u tekstu.

Rezultati dobijeni analizom izvora pokazuju da indeklinabilni pridjevi u bosanskom jeziku nisu ni rijetki ni malobrojni. Prema podacima koje navodi Ivan Marković (2007), “hrvatski ima više nesklonjivih pridjeva no što neki jezici imaju pridjeva uopće (ima ih više od 40, sličan se broj spominje i u ruskome). Oni doduše jesu posuđenice, ali gramatički su veoma slabo opisani”. U našem korpusu ima preko četrinsto pedeset indeklinabilnih pridjeva (više nego prijedloga i veznika zajedno), a to nije beznačajan broj za skupinu riječi koja, ako se gleda njihov tretman u većini gramatika, postoji kao izuzetak. S obzirom na njihovu brojnost u bosanskom jeziku u odnosu na hrvatski jezik (prema Markoviću), oni se mogu uzeti kao jedna od diferencijalnih crta ovih dvaju jezika.

Indeklinabilni pridjevi nisu u svim izvorima podjednako zastupljeni niti označeni na isti način. Njihov broj najviše zavisi od koncepcije knjige izvora i od korpusa na kome se temelji popis riječi u njoj.

Abdulah Škaljić je građu za *Turcizme* “crpio iz živog narodnog govora i literature ne obazirući se na to da li su pojedine riječi ušle već u koji rječnik ili nisu” (Škaljić 1989:23). Sve su natuknice akcentirane, navedena je etimologija, a uz indeklinabilne pridjeve najčešće je napisana oznaka *indecl.* Uz većinu riječi naveden je primjer njihove upotrebe u književnosti ili govornom jeziku. Ti primjeri mogu poslužiti da se utvrdi nemogućnost promjene oblika indeklinabilnih pridjeva.

Građa za *Rječnik* Alije Isakovića bilo je “151 djelo iz raznih oblasti, od 1550. do 1985. god.” (Isaković 1992:486). *Rječnik* ima 13.500 odrednica. Akcentirane su samo pojedine riječi. “Tumačenje odrednica svedeno je na najmanju mjeru” (Isaković 1992:487). Tako je i s navođenjem gramatičkih oznaka pa nisu date obavijesti o indeklinabilnosti pridjeva. Uz neke je riječi naveden i kontekst.

Pravopisni rječnik Halilovićeve *Pravopisa* sadrži značajan broj indeklinabilnih pridjeva. To su uglavnom pridjevi koji su pravopisno zanimljivi, najčešće zbog upotrebe fonema *h* i *f*, te fonemskih parova *č – ć* i *dž – đ* ili zbog pravila o sastavljenom i rastavljenom pisanju riječi. Samo su rijetke riječi u *Pravopisu* akcentirane.

Od svih izvora iz kojih je ekscerpirana građa za ovaj rad, *Školski rječnik* Dževada Jahića sadrži najveći broj indeklinabilnih pridjeva. Tome je razlog činjenica da taj rječnik sadrži skoro svu građu koju sadržavaju Škaljićevi *Turcizmi* i Isakovićev *Rječnik*, a osim toga i mnoge riječi koje u njima nisu zabilježene. *Školski rječnik* je akcentiran pa se u njemu mogu naći i akcenti onih indeklinabilnih pridjeva koji su kod Isakovića navedeni bez akcenta.

Korpus za istraživanje koje je objavljeno u *Orijentalizmima* Hanke Vajzović sačinjavaju zbirke pripovjedaka dvadesetero pisaca s govornog prostora bivšeg srpskohrvatskog standarda. Sve su te zbirke prvi put objavljene u periodu između dva svjetska rata. Među piscima čija su djela ušla u korpus deset je iz Bosne i Hercegovine, a deset nije. U posebnim poglavljima *Orijentalizama* analizirane su leksičke, fonetsko-fonološke, morfemsko-morfološke i semantičke pojave. U okviru tih poglavlja i pridjevima je posvećena odgovarajuća pažnja, a na kraju knjige navedena je cjelokupna građa iz korpusa. Na popisu je značajan broj indeklinabilnih pridjeva, a neki od njih nisu zabilježeni u našim ostalim izvorima. Riječi u *Orijentalizmima* nisu akcentirane.

Rječnik Instituta za jezik posvećuje pažnju svim slojevima leksike bosanskog jezika, a ne samo onoj koja je orijentalnog porijekla ili je pravopisno zanimljiva. Zato je on naročito značajan za ovaj rad jer navodi mnoge indeklinabilne pridjeve koji su neorijentalnog porijekla. Budući da se u *Predgovoru* kaže da je “ovim rječnikom u velikoj mjeri preslikana naša jezička stvarnost”, *Rječnik* možemo smatrati dokazom da su indeklinabilni pridjevi koji su u njemu navedeni dio *savremenog* bosanskog jezika. *Rječnik* je akcentiran.

4. Prije nego što počnemo izlagati rezultate našeg istraživanja, navest ćemo neke kriterije za razlikovanje indeklinabilnih pridjeva od ostalih vrsta riječi. Promjenljive je pridjeve lahko prepoznati kao vrstu riječi zbog njihove kongruencije sa supstantivnim riječima uz koje stoje. Međutim, osim indeklinabilnih pridjeva postoje i druge značenjske jedinice koje se ne mijenjaju, a mogu stajati ispred supstantivne riječi i vršiti atributsku funkciju (sužavati joj značenjski opseg). Pisanje ovih jedinica pravopisno je regulirano na različite načine, ali zbog njihove spomenute sličnosti s pridjevima, može postojati nedoumica jesu li one pridjevi ili nešto drugo.

Takva nedoumica može postojati u sljedećim primjerima: *ćor-Mujo*, *nazovihodža*, *fotohemija*, *autoportret*, *videonadzor*, *kontakt program*, *lakmus papir*, *toalet-papir*, *džez orkestar / džez-orkestar*, *repromaterijal*, *lož-ulje*, *hair-dova*, *remek-djelo*, *gol-razlika* itd. Nedoumica je veća kad se ove riječi čuju u govoru i kad je nepoznato pišu li se njihovi dijelovi zajedno, odvojeno crticom ili bjelinom.

Za rješavanje nedoumice šta je indeklinabilni pridjev, a šta nije predložemo kriterij mogućnosti upotrebe u službi predikativa. "Mogućnost upotrebe u funkciji predikativa nepromjenljive reči za koju se pretpostavlja da bi mogla biti pridev pokazuje da li je ta reč bliža pridevima ili složenicama s pridevskim prvim elementom" (Piper i dr. 2005:334). Ako se primijeni ovaj test i prvi dio navedenih riječi stavi na mjesto predikativa, a drugi dio na mjesto subjekta, dobit će se sljedeći rezultati: **Mujo je ćor*. **Hodža je nazovi*. **Hemija je foto*. **Portret je auto*. **Nadzor je video*. **Program je kontakt*. **Papir je lakmus*. **Papir je toalet*. **Orkestar je džez*. **Materijal je repro*. **Ulje je lož*. **Dova je hair*. **Djelo je remek*. **Razlika je gol*.

U nekim je slučajevima moguće da se ovakvim testom dobije gramatična rečenica, a da riječ u predikativu ipak nije pridjev (npr. *dumdum metak* > *metak je dumdum*, *tempera-boja* > *boja je tempera*). U ovim cjelinama prva je riječ nesumnjivo imenica i ova mogućnost ne predstavlja problem prilikom identificiranja indeklinabilnih pridjeva.

Ovaj kriterij relevantan je samo za indeklinabilne pridjeve. Neki promjenljivi pridjevi, naprimjer *puki*¹, mogu se u rečenici javiti samo u atribuskoj službi. Za njihovu identifikaciju ovaj kriterij nije ni potreban, jer su zbog promjenljivosti lahko prepoznatljivi.

Riječi poput "*vrlo*, *veoma*, *prilično*, *jako*, *malo* i sl." (Pranjković 1993b:29) nisu indeklinabilni pridjevi. Prema mišljenju Ive Pranjkovića iznesenom u tekstu *Riječi sviju vrsta* (Pranjković 1993b:29), te se riječi mogu, "posebice s obzirom na funkciju, nazvati 'prilozima-pridjevima' (pridjevskim prilozima ili priložnim pridjevima)". Na istom mjestu Pranjković napominje da "ima naime mišljenja prema kojima bi takve riječi trebalo smatrati nepromjenljivim pridjevima" (Pranjković 1993b:29), ali napominje i da bi to "kompliciralo određenje pridjeva već i zbog toga što pojmove pridjeva i nepromjenljivosti tradicionalno doživljavamo kao inkompatibilne" (Pranjković 1993b:29, fusnota 48).

5. Indeklinabilni pridjevi u bosanskom jeziku mogu se klasificirati prema različitim kriterijima. Za ovaj rad najpraktičnije je da se najprije

¹ Primjer preuzet iz: Kristal (1988:202).

podijele prema porijeklu, jer se i ostale pojave koje su zanimljive dešavaju uglavnom unutar tako razgraničenih skupina. Indeklinabilne pridjeve podijelit ćemo na *slavenske*, *evropske*, *orijentalne* i *hibridne pridjeve*. *Slavenski indeklinabilni pridjevi* su riječi čiji su svi dijelovi slavenskog porijekla i koji nisu primljeni iz drugih jezika. *Evropski* su oni pridjevi koji su porijeklom iz neslavenskih evropskih jezika i koji nisu došli u bosanski jezik posredstvom turskog. *Orijentalni pridjevi* obuhvataju pridjeve koji su došli u bosanski jezik posredstvom turskog jezika, a čiji korijeni potječu iz turskog, arapskog, perzijskog, francuskog, grčkog, latinskog ili sanskrta. *Hibridni pridjevi* su oni indeklinabilni pridjevi koji u svom sastavu imaju komponente iz dviju različitih navedenih grupa jezika. Sve četiri vrste bit će posebno opisane.

5.1. U našim izvorima javljaju se samo dva indeklinabilna pridjeva čiji su svi dijelovi slavenskog porijekla. To su pridjevi *rād* i *nālik*.

5.1.1. Pridjev *rād* u bosanskom jeziku pripada *pridjevima predicativa tantum*, odnosno može se pojaviti u rečenici samo u službi predikativa (usp. Piper i dr. 2005:312–313)². Zabilježen je u dva naša izvora: *Pravopisu* (“rad, komp. radiji /*prid.*/” /Halilović 1996:472/) i *Rječniku* Instituta za jezik (“*rād* prid., komp. *rādiji* – voljan, spreman, sklon, naklonjen” /Čedić i dr. 2007:953/). U *Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika* (knjiga V, str. 322) navodi se mogućnost da ta riječ ima i oblike za ženski i srednji rod:

² O riječima koje se mogu pojaviti samo u predikativu piše i Meliha Hrustić u radu *Kopulativni glagoli i kopulativne partikule u njemačkom i u bosanskom jeziku* (Hrustić 2006:130–146) (također i u radu *Valentnost pridjeva u njemačkom i bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku* /Hrustić 2005a/) i naziva ih *kopulativnim partikulama*. Definira ih kao “riječi koje se u rečenici javljaju samo i isključivo sa kopulativnim glagolom, dakle u funkciji predikativne dopune. One ne mogu biti upotrijebljene atributivno uz imenicu” i dodaje da je “Engel prvi uočio značaj ove grupe riječi i nazvao ih “kopulativnim partikulama” (Hrustić 2006:134). Ovi se radovi zasnivaju na kontrastivnoj analizi kojoj je polazni jezik bio njemački pa je u njima prihvatljiv termin *kopulativne partikule*, koji je preuzet iz njemačke lingvistike. Iako se značenje termina treba tražiti u definiciji, a ne u asocijacijama, naše je mišljenje da je ovaj termin nepogodan za upotrebu u bosnistici. U bosnističkoj lingvističkoj tradiciji termin *partikula* koristi se za jednu vrstu nepromjenljivih riječi (riječce, čestice /usp. Jahić – Halilović – Palić 2000:302/), a ne za sve nepromjenljive riječi kao što je praksa u njemačkoj lingvistici (usp. Engel 1994:311). Naše je mišljenje i da se unutar klase “kopulativnih partikula” trebaju razlikovati pridjevi i prilozi pa se zato opredjeljujemo za termine *pridjevi predicativa tantum* (usp. Piper i dr. 2005:312) i *prilozi predicativa tantum*. U skladu s ovom terminologijom, pridjevi koji se mogu koristiti samo u funkciji atributa mogu se nazvati *pridjevi atributiva tantum*. Zaključke na koje upućuju spomenuti radovi smatramo značajnim za opis gramatičkog sistema bosanskog jezika i poticajnim za dalja istraživanja pridjeva.

“**rād**, -a, -o (komp. *ràdijī*)”. Ali ta mogućnost postoji samo za jedno od tri značenja koja *Rečnik* pripisuje ovoj riječi i to ako se koristi značenje pod brojem 2 (“radostan, dobro raspoložen”). Za ovakvu upotrebu ovog pridjeva *Rečnik* daje primjer *Đipi majka rada i vesela* i potvrđuje da u ovom slučaju pridjev *rād* nije indeklinabilni. On, također, nije ni *predicativa tantum*.

Kad se koristi sa značenjem pod brojem 1 ili 3, *rād* je indeklinabilni pridjev. On ima komparaciju, a u rečenici se obavezno pojavljuje sa svojim dopunama. Oblik dopune zavisi od značenja pridjeva.

Ako se u rečenici koristi *rād* sa značenjem pod brojem 1 koje je navedeno u *Rečniku* (“koji nešto želi, hoće, voljan, spreman”), on se mora dopuniti tzv. *verbativnom dopunom*, “koja se javlja isključivo u obliku rečenice (ili infinitivne konstrukcije)” (Hrustić 2005a:127).

Gramatika bosanskoga jezika (Jahić – Halilović – Palić 2000:353) navodi mogućnost da adjektivna dopunska sintagma ima strukturu $A \rightarrow V$ (*inf*) (gdje je *A* adjektiv, upravni član, a *V /inf/* glagol u infinitivu, zavisni član sintagme) i navodi primjere *spreman poginuti, gotov ustuknuti, kadar pobijediti, odlučan istrajati*. Čini se da su primjeri s pridjevom *rād* (sa značenjem pod brojem 1) koji se navode u *Rečniku* prihvatljivi u bosanskom jeziku i kad je ovaj pridjev dopunjen rečenicom, odnosno konstrukcijom *da + prezent*, a ne samo infinitivom. To potvrđuju i primjeri koji se navode u *Rečniku*: *Izjavi gazdi želju kako je rad da iziđe od njega, Svatko (je) bio rad da sazna nešto novo*. Predikati s ovakvim pridjevima slični su predikatima s modalnim glagolima (usp. Jahić – Halilović – Palić 2000:353, Piper i dr. 2005:312–313) i mogu se transformirati u rečenice *Izjavi gazdi želju kako želi da iziđe od njega, Svatko je želio da sazna nešto novo*.

Za značenje pod brojem 3 (“koji je naklonjen /nekome ili nečemu/, koji voli /nekoga ili nešto/”), *Rečnik* navodi primjer *Radiji je bio Bernardu od Kaprija, jer je ... ubio začaranog Roldana*, u kome se koristi komparativ ovog pridjeva. U *Rečniku* nema potvrde za upotrebu pozitiva, mada je ona u jeziku osvjedočena, naprimjer, u poslovići koju navodi Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak: “Tko mi je brat? – Tko mi je dobru rad!” (Ljubušak 1886:2). Pridjev *rād* sa značenjem pod brojem 3 dopunjuje se supstantivom u dativu.

5.1.2. U tri naša izvora navodi se riječ *nálik*. U *Pravopisu* se navodi bez ikakvih dodatnih obilježja, *Rječnik* Instituta za jezik navodi je kao “*nálik* neprom. prid.” (Čedić i dr. 2007:412), a u *Školskom rječniku* (Jahić 1999:381) uz ovu se riječ osim oznake *adj.* navodi i jedno zbunjujuće *m*, koje bi prema popisu skraćenica trebalo označavati muški rod (usp. Jahić 1999:82) i što ćemo smatrati štamparskom greškom.

Meliha Hrustić svrstava je u “kopulativne partikule” i navodi da se koristi sinonimno pridjevu *sličan* i da za se može vezati dativ ili prepoziciju *na* (usp. Hrustić 2005:98).

Prema *Hrvatskoj gramatici* “riječ *nálik* je prilog, npr. *To što je donio nisu bila kliješta, nego nešto nálik*. Kad je ta riječ dopunjena prijedlogom *na*, ima značenje pridjeva ‘sličan, naličan’, ali ostaje prilog jer ima isti oblik uz sve imenice, npr. *Lutka je dosta nálik na majmuna*” (Barić i dr. 1997:277).

Prema našem mišljenju, navedeni argumenti ne dokazuju da je *nálik* prilog. Nepromjenljivost riječi kao kriterij za njeno isključivanje iz klase pridjeva odbacujemo, jer je poznato *da i pridjevi mogu biti nepromjenljivi*. Iskaz *To što je donio nisu bila kliješta, nego nešto nálik* pojavni je oblik rečenice *To što je donio nisu bila kliješta, nego nešto nálik na kliješta / kliještima* i izostajanje dopune *na kliješta* ili *kliještima* u površinskoj strukturi nimalo nije promijenilo značenje ove riječi.

Pridjev *nálik* najčešće se javlja u funkciji predikativa i koristi se s dopunom (D ili na + A), npr.: *Njihova kuća je nalik mojoj / na moju*.

Ovaj se pridjev uvjetno može pojaviti i u službi atributa. Taj slučaj moguć je samo u slučaju rečenične kondenzacije, kad se atributskoj klauzi u kojoj se pridjev *nalik* pojavljuje kao predikativ oduzmu obilježja predikativnosti i ona se svede na svoj predikativ (i njegove dopune), koji postaje atribut imenskoj riječi iz glavne klauze. Naprimjer:

Dolazio je neki čovjek. Čovjek je nalik na te. > Dolazio je neki čovjek koji je nalik na te. > Dolazio je neki čovjek nalik na te.

Na ovaj se način, postupkom atribucije,³ od dvije proste rečenice, preko jedne složene, došlo do jedne proste. Atribut *nalik* uvijek dolazi poslije imenice koju određuje i u takvim se uvjetima još snažno osjeća njegovo porijeklo od atributske rečenice pa on veoma podsjeća na predikativ. Zato bi se moglo zaključiti da je i riječ *nalik pridjev predicativa tantum*, ali mi to nećemo tvrditi, jer nećemo zanemariti činjenicu da se preoblika predikativa u atribut, ma kako nebitno izgledala, ipak desi.

Moguće je da u bosanskom jeziku ima još domaćih indeklinabilnih pridjeva, ali se oni ne pojavljuju u našem korpusu.

³ “Atribucija je preoblika zavisnoga uvrštavanja kojom se odnosna rečenica uvrštava uz koju imenicu u glavnoj (...). Takve se odnosne rečenice onda zovu atributske rečenice. Ta je preoblika, međutim, samo prvi korak u postupku atribucije. Njime se sklapa zavisno složena rečenica. Drugi se korak vrši na takvoj zavisnoj složenoj rečenici, time što se dokida rečenično ustrojstvo zavisne rečenice (atributske odnosne) i njezina se predikatna riječ, bez predikatnih gramatičkih oznaka uvrštava u glavnu, i sada jedinu, rečenicu uz onu imenicu kojoj je bila atribuirana odnosna rečenica.” (Katičić 1986:381)

5.2. Govornici bosanskog jezika koriste mnoge pridjeve čije su osnove porijeklom iz neslavenskih evropskih jezika, najviše iz engleskog, njemačkog, francuskog i italijanskog, ili čije su osnove drukčijeg porijekla, ali su u bosanski jezik došli posredstvom ovih jezika.⁴ Većina ovih pridjeva je na stranu osnovu dobila neki bosanski sufiks i potpuno se prilagodila gramatičkom sistemu bosanskog jezika. Oni se mogu deklinirati i nisu predmet zanimanja ovog rada. Prema *Teoriji jezika u kontaktu* Rudolfa Filipovića (1986:145) ovi pridjevi su se adaptirali do stepena *replike*.⁵

Za razliku od njih, manji broj pridjeva ostao je u obliku u kome je posuđen i oni se ne dekliniraju. Oni su *kompromisne replike*.⁶ U našem korpusu pojavljuje se dvadesetak ovakvih pridjeva. To su *bjänko, blönd, bördö, bräon, dräp, ëkstra, fër, fëš, fräj, gäla, gänc, grögï, kákï, knäp, kvît, lëšo, lila / lîlâ, mòrtus, nôbl, òker, rëš, róze, sëksi i sôlo*. Sve ove riječi mogu se pojaviti u predikativu.

U *Rječniku* Instituta za jezik neke su riječi obilježene kao (nepromjenljivi) pridjevi, ali po značenju to nisu: “brüto neprom. prid. (tal.) – količina novca zajedno s porezom; težina robe zajedno sa ambalažom” (Čedić i dr. 2007:53), “fränko nepr. prid. (tal.) – izraz u trgovini, obaveza prodavača da po ugovoru o svom trošku dopremi robu na mjesto isporuke” (Čedić i dr. 2007:153), “nëto prid. (tal.) – težina robe bez omota; čist prihod nakon odbitka svih rashoda (poreza, doprinosa itd.)” (Čedić i dr. 2007:473).

U istom izvoru navode se i riječi *ön* i *öupen* (“ön prid. /engl./ – oznaka na uređajima u zn. uključen, aktiviran, u funkciji” /Čedić i dr. 2007:539/, “öupen prid. /engl./ – otvoren, spreman za posao” /Čedić i dr. 2007:543/). Sigurno je da ove dvije riječi ni monolingvni ni bilingvni govornici bosanskog jezika ne osjećaju kao riječi bosanskog jezika. Naše je mišljenje da su negramatične rečenice **Televizor mi je on*, **Promaha je, i prozor i vrata su oupen*, **Moram se brzo vratiti, ostavila sam vrata oupen a televizor on*.

Riječ *gänc* u bosanskom jeziku primarno ima priloško značenje i obično se pojavljuje uz pridjev *nov* (“*ganc nov* = sasvim nov” /Jahić 1999:222/).

⁴Takav je, naprimjer, pridjev *kákï*. U našim izvorima on se pojavljuje samo u *Školskom rječniku* i to bez etimologije. Prema *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* (knjiga 5, str. 15) etimologija pridjeva *käki* je “engl. khaki ← urd. kākï: prašnjav ← kāk: prašina ← perz.” U *Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika* (knjiga II, str. 630) naveden je kao “**käki** prid. neprom. pers.”

⁵Element – riječ – X kako ga izgovaraju govornici jezika L_D (tj. jezika davaoca, H. B.) zovemo *model* (model), a posuđen element kako ga izgovaraju govornici jezika L_P (tj. jezika primaoca, H. B.) zvat ćemo *replika* (replica).” (Filipović 1986:38)

⁶“Ako element X na prijelazu iz jezika L_D u jezik L_P zadržati osobine jezika L_D, tada se taj oblik zove *kompromisna replika* (compromise replica).” (Filipović 1986:38)

Pošto se kao prilog ova riječ koristi samo uz pridjev *nov*, moguće je da ona preuzme značenje cijele sintagme, odnosno da *gãnc* znači ‘ganc nov’. Tako je riječ *gãnc* dobila pridjevsko značenje i prema kriteriju mogućnosti pojavljivanja u predikativu može se svrstati u indeklinabilne pridjeve. U *Školskom rječniku* označena je sa “adj.,” ali je značenje koje joj se pripisuje priloško – “posve, sasvim, potpuno”.

Slično je i s riječju *mòrtus*. Obično se pojavljuje uz pridjev *pijan* i označava visok stepen prisustva osobine koja se kome pripisuje pridjevom *pijan*, ali može se i osamostaliti pa preuzeti značenje cijele sintagme *mortus pijan*.

Riječ *solo* u *Rječniku* Instituta za jezik (Čedić i dr. 2007:1054) zabilježena je kao “sólo – im. m. i s. r. (lat.) – muzički komad ili njegov dio za samo jednog izvođača, solistu” i “sólo – pril. (lat.) – samostalno, pojedinačno; sam za sebe”, dakle, pripisuje joj se imeničko i priloško značenje i dva različita akcenta. Pridjevsko značenje se ne navodi.

U *Pravopisu bosanskoga jezika* (Halilović 1996:515) navodi se neakcentirana riječ *solo* i uz nju dvije sintagme: *solo akcija* i *solo pjevanje*. U ovim sintagmama *solo* se ponaša kao pridjev, ali čini se da je negramatično **Akcija je bila solo*, **Pjevanje mu je solo*. Prema kriteriju mogućnosti pojavljivanja u sastavu predikativa, riječ *solo* iz navedenih sintagmi nije indeklinabilni pridjev. Međutim, u rečenici *On je solo*, ova riječ ima drukčije značenje, ‘koji je sam, slobodan, koji nije u ljubavnoj vezi’ i kao takva ova riječ jeste indeklinabilni pridjev.

Evropski indeklinabilni pridjevi u bosanskom jeziku rijetko imaju mogućnost komparacije pomoću nastavaka. U Filipovićevoj *Teoriji jezika u kontaktu* nagoviješteno je da “neke njemačke pridjevske posuđenice tvore komparaciju pomoću nastavaka” i naveden je samo jedan primjer: “feš, feš-iji, naj-feš-iji” (Filipović 1986:147).⁷ Neki od ovih pridjeva mogu imati opisnu komparaciju pomoću riječi *više* i *najviše* (npr. *više fer*, *najviše fer*; *više seksi*, *najviše seksi*), a neki ne mogu (npr. **više bjanko*, **najviše bjanko*, **više solo*, **više knap* itd.).

Samo na osnovu našeg korpusa ne može se tvrditi da je spisak ovih pridjeva konačan. Navedimo samo da pridjev *sùper*, koji se možda koristi češće od svih ostalih, nije naveden ni u jednom od naših izvora. Isto je i s *òranž*, *bèž*, *tèget* itd. Možemo pretpostaviti da će se broj indeklinabilnih

⁷ I pridjev *reš* moguće je (bar u stilski obilježenu kontekstu) komparirati pomoću nastavaka. Komparativ *rešiji* u srednjem rodu koristi Đorđe Balašević u pjesmi *Još jedna pesma o maloj garavoj*: “Rumene buce, imo sam vas tuce, sad bi’ nešto rešije.”

(usp.: http://www.balasevic.info/text/jos_jedna_pesma_o_maloj_garavoj.htm, 23. 11. 2010).

pridjeva porijeklom iz *evropskih* jezika vremenom povećavati, jer su mlađi govornici sve više u kontaktu s *evropskim* jezicima, naročito zbog zastupljenosti tih jezika u školskim programima.

5.3. Uprkos činjenici da kontakt bosanskog s orijentalnim jezicima danas uopće nije jak kao što je jak njegov kontakt s evropskim jezicima, u našim izvorima najviše je *orijentalnih* indeklinabilnih pridjeva. Mnogi od njih već su zastarjeli i mnogi ih govornici bosanskog jezika ne poznaju, ali su, ipak, mnogi i danas poznati i prisutni u svakodnevnoj upotrebi. I jedni i drugi dio su leksičkog blaga bosanskog jezika i, kao takvi, predmet su našeg zanimanja u ovom radu. U skupini *orijentalnih indeklinabilnih pridjeva* mogu se razlikovati tri velike podskupine.

5.3.1. Prvu podskupinu čine pridjevi koji su u bosanski jezik došli iz turskog ili njegovim posredstvom, a koji se završavaju sufiksom *-li*. Pridjevi s ovim sufiksom veoma su brojni, a sufiks *-li* nekad je bio produktivan i u bosanskom jeziku. Mogao se dodati i na neorijentalne osnove i tako tvoriti poseban tip hibridnih pridjeva. Uprkos ovoj činjenici, sufiks *-li* nije uvršten u popise pridjevskih sufiksa u Babićevoj *Tvorbi riječi* (usp. Babić 1986:335 i 526–528),⁸ *Gramatici bosanskoga jezika* (usp. Jahić – Halilović – Palić 2000:317–318), *Hrvatskoj gramatici* (Barić i dr. 1997:357–367) ni u *Gramatici hrvatskoga jezika za visoka i srednja učilišta* (Silić – Pranjković 2005:173–174).

Sufiks -li jest pridjevski sufiks turskog porijekla, koji je od dvije osmanske varijante (*-li/-lu*: لى/لو), odnosno 4 savremene turske alomorfne forme (*-li/-li/-lül/-lu* - zavisno od vokalne harmonije) u našem jeziku sveden, poput ostalih ovakvih sufiksa, na jedan oblik: *-li*. Dodat na imenicu, ovaj sufiks u turskom jeziku gradi pridjeve koji označavaju da se nešto ima, sadržava ili da je nešto od nečega sačinjeno, odnosno učestvuje u tvorbi nove imenice, najčešće u značenju etnika i sl. (Vajzović 1999:156)

Sufiks *-li* uvršten je u popis sufiksa u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* (knjiga 1, str. LXXVIII). Opisan je kao “**LI** reg. kao drugi dio riječi znači da je nešto bitno određeno onim što je u prvom dijelu [čorbali = čorbast; srmali = opšiven srmom]” i označeno je da je turskog porijekla.

Sufiks *-li* ne mora se uvijek dodavati na imenicu, može se dodati i na pridjev i tvoriti pridjev s istim ili sličnim značenjem, naprimjer: “**đuvez** adj. (tur.) *zatvorenocrven, crveno-ljubičast*” i “**đuvèzli** indecl. adj. (tur.) *zatvorenocrvene, crveno-ljubičaste boje*”, “**đuzel**, indecl. adj. i **đuzel m** (tur.)

⁸ Usp. Vajzović (1999:156): “Zanimljivo je da je kod Babića obrađen sufiks *-lija*, a da pridjevski sufiks *-li* nije niti pomenut, iako znatno učestvuje (i) u hibridnoj tvorbi.”

1. *lijep, krasan*” i “**đuzèli, đuzèlli**, indecl. adj. (tur.) *lijep, prikladan*” (Škaljić 1989:259, usp. i Jahić 1999:205).

U bhs jeziku ovaj se sufiks ponaša dvojako:

1) ukoliko je zadržao formu kompromisne replike i ostao nakon primarne adaptacije nepromjenjiv (oblici na *-li*), onda od imenice gradi isključivo pridjeve (rjeđe u službi priloga), koji bez izuzetka zadržavaju svoju osobinu indeklinabilnosti;

2) ukoliko, pak, u našem jeziku dobije proširenje nastavkom *-(i)ja*, onda od njega postaje imenički sufiks *-lija* koji dobija deklinabilnost i sve morfološke karakteristike domaće imeničke vrste - rod, broj, padež. (Vajzović 1999:156)

Indeklinabilni pridjevi koji se završavaju sufiksom *-li* skoro uvijek imaju uzlazni akcent na penultimi, odnosno na slogu prije sufiksa, naprimjer: *behárli, belájli, berícètli, čorbàli, ćošèli*. Neki (hibridni) indeklinabilni pridjevi koji su dobili neki bosanski prefiks, kao što su *prèđuzeli, prèiçràmlì* (usp. Škaljić 1989:524), ne podliježu pod ovo pravilo. Akcent pridjeva koji se uklapaju u navedeno pravilo u bosanskom jeziku ne zavisi od mjesta i kvaliteta akcenta imenice ili pridjeva koji su mu u korijenu (usp. *bèhār, bèlāj, berícet, čórba, ćóše*), ali postoji veza između akcenta pridjeva na *-li* i kvantiteta ultime te imenice ili pridjeva. Ako je taj slog dug, onda će i akcent na penultimi pridjeva biti dugouzlazni, a ako je kratak, akcent pridjeva bit će kratkouzlazni (usp. navedene primjere). Akcent na penultimi izaziva gubljenje svih dužina koje mu prethode u korijenu pridjeva.

Izuzeci od ovih pravila u našim su akcentiranim izvorima veoma rijetki. U *Školskom rječniku* takvi su: *buzdohànli* (:buzdòhān), *džumbùsli* (*džumbùšli*) (:džùm būs /džùm bùš/), *kadifli* (:kadífa), *kàrakašli, lálèli* (:lála) i *màzli*. U *Rječniku* Instituta za jezik prema navedenim pravilima nisu akcentirani pridjevi *čekrkli* (:čekrk), *pùsatli / pùsetli* (:pùsat / pùset), *safùnli / sapùnli* (:sàpūn) i *sòjli* (:sòj). Od navedenih pridjeva u Škaljićevim *Turcizmima* ne spominju se *buzdohanli, kadifli* i *safunli / sapunli*. Ostali se spominju i akcentirani su uglavnom prema navedenim pravilima: *džumbùšli, džumbùsli* i *džumbùšli, džumbùsli* (:džùm bùš, džùm būs i džùm bùš, džùm bus), *lalèli* (:lála), *čekrkli* (:čekrk) i *sòjli* (:sòj). Pridjevi *kàrakašli* i *màzli* kod Škaljića su akcentirani kao *kàrakašli* i *màzli*. Naše je mišljenje da za indelinabilne pridjeve na *-li* u standardnom jeziku treba preporučiti akcentiranje prema pravilima koja smo opisali, a da se izuzeci mogu dopustiti ukoliko je u praksi većine govornika da pojedine riječi izgovaraju drukčije. Što se tiče navedenih izuzetaka uočenih u našem korpusu, i za njih predlažemo da se u standardnom jeziku akcentiraju prema ovdje datim pravilima

(*buzdohánli, kadífli, safúnli / sapúnli*), osim onih koje i Škaljić akcentira drukčije (*kàrakašli i màzli*).

Pridjevi sa sufiksom *-li* u bosanskom jeziku veoma su brojni. U našim izvorima ima ih preko 230, a ni to nije potpun popis. Tako ni u jednom našem izvoru nisu navedeni pridjevi *nifásli, fursàtli, čivtèli, bònli, bìrli*, koje smo zabilježili u govorima živiničkog kraja.

U popisu riječi u *Orijentalizmima* Hanke Vajzović nema mnogo indeklinabilnih pridjeva na *-li*, iako je korpus za njeno istraživanje orijentalizama bio dosta obiman. U popisu ih se javlja manje od dvadeset. “Sudeći prema broju primjera (iz korpusa), ne bi se reklo da je pridjevski sufiks *-li* osobito produktivan: *džamli, kadifli, kaldrmlí, merakli, merhametli, ojli, pamukli, parali, rahmetli, rzli, sojli, srmali, šuhveli, zejtinli*” (Vajzović 1999:156). Međutim, autorica, s pravom, ne sudi prema broju primjera iz korpusa i na istom mjestu ističe značaj nastavka *-li* u tvorbi riječi (usp. citat u fusnoti 8 ovog rada). Neki od navedenih pridjeva nisu zabilježeni ni u jednom drugom našem izvoru. To su pridjevi *kaldrmlí, ojli, rzli, softali* i *zejtinli*.

Sudeći prema broju primjera iz našeg korpusa, može se zaključiti da sufiks *-li* jeste veoma produktivan. O produktivnosti ovog sufiksa svjedoče i *pseudoorijentalizmi*⁹, kao što su *alàli, havlìli, šènli* i *tumànli*, u kojima je sufiks *-li* dodat u bosanskom jeziku. Indeklinabilni pridjev *alàli*, prema

⁹ U ovom radu pod *pseudoorijentalizmima* podrazumijevamo riječi koje ne postoje u orijentalnim jezicima, ali koje postoje u bosanskom jeziku a sastavljene su od morfema orijentalnog porijekla. Ovu definiciju navodimo kao paralelnu Filipovićevoj definiciji *pseudoanglicizama*, koji su skupina “riječi ili izraza sastavljenih od elemenata engleskog porijekla (dakle anglicizama), ali cjelina koju čine nije preuzeta iz engleskog jer u njemu i ne postoji” (Filipović 1986:193). Hanka Vajzović (1999:161) modifikira Filipovićevu definiciju i kaže da “se čini da bi pseudoposudnice bilo jednostavnije i obuhvatnije opisati kao *međujezičko kombiniranje morfema*, što bi podrazumijevalo i kompoziciju leksičkih morfema različite provenijencije (složenice/polusloženice) i derivaciju po principu: leksički morfem iz jednog jezika, a tvorbeni iz nekog drugog”. Autorica ukazuje da je njenom definicijom “zanemaren treći način u hibridnoj tvorbi kako ga daje R. Filipović - *elipsa*, jer ne znači ni slaganje niti kombiniranje već stanovitu redukciju” i ističe da riječi nastale na taj način ne uvrštava u pseudoorijentalizme, ne smatra *elipsu* “hibridnom tvorbom nego nužnim ili sekundarnim promjenama u procesu adaptacije” (Vajzović 1999:161). Različita mišljenja o hibridnoj tvorbi kod dvoje navedenih lingvista mogu biti posljedica prisustva ili odsustva nekih pojava u korpusu kojim se svako od njih bavi (usp. i Vajzović 1999:161). Rudolf Filipović u *Teoriji jezika u kontaktu* bavi se prvenstveno anglicizmima, a Hanka Vajzović opisuje samo orijentalizme. Mi se u ovom radu bavimo indeklinabilnim pridjevima bosanskog jezika bez obzira na to odakle potječu. Čini se da je za ovu priliku korisno razlikovati *pseudoorijentalizme* (onakve kako smo ih mi definirali) od *hibrida* (riječi čiji dijelovi potječu iz različitih jezika). *Elipsa* u našem korpusu

Škaljiću, znači *ružičast*, *crvenkast*, a “po svoj prilici ovo je naša kovanica od tur. *âl* ‘crven’ i tur. adj. suf. *-li*, pošto ovaj oblik ne postoji u tur. jeziku. U tur. jeziku na pridjeve *al* ‘crven’ i na *ala* ‘šaren, pjegav’ ne može doći adj. suf. *-li*” (Škaljić 1989:84–85). U Škaljićevim *Turcizmima* navedeni su i pridjevi *šen* i *šenli*, koji su porijeklom od perzijskog *šen* (a preko turskog *šen*). “Tur. suf. *-li* dodan je u našem jeziku, pošto tur. *šen* ima značenje adjektiva i bez ovog sufiksa”¹⁰ (Škaljić 1989:585). U pridjevu *havlili* “drugo ‘*li*’ je dodano u našem jeziku” (Škaljić 1989:322). Škaljić navodi ovu riječ zajedno sa *hàvli*. I na tursku riječ *tuman* (‘kratke, široke gaće’ /Škaljić 1989:623/) “sufiks *-li* dodan je u našem jeziku da bi se od imenice napravio pridjev” (Škaljić 1989:623) *tumànli* (‘širok, prostran /kod nas se govori samo za gaće i dimijel’ /Škaljić 1989:623/).

Sufiks *-li* mogao se dodati i na osnove koje su porijeklom iz drugih jezika, ne samo iz turskog, arapskog i perzijskog. Pridjeve s takvim osnovama svrstali smo u *orijentalne indeklinabilne pridjeve* ako su u bosanski jezik došli preko turskog.¹¹ Takvi su, naprimjer, pridjevi s osnovom indijskog porijekla kao što su *bibèrli* (Škaljić 1989, Jahić 1999), *lahúrli* (Čedić i dr. 2007), *badèmli* (Isaković 1992, Jahić 1999); pridjevi s osnovom latinskog porijekla poput *safùnli* / *sapùnli* (Isaković 1992, Jahić 1999, Čedić i dr. 2007), *antikàli* (Škaljić 1989), *sajàli* (Škaljić 1989, Jahić 1999); te veći broj pridjeva s osnovom koja vodi porijeklo iz grčkog jezika kao što su *almásli* (Škaljić 1989), *ćilitli* (*kilitli*), *dirhèmli*, *lastikli* (Škaljić 1989, Jahić 1999), *mermèrli* (Škaljić 1989, Jahić 1999, Čedić i dr. 2007), *kalèmli* (Škaljić 1989, Jahić 1999, Isaković 1992, Čedić i dr. 2007), *kaldrmli* (Vajzović 1999).

Neki pridjevi na *-li* mogu imati i varijantu na *-jli*. Takvi su, naprimjer, *džidžàjli*, *kanàjli* i *srmájli*. Ove varijante, osim *srmájli*, navode se samo kod Škaljića i to samo uz oblike na *-li* (*džidžàjli* uz *džidžàli*, *kanàjli* uz *kanàli* /koji se i sam pojavljuje u zagradi¹² uz pridjeve *kinàli*, *krnàli*, *srmájli* uz *srmàli*), dakle, u Škaljićevim *Turcizmima* ne daje im se prednost u odno-

nije značajna pojava, ali kad bi bilo pridjeva nastalih na ovaj način, ne bismo ih svrstali ni u hibride ni u pseudoorijentalizme.

¹⁰ Pridjevi *šen* i *šenli* dobra su ilustracija primjene pravila o akcentu pridjeva na *-li*.

¹¹ Na isti smo način i pridjeve čiji su korijeni orijentalni, a u bosanski su došli preko evropskih jezika svrstavali u *evropske indeklinabilne pridjeve* (npr. pridjev *kaki* /usp. fusnotu 4 ovog rada/).

¹² “Prvo je navedena riječ sa raznim izgovorima koji postoje u narodnoj usmenoj književnosti, saobraćajnom govoru i književnom srpskohrvatskom jeziku. Ako riječ ima više izgovora, naprijed sam stavio *pravi izgovor* (isticanje H. B.), a iza toga ostale varijante, od kojih neke u zagradama, što znači da se te varijante čuju samo u pojedinim mjestima ili samo kod izvjesnog dijela stanovništva, ili samo u nekim pjesmama.” (Škaljić 1989:23)

su na oblike na *-li*. Pridjev *srmájli* navodi se i u *Orijentalizmima* Hanke Vajzović, ali i tu samo kao varijanta kojoj se ne daje prednost (usp. Vajzović 1999:386). U ostalim izvorima navode se samo oblici na *-li*. Te oblike i mi preporučujemo za upotrebu u standardnom bosanskom jeziku. Ova se preporuka ne odnosi na one pridjeve koji imaju *-j* u korijenu, kao što su pridjevi *belájli*, *kalájli*, *sójli* itd.

5.3.2. Drugu grupu *orijentalnih indeklinabilnih pridjeva* čine oni pridjevi koji se završavaju vokalom *-i*. Taj završetak može biti dug ili kratak. Akcent ovih pridjeva smješten je skoro uvijek na penultimi, a može biti različitog kvaliteta i kvantiteta. U zavisnosti od kvaliteta i kvantiteta akcenta i kvantiteta finalnog vokala *-i*, ovi se *orijentalni indeklinabilni pridjevi* mogu podijeliti na pet manjih grupa:

- I. pridjevi s dugouzlaznim akcentom koji se završavaju dugim vokalom *-i*,
- II. pridjevi s dugouzlaznim akcentom koji se završavaju kratkim vokalom *-i*,
- III. pridjevi s kratkouzlaznim akcentom koji se završavaju dugim vokalom *-i*,
- IV. pridjevi s kratkouzlaznim akcentom koji se završavaju kratkim vokalom *-i* i
- V. pridjevi s dugosilaznim akcentom koji se završavaju dugim vokalom *-i*.

Većina ovih pridjeva nastala je dodavanjem sufiksa *-i*¹³ u jeziku davaocu na osnovu koja je porijeklom od imenice ili, rjeđe, pridjeva, ali nisu svi. Tako je, naprimjer, pridjev *sèvdi* nastao od "tur. *sevdi*, perf. 3. lice sing. od *sevmek* 'voliti (!), ljubiti, milovati'; ovdje upotrijebljeno kao particip" (Škaljić 1989:562), *alàdži* je nastalo iskrivljivanjem od *alàdža*¹⁴ (Škaljić 1989:81–82) i sl.

Svi pridjevi *I. grupe* koji se javljaju u našem korpusu, osim pridjeva *lahúrì*, označavaju neku boju. Ako je sufiks dodat na osnovu koja potječe od imenice, onda pridjev označava onakvu boju kakvu ima predmet koji se označava tom imenicom, naprimjer, *almásì* ('blijedoružičaste boje'; *almas* – 'dijamant, dragi kamen' /Škaljić 1989:90/), *altúnì* ('boje zlata'; *altun* – 'zlató' /Škaljić 1989:91/), *kuršúmì* ('boje olova' /Škaljić 1989:427/), *limúnì* ('boje limuna' /Škaljić 1989:435/). Takvi su i pridjevi *bakámì*, *karpúzì*, *krmézì*, *tarčínì*, *zejtínì*.

¹³ "Sufiks *arapskog porijekla -i* preuzet je u turski, a zatim uz neke orijentalizme i u naš jezik - služi za tvorbu pridjeva (adjektivizirane imenice) (...)" (Vajzović 1999:159).

¹⁴ "Alàdža (...) < tur. *alaca* (*ala-ca*) 'šaren, šarenkast', tur. *ala* (v. *àla*) + tur. suf. *-ca* (< pers. *-ca*). Suf. *-ca* dodan pridjevu koji označava boju, odgovara našem nastavku *-kast*." (Škaljić 1989:81)

Osim na osnovu koja potječe od imenice, sufixs *-ī* može se dodati i na osnovu koja potječe od pridjeva kao u slučaju pridjeva *bejázī* ('bijeje boje' /Škaljić 1989:132, Jahić 1999:113/). Pridjev *bejázī* ima isto značenje kao i pridjev koji mu je u osnovi – *bèjāz* ('bijel' /Škaljić 1989:132, Jahić 1999:113/).

Većina ovih pridjeva preuzeta je iz turskog jezika u gotovu obliku pa tako pridjevi glase *barúđī* i *denízī*, iako su imenice preuzete u obliku *barut* i *denjiz*. Moguće je posuditi pridjeve, a da se imenica koja je u osnovi uopće ne posudi. U nekim našim izvorima pojavljuje se pridjev *lahánī*, čije je značenje "blijedo zelene boje kao mlad kupus" (Škaljić 1989:430–431, Jahić 1999:342), a ni u jednom se ne pojavljuje riječ *lahan* kao riječ bosanskog jezika. Ovim ne želimo tvrditi da nepojavljivanje riječi u rječnicima znači da ta riječ ne postoji u jeziku, ali želimo ukazati i na ovakvu mogućnost posuđivanja.

Za razliku od navedenih pridjeva, pridjev *kahvájī* ("kahvast, smeđ poput kafe /.../ < tur. *kahvevi*, v. kahva + ar.-pers. suf. *-ī* sa prethodnim dodatkom pomoćnog glasa 'v.' /Škaljić 1989:381/) nije u bosanski jezik preuzet u gotovu obliku i razlikuje se od svog modela¹⁵ *kahvevi*.

Pridjevi *II. grupe* nisu brojni. U našem korpusu pojavljuju se samo tri takva pridjeva: *mávi* (Škaljić 1989:449, Čedić i dr. 2007:368 /Isaković 1992:243 i Halilović 1996:324 – bez akcenta/), *gokmávi* (Škaljić 1989:291, Jahić 1999:226) i *sutmávi* (Škaljić 1989:576, Jahić 1999:492). Pridjev *mavi* može se izgovarati i s dužinom na finalnom vokalu *-i*. U *Školskom rječniku* (Jahić 1999:356) zabilježen je u obliku *mávī*, tako da bi se prema ovom izvoru mogao svrstati i u *I. grupu*. Pridjevi *gokmávi* i *sutmávi* u *Školskom rječniku* imaju isti akcent kao i u Škaljićevim *Turcizmima*.

U pridjeve *III. grupe* ubrajaju se pridjevi *turúndžī*, *višnjèvi*, *birindžī*, *jabànī*, *kalkànī*, *kàvī*, *mùti* i sl. Prva dva navedena pridjeva mogu se koristiti i u oblicima *turúndži* i *višnjívi* i u ovim oblicima oni se svrstavaju u *I. grupu*. U pridjevu *kòjvišnjevi* (Škaljić 1989:412) akcent nije na penultimi, već na inicijalnom slogu. Taj je akcent kratkouzlazni, a finalno *-i* je dugo i ovaj pridjev, po tom kriteriju, pripada *III. grupi*, ali kao svojevrsan izuzetak u odnosu na ostale pridjeve te grupe, koji imaju akcent na penultimi.

U *IV. grupu* svrstavaju se pridjevi *alàdži*, *èski*, *frèngi*, *jèni*, *sèvdi* i sl. Ove se riječi danas mogu smatrati arhaizmima. Značenjska jedinica *hazrèti* ima akcent kao i ovi pridjevi, ali ona nije pridjev. "Stavlja se kao neka vrsta počasne titule *ispred* (isticanje H. B.) imena Alaha, pejgambera, anđela, Muhamedovih drugova, halifa i lica dostojnih naročitog poštovanja" (Škaljić 1989:324) i ne može se upotrijebiti u predikativnoj službi (usp. **Alija je*

¹⁵ Usp. fusnotu 5 ovog rada.

hazreti). U Škaljićevim *Turcizmima* ima oznaku *indecl.*, ali ne *indecl. adj.* (usp. Škaljić 1989:324). U *Školskom rječniku* (Jahić 1999:252) ima oznaku *adj.*, u *Rječniku* Alije Isakovića (1992:159) nema obavijesti o vrsti riječi, a u *Rječniku* Instituta za jezik (Čedić i dr. 2007:195) navedena je s akcentom *hàzreti* i obilježena kao *neprom. pridj.* U Halilovićevu je *Pravopisu* (1996:250) bez akcenta i označena sa *neprom.*, a značenje je ‘gospodin’. Prema Škaljiću (1989:324), značenje ovog oblika jeste “sveti, uzvišeni, poštovani” (pridjevsko), a etimologija “< tur. *hazret* < ar. *ḥaḍrā*” i “osn. zn.: ‘blizina, prisustvo nekoga’” (imeničko). U Škaljićevim *Turcizmima* (1989:324) navodi se i oblik *hazretlèri*, koji je, kao i *hazrèti*, označen samo sa *indecl.*, a čije je značenje “njegova uzvišenost” i koji se koristi “kao titula uz imena velikodostojnika i lica dostojnih poštovanja, npr. ‘Osman-paša hazretleri’”. Paralelno značenju ovog oblika može se izvesti i značenje oblika *hazrèti*. Situacije u kojima se može koristiti oblik *hazrèti* ne sprečavaju da mu se pripíše značenje ‘njegova / njezina svetost’, dakle imeničko kao i u Halilovićevu *Pravopisu*. Međutim, oblik *hazrèti* ne može se pojaviti samostalno, bez imenice koja mu slijedi. Po tome je sličan značenjskim jedinicama *dèli*, *bèkri* i *efèndi* i po našem mišljenju pripada istoj kategoriji kao i one.

Značenjske jedinice poput *dèli*, *bèkri* i *efèndi* (npr. deli Musa, bekri Mujo, efendi Mita) zastarjele su i u savremenom bosanskom jeziku ne osjećaju se kao pridjevi, već kao skraćeni oblici izvedeni od još živih imenica *dèlija*, *bèkrija* i *efèndija*. Ovi oblici pripadaju istoj kategoriji kojoj pripadaju i oblici *fra* (npr. fra Marko) i *hadži* (npr. hadži Bajro), koji su izvedeni od *frâtar* i *hàdžija* i koji su frekventni u upotrebi u savremenom jeziku. Ovi se oblici ne javljaju u predikativu niti slobodni, bez imenice, i ni u jednom našem izvoru ne smatraju se pridjevima.¹⁶

U bosanskom jeziku postoji i nekoliko dvosložnih orijentalnih indeklinabilnih pridjeva koji se završavaju dugim vokalom *-i*, a imaju dugosilazni akcent. Svi su arapskog porijekla i čine posebnu, V. skupinu među pridjevima na *-i*. Ti pridjevi su *fânî*, *gânî*, *hâlî*, *mânî*, *râzî* i *sâfî*.

5.3.3. Treću veliku skupinu orijentalnih indeklinabilnih pridjeva čine pridjevi koji se ne završavaju ni na *-li* ni na *-i*. Oni su raznovrsnih oblika i ne mogu se među njima izdvojiti veće skupine koje formiraju zaseban tip. Većina se ovih pridjeva danas može smatrati arhaizmima, ali ima i onih koji su veoma frekventni u svakodnevnoj upotrebi. Takvi su *râhat*, *tâze*, *kâdar* i *mubârek*.

¹⁶ Morfološkom i sintaksičkom statusu značenjskih jedinica *bekri*, *deli*, *efendi*, *fra*, *gazi*, *hadži* i *hazreti* posvećen je poseban rad u ovoj knjizi.

Mnoge su riječi u izvorima označene kao indeklinabilni pridjevi, ali one to nisu. Među njima se naročito ističe skupina riječi sa sufiksom *-suz*.

Sufiks *-suz* također je turskog porijekla, od osmanske jednoobrazne grafijske forme (سز); u savremenom turskom jeziku ima 4 alomorfna oblika: *-siz/-sız/-süz/-suz* (vokalna harmonija). Njegova semantička funkcija u turskom jeziku, prenesena i na repliku, jest da iskazuje odsustvo sadržaja označenog imenicom na koju sufiks dolazi (praktično je *-suz* značenjski suprotstavljeno sufiksu *-li*), pri čemu riječ ili zadržava imeničku vrstu ili se, rjeđe, javlja i u funkciji pridjeva. (Vajzović 1999:157)

Od ovakvih se riječi u našim izvorima javljaju: *ahláksuz*, *ársuz*, *bàhsuz* (*bàksuz*), *beričètsuz* (*beričèsuz*, *berekètsuz*), *čehrèrsuz*, *čeijsuz* (*čéjfsuz*, *kéjfsuz*, *čéfsuz*), *hairsuz* (*hajirsuz*), *kolànsuz*, *lezètsuz*, *rahàtsuz*, *sabùrsuz*, *sènsuz* (*sèmsuz*), *takàtsuz*, *tašàksuz* i *terbijèsuz*. Neke su od njih obilježene samo kao pridjevi, a neke imaju još neku oznaku pripadnosti – imenicama ili priložima.

Po našem mišljenju, riječi *ahláksuz*, *ársuz*, *bàhsuz* (*bàksuz*), *beričètsuz* (*beričèsuz*, *berekètsuz*), *čehrèrsuz*, *čeijsuz* (*čéjfsuz*, *kéjfsuz*, *čéfsuz*), *hairsuz* (*hajirsuz*), *rahàtsuz*, *sabùrsuz*, *takàtsuz*, *tašàksuz* i *terbijèsuz* uvijek su imenice i pripadaju semantičkom polju *nosilac osobine*. One u rečenici mogu popunjavati pozicije koje su tipične za imenice i tada su promjenljive (N *ahlaksuz*, G *ahlaksuza*, D *ahlaksuzu* itd.). Mogu se upotrijebiti i u službi atributa,¹⁷ naprimjer, “*Kloni se hairsuz čeljadeta*” (Jahić 1999:238), “*Vazda sam bio bak suz čovjek*” (Škaljić 1989:117). Tada su indeklinabilne, ali su i dalje imenice. Nekad strukture *imenica + imenica* mogu biti razdvojene enklitikom, naprimjer “*Hairsuz si evlad izrodila*” (Škaljić 1989:298). U navedenom primjeru riječ *hairsuz* ponaša se kao riječi *akšam*, *akvarel* i *minas* (koje su imenice) u rečenicama *Akšam je namaz klanjala stojeći, a jaciju sjedeći, Akvarel je bojom obojila pola slike, a temperom drugu polovicu, Minas je kahvu najviše voljela*.

Riječ *bakrsuz* je imenica. U Škaljićevim je *Turcizmima* označena sa “adj. (tur.)”, a pripisuje joj se značenje “nekalajisan bakreni sud, odnosno bakreni sud u koga je kalaj opao” i napominje da “naše značenje ne odgovara tur. značenju ove riječi” (Škaljić 1989:117). Prema Škaljiću (1989:117) *bakırsız* na turskom znači “bez bakra, koji nije bakren”.

¹⁷ “Najzad, u novije vrijeme, uglavnom pod utjecajem engleskog, javlja se atributivna upotreba imenica *ispred* druge imenice (...). (Ovu strukturu ilustruju i tradicionalne sintagme *izvor voda* i *biser grana*, istina ograničene na registar narodnih pjesama *!...!*.” (Riđanović 2003:99)

Među riječima sa sufiksom *-suz* ima i pridjeva. Tu se, po našem mišljenju, ubrajaju one riječi koje ne pripadaju semantičkom polju *nosilac osobine*, kao što su *kolànsuz* i *lezètsuz*. Ako neka riječ na *-suz* ima više različitih značenja i može pripadati različitim vrstama riječi, svakoj s različitim značenjem, onda se ta riječ, kad ima pridjevsko značenje, treba svrstati u indeklinabilne pridjeve. U našem korpusu takva je riječ *sènsuz* (*sèmsuz*).

Riječ *kolànsuz* znači “*bez kolana na sedlu (konj)*” (Škaljić 1989:412) i u jedinom primjeru koji se navodi za upotrebu ove riječi u kontekstu u Škaljićevim *Turcizmima* koristi se uz riječ *dorat*: “*Za njim Ibro Ogojenoviću, / na njegovu kolansuz doratu.*” (K. H. II 600)” (Škaljić 1989:412). Ova se riječ ne koristi u savremenom jeziku, ali, prema našem jezičkom osjećanju, ona označava *osobinu*, a ne *vrstu* konja i ne bi bilo moguće **Za njim Ibro Ogojenoviću, / na njegovu kolansuzu*. Ako bi ovakva rečenica bila gramatična, riječ *kolànsuz* bila bi imenica.

Riječ *lezètsuz* znači “*nesladak, bez ukusa*” (Škaljić 1989:434) i, po našem mišljenju, ne može biti imenica, već je uvijek pridjev.

U *Školskom rječniku* (Jahić 1999:475) i Škaljićevim *Turcizmima* (Škaljić 1989:558) navodi se riječ *sènsuz* (*sèmsuz*). Škaljić joj pripisuje dva značenja “*1. naokolo, zaobilazno, nepravim putem. 2. zabačen (napr. kraj); nepristupačan; neotesan.*” U *Školskom rječniku* je slično, ali su izdvojena tri značenja: “*1. naokolo, zaobilazno, nepravim putem. 2. zabačen (npr. kraj); nepristupačan. 3. neotesan čovjek.*” U ovim slučajevima riječ *sènsuz* (*sèmsuz*) je pridjev kada ima jedno od značenja koja su u oba navedena izvora označena brojem 2 (‘zabačen /npr. kraj/; nepristupačan.’). U izvorima se različito tretira značenje ‘neotesan’. Ukoliko se značenje ‘neotesan’ odnosi samo na čovjeka, kako se navodi u *Školskom rječniku*, riječ *sènsuz* (*sèmsuz*) označava *nosioca osobine* sa značenjem ‘neotesanac’ i tada je imenica. Ukoliko se značenje ‘neotesan’ odnosi na predmete, onda je riječ *sènsuz* (*sèmsuz*) pridjev u sva tri značenja koja pod brojem 2 navodi Škaljić.

U izvorima ima riječi sa sufiksom *-suz* koje nemaju pridjevsko značenje i koje nisu obilježene kao pridjevi. Takve se riječi svrstavaju u onu vrstu riječi kojoj pripadaju po značenju, morfološkim i sintaksičkim odlikama – imenicama (naprimjer “*h̀rsuz, h̀rsuzin /rsuz, rsuzin/ m /tur./ lopov, kradljivac*” /Škaljić 1989:334/) ili priložima (naprimjer “*h̀aksuz, adv. /ar.-tur./ nepravedno, bespravno*” /Škaljić 1989:302/).

U nekim su izvorima još neke riječi, koje nisu sa sufiksom *-suz*, označene kao pridjevi, a nisu pridjevi. Obično imaju i oznaku još neke vrste riječi, najčešće imenica. Takve su, naprimjer, riječi *bèter, dèmbel (tèmbel), èrcek (èrkek), háin (hájin), hàinin (hàjinin), jàlduz, kòkuz, kùrnāz, mùrdār,*

pèsin (*pèksin*) i *tèrs*. Ove su riječi, po našem mišljenju, uvijek imenice. One pripadaju semantičkom polju *nosilac osobine*. Mogu biti u službi atributa.

Riječ *dilber* označena je i kao imenica i kao pridjev (usp. Škaljić 1989:217, Jahić 1999:173, u Isaković 1992:107 samo kao imenica) i ima različita značenja kad pripada jednoj ili drugoj vrsti riječi. Kad je imenica, znači “dragan, ljubljenik, miljenik, ljepotan (dragana, miljenica, ljepotica)” (Škaljić 1989:217), a kad je pridjev ima značenje “lijep, krasan, zanosan” (Škaljić 1989:217).

Riječi *alafrànga* (“< tur. *alafranga* < franc. *à la* ‘kao, po, na /način/’ i tur. *Frenk Firenk* ‘Evropljanin’ < franc. *Franac* ‘Franak.’” /Škaljić 1989:82/) i *alatürka* (“< tur. *alaturka* < franc. *à la* ‘kao, po, na /način/’ i franc. *turc* ‘turski.’” /Škaljić 1989:86/) primarno imaju priloško značenje (*alafrànga* “na evropski način, po evropski” /Škaljić 1989:82/ i *alatürka* “na turski način, po turski” /Škaljić 1989:86, Jahić 1999:92/), ali se uz njih u izvorima navode sintagme *alafranga sat* (“= sat koji pokazuje srednjeevropsko vrijeme” /Škaljić 1989:82/, u *Školskom rječniku* /Jahić 1999:90/ je *alafranga sahat*), *alafranga odijelo* (“= evropsko odijelo” /Škaljić 1989:82, Jahić 1999:90/), *alatürka sât* (“= sât koji pokazuje vrijeme po kome se obavljaju muslimanske molitve” /Škaljić 1989:86/, u *Školskom rječniku* /Jahić 1999:92/ je *alaturka sahat*) i *alatürka odijelo* (“= istočnjačko, tursko odijelo” /Škaljić 1989:86, Jahić 1999:92/). Riječi *alaturka* i *alafranga* u ovim su sintagmama pridjevi.

U izvorima je različito obilježena pripadnost riječi *màhsüz* (*màhsūs*, *màksüz*, *màksūs*) određenoj vrsti riječi. U Škaljićevim *Turcizmima* i Jahićevu *Školskom rječniku* označena je kao pridjev. U Halilovićevu je *Pravopisu* bez obilježja i značenja, a Isaković joj pripisuje značenje ‘naročit, osobit’ (usp. Isaković 1992:239), dakle, pridjevsko, a ne priloško. *Rječnik* Instituta za jezik svrstava je u priloge, a u *Orijentalizmima* Hanke Vajzović navodi se “mahsuz¹ prid. indekl. (tur. mahsus) = poseban, specijalan, osobit” (Vajzović 1999:348) i “mahsus² pril. (tur. mahsus) = naročito, specijalno, osobito” (Vajzović 1999:349). Primjer koji se u *Orijentalizmima* navodi za pridjevsku upotrebu riječi *mahsuz* je “... šalje selam Ašijinom ocu, ... a njoj, Ašiji mahsuz selam...”. *Hrvatski enciklopedijski rječnik* (knjiga 6, str. 56) navodi ovu riječ kao “**màhsüz** (I) (**màksüz**) prid. <indekl.> reg. koji se čime izdvaja, koji ima posebne odlike, koji je drukčiji od ostalih; naročit, osobit [~ selam naročit pozdrav] // **màhsüz** (II) (**màksüz**) pril. s određenom namjerom, baš radi toga [došao sam ~, a ne onako]”. *Mahsuz* se u bosanskom jeziku izuzetno rijetko upotrebljava uz neku drugu imenicu, osim uz imenicu *selam* (*Imate mahsuz pozdrav od nje, Njegov mahsuz dolazak nisu znali cijeliti* i sl.). Sintagma *mahsuz selam* (ili neka njena varijanta sa

màhsūs, *màksūz* ili *màksūs*) izdvojena je kao posebna natuknica u *Turcizmima* (Škaljić 1989:442), *Školskom rječniku* (Jahić 1999:352) i *Rječniku karakteristične leksike u bosanskome jeziku* (Isaković 1992:239) i time joj je dat naročit značaj među ostalim mogućim sintagmama koje sadrže riječ *mahsuz*. Prema Škaljiću (1989:442), ta sintagma ima značenje “naročit, poseban pozdrav, topli pozdrav” i porijeklo od “tur. *mahsus selām*”. Ova se sintagma ne može transformirati u rečenicu **Selam je mahsuz* (također i **Pozdrav je mahsuz*, **Dolazak je mahsuz*), dakle, riječ *mahsuz* u ovom slučaju ne može biti predikativ i prema tom kriteriju nije indeklinabilni pridjev. U ovim sintagmama riječ *mahsuz* je prilog koji vrši službu atributa.¹⁸

Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika navodi i oblik *màksuz* i oblike *màhsuz* i *màhsus*. Uz ove riječi navedena je oznaka “prid. neprom i pril.”. Primjer “Zidao je i gradio tvrdo i visoko i na sve udarao teške brave i mahsuz ključeve i mandale. *Andr. I.*” (Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika, knjiga III, str. 318), koji se navodi u Rečniku uz natuknicu “*màhsuz* i *màhsus*”, upućuje na zaključak da riječ *mahsuz* može biti pridjev i taj se zaključak može prihvatiti samo ako je gramatična rečenica *Ključevi i mandali su mahsuz*. Ovakva upotreba riječi *mahsuz* može se smatrati arhaizmom.

U savremenom bosanskom jeziku riječ *kàra* nije pridjev (usp. **Oči su mu kara*). Danas je to “ob. prvi dio složenice kojim se naznačava da je nešto crno, tamno (*karaboja*)” (Čedić i dr. 2007:277) ili je prvi dio polusloženice, naprimjer, *kara-akšam*, *kara-trepavice* (primjeri iz Halilović 1996:288).

Pridjev “*zèndil*, *zèndin*, *zèngin*, adj. (tur.) *bogat*” u Škaljićevim *Turcizmima* (1989:651), *Školskom rječniku* (Jahić 1999:548) i *Rječniku karakteristične leksike u bosanskome jeziku* (Isaković 1992:472) nije označen kao indeklinabilni, a primjeri koji se uz njega navode u *Turcizmima* (Škaljić 1989:651) “‘Kotorani mamur i zèndili’ (M. H. III 282)” i “‘Lijep debeo, zèndil pametan’ (Vuk, Posl. 169)” ne upućuju na zaključak da je indeklinabilan. Prema navodima Asima Pece (1964:147), pridjev *zèndil* nepromjenljiv je u govoru istočne Hercegovine. I mi ćemo ga svrstati među indeklinabilne pridjeve.

Primjer “‘Mila majko mene boli glava, / gledajući dragoga *k i b a r a*’ (I. Z. III 84)”, koji je naveden uz natuknicu “*ćibār*, *kibār* -*āra* i *ćibār*, *kibār* -*āra* adj. (ar.)” (Škaljić 1989:192) i navedeni genitivni završeci svjedoče o promjenljivosti ovog pridjeva. Drugi primjer naveden na istom mjestu svje-

¹⁸ Takvu službu vrše i riječi *udvoje* i *naizvrat* u primjerima “*Sjedeljke udvoje postajale su češće*. (DSU) – *A s njom je ostarjelo i njezino naizvrat shvaćanje*. (NST)”, koji se navode u *Gramatici bosanskoga jezika* (Jahić – Halilović – Palić 2000:397) kao primjeri upotrebe adverbijalnih sintaksema u ulozi nekongruentnog atributa.

doći o mogućnosti upotrebe ovog pridjeva kao indeklinabilnog: “Sve ć i - b a r peškiri, a nisu te stali ni deset groša’ (Zembilj II 10)” (Škaljić 1989:192).

Pridjev *kádar* (*káder*) u Škaljićevim *Turcizmima* označen je kao indeklinabilni (usp. Škaljić 1989:378), a u *Pravopisu* (Halilović 1996:285) je uz ovaj pridjev naveden i oblik genitiva *kadra* i oblici za ženski i srednji rod *kadra* i *kadro*. Prema mišljenju Hanke Vajzović (1999:151) “pridjev *kadar* (je) dobio mogućnost da iskazuje rod i broj”. U popisu riječi u *Orijentalizmima* autorica uz riječ *kadar* navodi primjer “...*nismo bili kadri da shvatimo...* N/3” (Vajzović 1999:331). Jahić (1999:388) i Isaković (1992:275) uz hibridni pridjev *nekádar* navode primjer “Tanka i blijeda, nekadra još. *Sijarić*” i time potvrđuju njegovu promjenljivost. U *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* (knjiga 5, str. 9) ovaj pridjev navodi se kao “**kádar**³ prid. <indekl.> reg. koji može što učiniti; koji je sposoban za što, koji je u stanju [on je ~ stići i uteći]”, a u *Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika* (knjiga II, str. 622) kao “**kádar**², -dra, -dro tur. koji je sposoban, koji može (nešto učiniti)”, uz primjere koji su dokaz promjenljivosti ovog pridjeva: “Dorastli ste sablji i handžaru i kadri ste postajati hrabro na megdanu. *Vel.* Noge imam da sam kadar stići i uteći. *Jak.* fig. Ona [mjenica] je kadra da u času proguta svu moju muku. *Pav.*”. Po našem mišljenju, pridjev *kadar* je u bosanskom jeziku još prihvatljiv kao indeklinabilni pridjev (usp. *Ako ona nije bila kadar doći nam dosad, neće ni odsad, Ako oni nisu bili kadar da mu pomognu, kako ćemo mi?*¹⁹).

5.3.4. Neki orijentalni indeklinabilni pridjevi “mogu imati i komparativ (ređe i superlativ) i, što je interesantno, u komparativu postaju promjenljivi u pravom svojstvu prideva” (Vuković 1938–1939:80).

Abdulah Škaljić (1989:44) navodi “nekoliko pridjeva koje smo preuzeli iz tur. jezika a njihovo stupnjevanje vršimo po našim gramatičkim pravilima.”: *beter*, *dertli*, *ferkli*, *hasul*, *kajil*, te “dva turska adjektiva koji su komparativi, a mi od njih ipak pravimo naše komparative” – *efzal* i *ehven*.

Komparativi i superlativi pridjeva *dertli*, *ferkli*, *hasul*, *kajil*, *efzal* i *ehven* prema Škaljiću (1989:44) glase: *dertliji*, *najdertliji*; *ferkliji*, *najferkliji*; *hasulniji*, *najhasulniji*; *kajliji*, *najkajliji*; *efzalniji*, *najefzalniji*; *ehveniji*, *najehveniji*.

Riječ *beter*, kako smo već rekli, u bosanskom se jeziku adaptirala kao imenica, ali komparativ *beterniji* i superlativ *najbeterniji* ipak postoje. Ovakvih oblika ima još, naprimjer, *sevapniji*, *hairniji*, *arsuzniji* i sl. (primjeri iz: Kasumović 2008:214–215). Oni su se razvili po analogiji na oblike kom-

¹⁹ Primjeri su iz govora živiničkog kraja.

parativa pridjeva *merhametan*, *džometan* i sl. (*merhametniji*, *džometniji* /primjeri iz: Kasumović 2008:215/) kao komparativi nepotvrđenih pridjeva **sevapan*, **hairan*, **arsuzan*. Pridjevi s osnovom orijentalnog porijekla poput *merhametan*, *džometan* i sl. razvili su oblike pozitivna sa sufiksom *-an*, koji je veoma produktivan u tvorbi pridjeva bosanskog jezika, naprimjer, *radostan*, *prijatan*, *neutralan*, *izuzetan*, *ukusan* i sl. Oblici komparativa *merhametniji* i *džometniji* tvore se pomoću sufiksa *-ij(i)*, a oblici komparativa *sevapniji* i *beterniji* tvore se dodavanjem sufiksa *-nij(i)* na *imenicu*, a ne na *oblik pozitivna*.²⁰ Koliko nam je poznato, o komparativnom morfemu *-niji* prvi je pisao Ahmet Kasumović u radu *Četvrti komparativni morfem bosanskoga jezika (-niji)* (Kasumović 2008). Ovaj je morfem značajan i za opis komparacije *indeklinabilnih pridjeva*, jer se u nekim slučajevima on dodaje na oblik pozitivna, naprimjer *rahat+niji* > *rahatniji*,²¹ a i u primjerima koje navodi Škaljić *hasulniji*, *efzalniji*, *ćibarniji* itd. Superlativi se (ako su potvrđeni) uvijek tvore dodavanjem prefiksa *naj-* na oblik komparativa.

Ostali navedeni Škaljićevi pridjevi tvore komparativ dodavanjem sufiksa *-j(i)* ili *-ij(i)* na oblik pozitivna: *dertli+j* > *dertliji*, *ferkli+j* > *ferkliji*, *kajl+i* > *kajliji*, *ehven+i* > *ehveniji*. Ovi se morfemi navode prilikom obrade komparacije pridjeva u svim gramatikama. Komparativ *zend̄niji* (Škaljić 1989:651), tvori se pomoću sufiksa *-ij(i)*, a ne *-nij(i)*, jer mu je pozitiv *zènd̄in* (pored *zènd̄il* prema kome se gradi komparativ *zend̄iliji*). Tako je i s oblikom *ehveniji*.

Pridjev *táze* ima komparativ *tazènlji*, dakle, gradi komparativ dodavanjem sufiksa *-nlj(i)* na oblik pozitivna. Koliko nam je poznato, ovaj sufiks dosad nije spominjan u literaturi.²²

Nakon analize komparacije indeklinabilnih pridjeva može se doći do zaključka da je taj dio leksičkog blaga bosanskog jezika dosad bio prilično zanemaren u nauci i da su zbog tog neke činjenice koje su bitne za opis jezičkog sistema ostale neotkrivene. Kad se u opis komparacije pridjeva

²⁰ Moguće je da su se u nekim govorima razvili i oblici pozitivna, ali u našem se korpusu oblici *beteran*, *sevapan* i sl. ne spominju.

²¹ I ovaj primjer navodi se u: Kasumović (2008:215). Potencijalni oblik pozitivna *rahatan* nije potvrđen ni u jednom našem izvoru.

²² Komparativ *tazenliji* potvrđen je u govorima živiničkog kraja. U pisanim izvorima koji su korišteni za ovo istraživanje nije potvrđen oblik komparativa *tazenliji*, a ni oblik *taziji*, koji bi se također mogao očekivati kao komparativ pridjeva *taze*. Može se pretpostaviti da je segment *-nlj(i)* nastao dodavanjem komparativnog morfema *-j(i)* na oblik **tazenli*, koji bi se mogao razviti po analogiji na druge pridjeve na *-li*. Međutim, oblik **tazenli* nije potvrđen u našim izvorima. Oblik *tazelniji* (s metatezom) zabilježili smo u govorima banovičkog kraja.

uključiti i komparacija indeklinabilnih pridjeva, onda se dolazi do zaključka da se u bosanskom jeziku za tvorbu komparativa koristi pet, a ne tri sufiksa: *-š(i)*, *-j(i)*, *-ij(i)*, *-nij(i)* i *-nlij(i)*. A nema razloga da se indeklinabilni pridjevi ne izučavaju u okviru pridjeva kao grupe riječi, pa tako i njihova komparacija. Rijetkost neke pojave ne stavlja tu pojavu izvan jezičkog sistema. Činjenica je da više pridjeva tvori komparativ pomoću sufiksa *-nij(i)* nego pomoću *-š(i)*, a ipak se sufiks *-š(i)* navodi prilikom opisa komparacije pridjeva u svim dosadašnjim gramatikama, a *-nij(i)* ne navodi.

5.4. Pored *slavenskih*, *evropskih* i *orijentalnih indeklinabilnih pridjeva* u bosanskom jeziku postoje i *hibridni indeklinabilni pridjevi*. To je grupa indeklinabilnih pridjeva koji u svom sastavu sadrže morfeme koji potječu iz jezika koji pripadaju dvjema različitim skupinama jezika, od tri navedene iz kojih potječu ostali (nehibridni) indeklinabilni pridjevi. Ova definicija odnosi se samo na *indeklinabilne pridjeve*, a ne i na deklinabilne, kao što je, naprimjer, pridjev *džometan* < *džomet+an*, koji ima osnovu orijentalnog porijekla, a bosanski sufiks.²³

Hibridni indeklinabilni pridjevi u bosanskom jeziku nastali su prefiksalsnom ili sufiksalsnom tvorbom. Mnogo više ih je nastalo sufiksalsnom tvorbom.

5.4.1. U prefiksalsnoj tvorbi hibridnih indeklinabilnih pridjeva učestvuju prefiksi *ne-*, *pre-* i *u-*. Dodavanjem prefiksa *ne-* na oblik indeklinabilnog pridjeva nastali su pridjevi *něfēr* (Čedić i dr. 2007:440), *nèrāhat* (Škaljić 1989:491 /u Jahić 1999:389 akcent je *neráhat!*), *nebahtli* (Vajzović 1999:361). Pridjev *ùkoj* nastao je dodavanjem prefiksa *u-* ("Hibr. r.: naša prepoz. 'u' i tur. *koyu* 'zatvorena (boja)'.") /Škaljić 1989:631/). Pridjevi *pređuzeli* i *pređcrāmlī* nastali su pomoću prefiksa *pre-*.

5.4.2. U tvorbi *hibridnih indeklinabilnih pridjeva* u bosanskom jeziku učestvuju dva sufiksa – *-i* i *-li*. Pomoću sufiksa *-i* tvore se pridjevi *golúbī* i *kupúsī*. Oba ova pridjeva označavaju boju.

Sufiks *-li* bio je mnogo produktivniji. On učestvuje u tvorbi pridjeva *bisèrli*, *čemèrli*, *dangùbli*, *gárli*, *gojājli* (*gojàli*), *golúbli*, *kostrètli* (*kostrijètli*),

²³ U ovom radu bavimo se samo indeklinabilnim pridjevima i praktična je podjela prema porijeklu i navedena definicija hibridnih indeklinabilnih pridjeva. U nekom radu koji se opširnije bavi tvorbom riječi, etimologijom, turcizmima ili pridjevima uopće moguće su drukčije podjele i definiranje. Tako se, naprimjer, u *Orijentalizmima* Hanke Vajzović (1999:32) napominje da "R. Filipović u hibridnu tvorbu svrstava i sve bhs derivate izvedene od osnova tuđeg porijekla, dok je u ovom radu napravljena distinkcija između te dvije tvorbene kategorije:

derivati = osnova tuđeg porijekla (orijentalna) + bhs tvorbeni morfemi : *džep* + ar
hibridi = bhs osnova (neorijentalna) + tuđi (orijentalni) tvorbeni morfemi : *lopop* + *luk*".

kunàli, modàli, mozgàli, obràzli, paprikàli, peràli (pèrli), rédli, saftàli (softàli), smijèšli, strukàli, troškàli, uròkli, zlatàli (zlatàjli). Škaljić (1989:509) i Jahić (1999:424) pridjevu *paprikàli* pripisuju značenje *papren*. Pridjev *softàli* “je hibridna tvorevina porijeklom od germanizma *saft* (>*soft*)+tur. suf. *-li*” (Vajzović 1999:84). U ovom obliku zabilježen je samo u *Orijentalizmima* Hanke Vajzović. Tu mu se pripisuju značenja “1) sočan 2) fig. gust, mračan” (Vajzović 1999:84). U *Rječniku* Instituta za jezik (Čedić i dr. 2007:1010) navodi se “**saftàli** prid. odr. v. (njem.-tur.) – pun safta”.

U našem korpusu nema potvrda za komparaciju hibridnih indeklinabilnih pridjeva, ali Jovan Vuković u *Govoru Pive i Drobnjaka* (1938–1939:80), uz primjere komparativa orijentalnih indeklinabilnih pridjeva na *-li* (*bàtljiji, zèvkliji*), navodi i dva primjera upotrebe komparativa hibridnih indeklinabilnih pridjeva: *nēmā troškàliig ljúdi ù ovštini; obràzlijē nēvjestē nijēsam vīdijo*. U govoru Pive i Drobnjaka “na kraju reči *h* se ne gubi obično, nego daje *k* ili *g*” (Vuković 1938–1939:35) pa je tako i u navedenom primjeru *troškàliig*, koji bi u standardnom bosanskom jeziku glasio *troškàlijih*, odnosno *troškàlijī* u nominativu. Ovi su primjeri zabilježeni davno i u dijalektu, ali su potvrda da je postojala, a i danas može postojati (bar kao stilem) komparacija hibridnih indeklinabilnih pridjeva.

6. Glavni cilj ovog rada bio je da opiše indeklinabilne pridjeve u bosanskom jeziku. Indeklinabilni pridjevi su posebna vrsta pridjeva, o kojoj se u gramatikama skoro nikako ne govori, iako su veoma brojni. Indeklinabilni pridjevi zanimljivi su zbog svog raznovrsnog porijekla i tvorbe, te ortografije, naročito u vezi sa sastavljenim i rastavljenim pisanjem riječi.

U ovom radu predstavljeni su kriteriji za razlikovanje indeklinabilnih pridjeva od drugih značenjskih jedinica koje ne mijenjaju oblik, a sužavaju značenjski opseg riječi uz koje stoje (prefiksoidi, prilozi, imenice, dijelovi složenice ili polusloženice). Među njima je najznačajniji kriterij mogućnosti pojave nekog elementa u predikativu.

Indeklinabilni pridjevi podijeljeni su na *slavenske, evropske, orijentalne* i *hibridne* i opisane su osobine svake od navedenih grupa. Opisana je i njihova komparacija i ukazano na činjenicu da u komparaciji pridjeva u bosanskom jeziku učestvuje pet različitih sufiksa (*-š/i/i*, *-j/i/i*, *-ij/i/i*, *-nij/i/i* i *-nlij/i/i*), a ne samo tri, koji se navode u gramatikama.

7. U narednom dijelu rada navest ćemo popis indeklinabilnih pridjeva koji su zabilježeni u korpusu. Pridjevi su razvrstani na grupe prema porijeklu i, ako ima potrebe, na podgrupe prema tvorbi. Uz svaki primjer navode

se skraćenice izvora u kojima je zabilježen pridjev. Ukoliko se u različitim izvorima pojavljuje više oblika (ili kompleta oblika) istog pridjeva, u istom redu navode se svi ti oblici (kompleti oblika) i izvori u kojima je svaki od njih zabilježen, npr. “**abdèsli (avdèsli)** – JŠR, ŠKT; **abdesli** – IRKL”. Isto je učinjeno i kad je neki pridjev zabilježen s različitim akcentom u različitim akcentiranim izvorima. Pridjevi koji su zabilježeni u neakcentiranim izvorima (Isakovićev *Rječnik karakteristične leksike u bosanskome jeziku*, Halilovićev *Pravopis bosanskoga jezika* i *Orijentalizmi u književnom djelu* Hanke Vajzović) nisu posebno izdvojeni. Ako se ti pridjevi javljaju i u nekom akcentiranom izvoru, skraćenice neakcentiranog izvora dodane su iza skraćenice akcentiranog izvora, koji je napisan uz akcentiranu riječ. U popisu se pojavljuju i neki primjeri kojih nema u izvorima iz kojih je ekscerpirana građa za ovaj rad, ali smo ih mi zabilježili u govorima živiničkog kraja (skr. GŽK). Izvori su označeni sljedećim skraćenicama:

ŠKT – Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*

JŠR – Dževad Jahić, *Školski rječnik bosanskog jezika*

IRBJ – *Rječnik bosanskog jezika* Instituta za jezik Sarajevo

IRKL – Alija Isaković, *Rječnik karakteristične leksike u bosanskome jeziku*

HPR – Senahid Halilović, *Pravopis bosanskoga jezika*

VOKD – Hanka Vajzović, *Orijentalizmi u književnom djelu*

Sve riječi koje su navedene u popisu prema našem su mišljenju indeklinabilni pridjevi. U izvorima može postojati neslaganje u obilježavanju njihove pripadnosti vrstama riječi. Ukoliko u nekom izvoru piše da je neka od navedenih riječi pridjev, nećemo to posebno obilježavati. Ako u izvoru nema nikakve informacije o pripadnosti neke riječi vrsti riječi, ali joj se pripisuje pridjevsko značenje i mi je smatramo indeklinabilnim pridjevom, nećemo to ničim obilježavati. Ako bi nekoj takvoj riječi bilo pripisano značenje koje nije pridjevsko, u zagradi ćemo staviti skraćenicu za vrstu riječi i značenje, naprimjer “**zórli** – IRKL (*pril. zn.*)”. To znači da u navedenom izvoru riječ *zórli* nema oznaku pripadnosti vrsti riječi, ali njezino objašnjenje upućuje na priloško značenje.

Nećemo posebno napominjati ni ako se u izvorima nekoj od riječi iz popisa pripisuje pripadanje i pridjevima i još nekoj vrsti riječi. Ako se pak u nekom od izvora neka od riječi iz popisa svrstava u neku drugu vrstu riječi (ili više njih), ali ne i u pridjeve, to će biti naznačeno tako što će poslije skraćenice izvora u zagradi biti navedena skraćunica za te (nepridjevske) vrste riječi: *im.* za imenice, *pril.* za priloge. Ako se neka riječ koju mi smatramo indeklinabilnim pridjevom u nekom izvoru javi samo u sklopu

sintagme (npr. *ajakli* u *ajakli sahan*), onda ćemo pridjev izdvojiti naprijed, a pored skraćenice izvora u zagradi navesti cijelu sintagmu.

7.1. Slavenski indeklinabilni pridjevi

nálik – JŠR, IRBJ, HPR

räd – IRBJ, HPR

7.2. Evropski indeklinabilni pridjevi

bjänko – IRBJ, HPR

blönd – IRBJ

bördö – IRBJ, HPR

bräon – IRBJ; **braun (braon)** – IRKL

dräp – JŠR

ekstra – HPR

fēr – JŠR, IRBJ, HPR

fěš – JŠR

fräj – JŠR

gäla – IRBJ, IRKL (gala-objed), HPR

gänc – JŠR

grögī – JŠR

kákī – JŠR

knäp – JŠR

kvīt – IRBJ

lěšo – IRBJ

lila (lilā) – IRBJ

nôbl – IRBJ

òker – JŠR (*im.*), IRBJ (*im.*)

rěš – IRBJ

róze – IRBJ

sěksi – IRBJ

solo – IRBJ (*im. i pril.*), HPR

7.3. Orijentalni indeklinabilni pridjevi

7.3.1. Indeklinabilni pridjevi na *-li*

abděsli (avděsli) – JŠR, ŠKT; **abdesli** – IRKL

ahlákli – ŠKT, JŠR, IRKL, HPR

ajakli – IRKL (ajakli-sahan)

alájli (aláli) – ŠKT (alájli bájrak, aláli bájrak); **alájli** – JŠR (alájli bájrak),
IRKL (alajli bájrak)

- alàli** – ŠKT, JŠR
almásli – ŠKT
arkàli – ŠKT, JŠR
àrli – JŠR, IRKL
aspùrli – ŠKT
badèmeli – JŠR, IRKL (bademli /kolač/)
badžàkli – ŠKT, JŠR
bahsuzli (baksuzli) – HPR
bàhtli (bàtli) – ŠKT; **bàhtli** – JŠR, HPR
bajràkli (barjàkli) – ŠKT; **bajràkli** – JŠR, HPR (Bajrakli džamija)
bakrli (bakàrli) – ŠKT, JŠR
basmèli – JŠR, IRKL (basmeli /dimije/)
behàrli – ŠKT, JŠR, HPR
bejázli – ŠKT, JŠR, IRKL
belájli – ŠKT, JŠR, IRKL
bericètli (berekètli) – ŠKT, JŠR; **bericètli** – HPR
bètli – ŠKT, JŠR
bèzli – ŠKT, JŠR, IRKL
bibèrli – ŠKT, JŠR, IRBJ
bičùmli – ŠKT, JŠR
bìrli – GŽK
bojàli – ŠKT, JŠR, IRKL (bojali /čibuk/), VOKD
bònli – GŽK
brusàli – ŠKT, JŠR, IRKL (brusali /jastuk/)
burmàli – ŠKT, JŠR
burundžùkli – ŠKT, JŠR, IRKL (burundžukli /košulja/)
buzdohànli – JŠR, IRKL (buzdohanli /kruška/)
čakmàkli (čakmakàli, čakmàli) – ŠKT, JŠR
čatàli – ŠKT, JŠR
čatmàli – ŠKT, JŠR
čehrèli – ŠKT, JŠR
čekmèli – ŠKT, JŠR
čekr̀kli – ŠKT, IRKL (čekrkli-čelenka), HPR (čekrkli-čelenka); **čekr̀kli** – IRBJ
čelikli – ŠKT, JŠR, IRKL (čelikli džilit)
čičekli – ŠKT, JŠR
čifteli – HPR
čikli (šikli) – IRKL
čikmàli (pogr. čitmal) – ŠKT; **čikmàli** – JŠR, HPR, IRKL (čikmali /sokak/)
činèli – ŠKT, JŠR

- čivítli** – ŠKT, JŠR
čivtèli – GŽK
čohàli – ŠKT, JŠR, IRKL (čohali /čakšire/), HPR
čorbàli – JŠR
ćeifli (ćéjfli, kéjfli, ćéfli) – ŠKT; **ćeifli (ćéjfli)** – JŠR
ćemèrli (pogr. čemèrli) – ŠKT; **ćemèrli** – JŠR
ćerećeli – ŠKT, JŠR, IRKL (ćerećeli /košulja/)
ćevábli – JŠR, IRKL, HPR
ćibárli (kibárli) – ŠKT, JŠR
ćibùrli (kibùrli) – ŠKT, JŠR
ćilitli (kilitli) – ŠKT, JŠR
ćirišli – ŠKT, JŠR
ćispètli – ŠKT, JŠR
ćošèli – ŠKT, JŠR
dajànli (dojànli) – ŠKT, JŠR
dehšètli – ŠKT, JŠR
demirli – ŠKT, JŠR, IRBJ, IRKL (demirli /kanat/)
dèrtli (dřrdli) – ŠKT; **dèrtli** – JŠR, IRBJ, IRKL, HPR
devámli – ŠKT, JŠR
devèrli – ŠKT, JŠR, IRBJ
dikli – ŠKT, JŠR
dirhèmlì – ŠKT, JŠR
dugmàli – ŠKT, JŠR
duzènli – ŠKT, JŠR
džàmli (džamàli) – ŠKT, JŠR; **džàmli** – IRKL (džamli fenjer, džamli pen-
džer), HPR, VOKD
džanfèzli – ŠKT, IRKL, HPR
džidžàli (džidžàjli, džindžàli) – ŠKT; **džidžàli (džindžàli)** – JŠR; **džidžali**
– IRKL (džidžali /beša/)
džumbùšli (džumbùsli, džumbùšli, džumbùsli) – ŠKT; **džumbùsli**
(džumbùšli) – JŠR
đozdèli (đozđuzèli) – ŠKT; **đozdèli** – JŠR
đuvèzli – ŠKT, JŠR
đuzèli (đuzèlli) – ŠKT; **đuzèli** – JŠR; **đuzelli** – IRKL (đuzelli /vlahinja/)
ezijètli – ŠKT, JŠR
fajdèli – ŠKT; **fajdèli (fajdàli)** – JŠR, IRKL
felaćètli – ŠKT, JŠR
fèrkli (fàrkli) – ŠKT; **fèrkli** – JŠR
fursàtli – GŽK

- gajretli** – IRKL
hairli (hajirli, aìrli) – ŠKT; **hairli (hajirli)** – JŠR, IRKL, VOKD; **hairli** – IRBJ, HPR
hàjzli – ŠKT, JŠR
hakíkli (akíkli) – ŠKT; **hakíkli** – JŠR, IRKL (hakikli /nanule/)
hàkli – ŠKT, JŠR
halili – ŠKT (halili sedžáda), JŠR (halili sedžáda), IRKL (halili serdžada)
halkàli (alkàli) – ŠKT; **halkàli** – JŠR
hàmli – ŠKT, JŠR
harecètli (herecètli) – ŠKT, JŠR
harekèli – ŠKT, JŠR
harèli – JŠR, IRKL (hareli dimije)
harèli (harèšli) – ŠKT, JŠR
hàrli (àrli) – ŠKT, IRKL; **hàrli** – JŠR
hasrètli – ŠKT, JŠR
hàvli (havlili, àvli, avlili) – ŠKT; **hàvli (havlili)** – JŠR
hejbètli – ŠKT, JŠR
hujàli – IRBJ
hunjerli – IRKL
ibrišimli – ŠKT, JŠR, IRBJ
igbàli (ikbàli) – ŠKT, JŠR
iládžli – ŠKT, JŠR; **iládžli** – IRBJ
ilikli – ŠKT, JŠR
ilùmli – ŠKT, JŠR, IRBJ, IRKL
ištáhli (ištáli) – ŠKT; **ištáhli** – JŠR
jagàzli (agàzli) – ŠKT; **jagàzli** – JŠR
jaldúzli – ŠKT, JŠR
jaràkli – ŠKT, JŠR
javàšli – ŠKT, JŠR
jazili – ŠKT, JŠR
jordámli – ŠKT, JŠR, IRBJ, HPR
kabahàtli – ŠKT, JŠR
kadifli – JŠR, IRKL (kadifli /dolama/), VOKD
kafàzli (kafèzli) – ŠKT, JŠR; **kafèzli** – IRKL (kafèzli /Anica/)
kahàrli (kàrli) – ŠKT; **kahàrli** – JŠR, IRBJ, IRKL, HPR
kajmàkli – ŠKT, JŠR, IRBJ
kalájli – ŠKT, JŠR, IRKL (kalajli /ibrik/), HPR
kaldrmli – VOKD
kalèmli – ŠKT, JŠR, IRBJ, IRKL

- kalùpli (kalùfli)** – ŠKT, JŠR
kanaàtli (kanàtli) – ŠKT, JŠR
kànli – ŠKT, JŠR
kàrakašli – ŠKT, JŠR
kàra-křzli – JŠR, IRKL (kara-křzli /obrve/)
kasavètli – ŠKT, JŠR
katmèrli – ŠKT (indecl. adv. /!/), JŠR (adv. /!/), IRBJ
katrànli – ŠKT, JŠR
kàvzli – ŠKT, JŠR
kijafètli – ŠKT, JŠR
kimètli – ŠKT, JŠR
kinàli (krnàli, krmàli, kanàli, kanàjli) – ŠKT; **kinàli** – JŠR, IRKL (kinali /ruka/)
kopčàli (kovčàli) – ŠKT, JŠR
krmàli – JŠR
křmzi (křmzli) – ŠKT, JŠR
křzli – ŠKT, JŠR
kubèli – ŠKT, JŠR
kumàšli (kùmaš) – ŠKT; **kumàšli** – JŠR
kuvètli – ŠKT, JŠR, IRBJ, HPR; **kuvvetli (kuvetli)** – IRKL
lalèli – ŠKT; **láleli** – JŠR
lastikli – ŠKT, JŠR
lezètli – ŠKT, JŠR
mamúrli – ŠKT, JŠR
maràzli – ŠKT, JŠR
marifètli – ŠKT, JŠR
masràfli – ŠKT, JŠR
màzli – ŠKT, JŠR
medrèsli – ŠKT, JŠR
mekámli – ŠKT, JŠR, IRKL (mekamli /glas/), HPR
melèzli – ŠKT, JŠR
mèmeli (nèmeli) – ŠKT; **mèmeli** – JŠR, IRBJ
merákli – ŠKT, JŠR, IRBJ, VOKD
merdžánli – ŠKT, JŠR
merhamètli – ŠKT, JŠR, IRBJ, IRKL, HPR, VOKD
mermèrli – ŠKT, JŠR, IRBJ
muhùrli – ŠKT, JŠR
mukaètli (mukajètli) – ŠKT, JŠR
mušemàli – ŠKT, JŠR, IRKL, HPR

- nafakàli** – ŠKT, JŠR, IRBJ
nagišli (nargišli) – ŠKT, JŠR
námli – ŠKT, JŠR
nazićli – JŠR, IRKL (nazićli /djevojka/)
nàzli – ŠKT, JŠR
nifásli – GŽK
nijètli – ŠKT, JŠR
nufúzli (nufúsli) – ŠKT, JŠR
núrli – ŠKT, JŠR, IRKL (nurli /lice/)
ojli – VOKD
olùkli – ŠKT, JŠR
pahàli – ŠKT, JŠR
pamùkli – ŠKT, JŠR, VOKD
paràli – ŠKT, JŠR, IRKL, VOKD
pùli (pùrli, pulàli, pulájli) – ŠKT; **pùlli (purli, pulali, pulajli)** – JŠR; **pulli (puli)** – IRKL (puli abaija)
pusàtli – ŠKT, JŠR; **pùsatli (pùsetli)** – IRBJ
rahmètli – ŠKT, JŠR, IRBJ, IRKL, HPR, VOKD
rešmàli – ŠKT, JŠR
rzli – VOKD
sabùrli – ŠKZ, JŠR, HPR
sačmàli – ŠKT, JŠR
safùnli – JŠR, IRKL; **safùnli (sapùnli)** – IRBJ
sàhtli – ŠKT, JŠR, IRKL
sajàli – ŠKT, JŠR
saltanètli – ŠKT, JŠR
samùrli – ŠKT, JŠR
savàtli – ŠKT, JŠR
sebèpli (sevèpli) – ŠKT, JŠR
sedèfli – ŠKT, JŠR; **sadefli (sedefli)** – IRKL
selvìli – JŠR, IRKL
sepètli – ŠKT (sepètli sànduk), JŠR
sèrtli – ŠKT, JŠR
sèsli – ŠKT, JŠR
sevabli (sevapli) – HPR
sèvli – JŠR, IRKL (sevli /stas/)
sindžèfli – JŠR, IRKL
sindžirli – ŠKT, JŠR, IRKL (sindžirli altun)
sòjli – ŠKT, JŠR, IRKL, VOKD; **sòjli** – IRBJ

- sòmli** – ŠKT, JŠR
srčàli – ŠKT, JŠR, IRBJ, IRKL, HPR
srklètli – ŠKT, JŠR
srmàli (srmàjli) – ŠKT, VOKD; **srmàli** – JŠR, IRBJ, IRKL
šajàkli – ŠKT, **špajàkli** – JŠR
šecèrli (šekèrli) – ŠKT, JŠR; **šecèrli** – IRKL, HPR
šeftèli (ševtèli) – ŠKT; **šefteli** – IRKL (šefteli sokak), HPR
šegàli – ŠKT, JŠR
šehèrli – ŠKT, JŠR, IRBJ
šenli (šên) – ŠKT; **šenli (šêh)** – JŠR
šidètli – ŠKT, JŠR
šikli (šikàli) – ŠKT, JŠR; **šikli** – IRKL (šikli-odaja)
šimšìrli – ŠKT, JŠR, IRKL
šuhèli (šuphèli, šuhvèli, šuvèli) – ŠKT; **šuhvèli (šubhèli)** – JŠR, IRKL,
 HPR; **šuhvèli** – IRBJ; **šubheli** – VOKD
tabijàtli (tabijátli) – ŠKT; **tabijátli** – JŠR, IRBJ, HPR
talùmli – ŠKT, JŠR
tàtli – ŠKT, JŠR, IRKL (tatli /sevdah/)
tàvli – ŠKT, JŠR
tedarùcli – ŠKT, JŠR
teferìcli – ŠKT, JŠR
tehlukèli – ŠKT, JŠR
tèlli (tèrli) – ŠKT, JŠR; **terli** – IRKL
terbijèli (terbijètli) – ŠKT, JŠR
tertíbli – ŠKT, JŠR
tevecèli – ŠKT, JŠR
tokàli – ŠKT, JŠR
tokmàkli (tokmàli, tomàkli) – ŠKT (tokmàkli šešana)
tuháfli (tuáfli) – ŠKT; **tuháfli** – JŠR, HPR, VOKD
tumànli – ŠKT; **tumánli** – JŠR
tunhàzli – JŠR (tunhàzli-ćuprija), IRKL (tunhazli-ćuprija)
turàli – ŠKT, JŠR, IRKL (turali /ferman/)
tùrli (turàli) – ŠKT; **tùrli** – JŠR, IRKL
uzùrli – ŠKT, JŠR
varàkli – ŠKT, JŠR, IRKL (varakli kočija)
vedžahètli – ŠKT, JŠR
verèmli – ŠKT, JŠR, IRKL
zahmètli – IRBJ (*pril.*), HPR (*pril.*)
zaváli – ŠKT, JŠR

zehèrli – ŠKT, JŠR
zejtinli (zetinli) - VOKD
zèvkli – ŠKT (*pril.*), JŠR (*pril.*)
zihìnli – ŠKT, JŠR, IRKL
zórli – ŠKT, JŠR, IRBJ (*pril.*), IRKL (*pril. zn.*), HPR (*pril.*)

7.3.2. Orijentalni pridjevi na *-i*

7.3.2.1. I. grupa

almásī – ŠKT, JŠR
altúnī – ŠKT
bakámī – ŠKT, JŠR
barúdī – ŠKT, JŠR
bejázī – ŠKT, JŠR
denízī – ŠKT; **denizī** – JŠR
kahvájī – ŠKT, JŠR, IRBJ, HPR, VOKD
karpúzī – ŠKT, JŠR
krmézī – ŠKT, JŠR
kuršúmī – ŠKT, JŠR
lahánī (lahànī) – ŠKT, **laháni** – JŠR
lahúrí – ŠKT, JŠR; **lahúri (lahúrli)** – IRBJ
limúnī – ŠKT, JŠR
tarčínī – ŠKT, JŠR
višnjívī – GŽK
zejtínī – ŠKT

7.3.2.2. II. grupa

mávi – ŠKT, IRBJ, IRKL, HPR; **mávī** – JŠR
gokmávi – ŠKT, JŠR
sutmávi – ŠKT, JŠR

7.3.2.3. III. grupa

birindžī – ŠKT; **birindži** – JŠR
jabànī – ŠKT, JŠR
kàvī – ŠKT, JŠR, IRKL
kòjvišnjeví – ŠKT
mùtī – ŠKT, JŠR
sahī – ŠKT (*pril.*), VOKD (*sahī /biti/*)
turundžī – ŠKT, JŠR, IRBJ; **turundži (turundī)** – VOKD
višnjèví – ŠKT, JŠR

7.3.2.4. IV. grupa

alàdži – ŠKT, JŠR**èkši** – ŠKT**èski (èšći)** – ŠKT, JŠR; **eski** – IRKL (eski /Budim/)**frèngi** – ŠKT, JŠR**jèni** – ŠKT, JŠR, IRKL (jeni-behar)**sèvdi** – ŠKT, JŠR

7.3.2.5. V. grupa

fâni – ŠKT, JŠR, IRKL**gâni** – ŠKT, JŠR**hâli** – ŠKT, JŠR, IRKL**mâni** – ŠKT, JŠR**râzi** – ŠKT (râzi biti), JŠR (râzi bîti), IRKL (razi /biti/); **râzi** – IRBJ**sâfi** – ŠKT, JŠR

7.3.3. Ostali orijentalni indeklinabilni pridjevi

àcik (hàcik) – ŠKT; **àcik** – JŠR; IRKL (àcik /kahva/)**àdara-bùðera (àðer-bùðer)** – ŠKT, JŠR**àgr (àgar)** – ŠKT, JŠR; **agr** – IRKL**àjnbejn (àinbein)** – ŠKT; **àjnbejn (àinben)** – JŠR**akibetihàjr** – ŠKT, JŠR**àl** – ŠKT, JŠR**àla** – ŠKT, JŠR**àlâ** – ŠKT**alafrànga** – ŠKT (*pril.*), JŠR (*pril.*), **alafranga (a la franca, ala franga)**
IRKL (*pril. zn.*)**alatùrka** – ŠKT (*pril.*); **alatùrka (alatùrko)** JŠR (*pril.*); **alaturka (à la turca, ala turca, alaturko)** – IRKL (*pril. zn.*)**alijul'âlâ (alijul-âlâ)** – ŠKT, JŠR**ališkin (ališkan)** – ŠKT, JŠR**àp-àcik** – ŠKT**àškar (àškar)** – JŠR, IRKL**atèšten-èmîn (ateštèremin)** – ŠKT, JŠR**âzād** – ŠKT, JŠR**âzgin** – ŠKT, JŠR, IRBJ, VOKD**bâhil** – ŠKT, JŠR**bâlig** – ŠKT, JŠR**baràbâr** – ŠKT, JŠR

- bàrak** – ŠKT, JŠR
bàtāl – ŠKT, JŠR, IRBJ, IRKL, HPR, VOKD
bèjaz (**bèjās**, **bèaz**, **bèhās**) – ŠKT; **bèjāz** (**bèjās**, **bèhās**) – JŠR
bellek – IRKL (bellek čoha)
bènām – ŠKT, JŠR
bènzër – ŠKT, JŠR
bèzgin – ŠKT, JŠR
bihàber – ŠKT; **bihàber** (**bi-hàber**) – JŠR, **bš-hàber** (**bihaber**) – IRKL
bihùzūr (**biùzūr**) – ŠKT; **bihùzūr** – JŠR, IRBJ, IRKL, HPR, VOKD
böl (**böl-böl**) – ŠKT, JŠR
böš – ŠKT, JŠR, IRKL (*pril. zn.*)
bòzgun – ŠKT, JŠR; **Bozgun** – IRKL (*im. zn.*)
bòzuk – ŠKT, JŠR; **Bozuk** – IRKL (*im. zn.*)
čifte (**čivte**) – ŠKT; **čifte** – JŠR, HPR
čīn-čīplak – ŠKT; **čīm-čīplak** (**čīm-čīplak**, **čīp-čīplak**) – JŠR; **čīp čīplak**
(čīn-čīplak) – IRKL
čīplak – ŠKT, JŠR
čūruk – ŠKT, JŠR
čībār (**kībār**) – ŠKT, JŠR
čörçutuk (**čorçutuk**) – ŠKT, JŠR
dàlgin – ŠKT, JŠR
dàrgin – ŠKT, JŠR
dèrjā – ŠKT; **dèrjā** (**dèrijāh**) – JŠR, IRKL (*derijah /planina/*)
dīlber – ŠKT, JŠR, IRKL (*im. zn.*)
đèvšek – ŠKT, JŠR
đuvez – ŠKT, JŠR
đuzel – ŠKT, JŠR, IRBJ, HPR
èblehū (**hàblehū**, **hàblehō**) – ŠKT; **èblehū** (**hàblehū**, **hablehū**) – JŠR
èhel – ŠKT, JŠR
èksik (**jèksik**) – ŠKT, JŠR
èmīn – ŠKT, JŠR; **èmin** – IRBJ
èsmer – ŠKT, JŠR
èvsat – ŠKT, JŠR
fadlu – IRKL (*fadlu insan*)
gäib (**gājib**, **gājib**, **gājip**) – ŠKT; **gäib** (**gājib**) – JŠR, IRKL (*gaib, gaib biti*)
hàjbu-hásir – ŠKT (*hàjbu-hásir /biti, ostati/*), JŠR (*hàjbu-hásir /biti, ostati/*)
hális – ŠKT, JŠR
harèli, **harèšli** – ŠKT, JŠR

- häs** (**hâs**, **äs** i **âs**) – ŠKT; **häs** (**hâs**) – JŠR, IRBJ; **has** – IRKL (has-bašča, has-bašta, hazbašča)
hásul (**ásul**, **ásol**) – ŠKT; **hásul** – JŠR, IRBJ
havàdâr – ŠKT, JŠR
hàvāj-hèves – ŠKT, JŠR
házur (**házuran**, **ázur**, **ázuran**) – ŠKT; **házur** (**házuran**) – JŠR; **házur** – IRBJ
hèjbet (**hèjbet**) – ŠKT, JŠR
ihjā – ŠKT, JŠR
ìndže – ŠKT, JŠR
ìslāh – ŠKT, JŠR
jànliš – ŠKT, JŠR
jávaš – ŠKT, JŠR, IRBJ, VOKD (*pril.*)
jèšil (iskrv. **jàšar**) – ŠKT; **jèšil** – JŠR
jògun – ŠKT, JŠR
kāba – ŠKT, JŠR
kābil – ŠKT, JŠR, VOKD
kābūl – ŠKT, JŠR, IRBJ, IRKL (kabal učiniti), HPR
kādar (**kāder**) – ŠKT, JŠR, IRKL; **kādar** – IRBJ, HPR (*nije indekl.*), VOKD
(kadar /biti/, *nije indekl.*)
kāil (**kājil**, **kāio**) – ŠKT; **kāil** (**kājil**) – JŠR, IRKL (kail /biti/, kajil); **kāil** – IRBJ, HPR
karišik – ŠKT, JŠR
köj – ŠKT, JŠR
kòlāj – ŠKT, JŠR
kolànsuz – ŠKT, JŠR
lāl – ŠKT, JŠR
lázum – ŠKT; **lázun** (**lázum**) – JŠR; **lazim** (**lazum**, **lazun**) – IRKL
lezètsuz – ŠKT, JŠR
màgbūl (**màkbūl**) – ŠKT, IRBJ; **màgbūl** JŠR
màhlūl – ŠKT, JŠR, IRKL (*im. zn.*)
màhrūm – ŠKT, JŠR
màhsūs (**màhsūz**, **màksūz**) – ŠKT, JŠR, IRKL; **mahsus** (**mahsuz**, **maksus**, **maksuz**) – HPR; **mahsuz** – VOKD
mājhoš (**namājhoš**) – ŠKT, JŠR
mākūl – ŠKT, JŠR
mālūm – ŠKT, JŠR
māmūr – ŠKT, JŠR
mázūl – ŠKT, JŠR
menèviš (**menèfiš**, **melèviš**) – ŠKT; **menèviš** – JŠR

- mèšhūr** – ŠKT, JŠR, IRKL
mör-ćerècet – JŠR (*im.*), IRKL (mor-ćerècet /odijelo/)
mubáreć (mubárek, bumbáreć) – ŠKT (*im.*), **mubáreć (mubárek)** – JŠR (*im.*), IRKL, HPR
mùhtādž (mùhtač, mùktādž, mùktāč) – ŠKT; **mùhtač (mùhtādž)** – JŠR; **muhtač, muhtać, muhtadž** – IRKL; **muhtač (muhtać)** – VOKD
mukàjet – ŠKT, IRKL (mukajet biti); **mukàet (mukàjet)** – JŠR
mukèmel (mućèmel) – ŠKT, JŠR
mulájim – ŠKT, JŠR
mùniz (mùnjiz) – ŠKT, JŠR
nèhj – JŠR, IRKL
pác – ŠKT, JŠR
pèjik (pèik) – ŠKT, JŠR; **pejik** – IRKL
pèkālā – ŠKT, JŠR
pèmbe, pènbe – ŠKT; **pèmbe** – JŠR
pīs – ŠKT, JŠR, IRKL
ráhat – ŠKT, JŠR, IRBJ, IRKL, HPR, VOKD
rèzil – ŠKT, JŠR, IRBJ
sácin – ŠKT, JŠR, IRKL
sáde – ŠKT, JŠR
sáf – ŠKT, JŠR
sàglam (sàglan) – ŠKT; **sàglam** – JŠR, IRKL
sèid – JŠR, IRKL
sènsuz (sèmsuz) – ŠKT, JŠR
sèrbez (sèrbes) – ŠKT, JŠR; **sèrbez** – IRBJ, HPR; **serbez (serbest)** – IRKL (serbest /posjed/)
serbestsiz – IRKL (serbestsiz /posjed/)
sòn – ŠKT, JŠR
šèn (šènlì) – ŠKT; **šèh (šènlì)** – JŠR
tàmām (tàmān, tamām, tamān, tāmāh, tamāh) – ŠKT; **tàmām (tàmān, tamām, tamān)** – JŠR; **taman** – VOKD
táze – ŠKT, JŠR, IRBJ, IRKL, VOKD
tèbdil, tèvdil – ŠKT (*im.*), **tèbdil** – JŠR, IRKL
tèmiz – ŠKT, JŠR, IRBJ
tiftik – ŠKT, JŠR
tùháf (tuháfli, tuáf, tuáfli) – ŠKT; **tùháf (tuháfli)** – JŠR; **tuhaf** – HPR, VOKD
ùjgun – ŠKT, JŠR
ùzun – ŠKT, JŠR
vèhāb – JŠR

zábun – ŠKT, JŠR

záif (zàjif, záif, zájif) – ŠKT; **záif** (zájif) – JŠR, **zaif** – IRKL

zātu-závāl – ŠKT, JŠR; **zātu-závāl** – IRKL

zèjrek – ŠKT, JŠR

zèndil (zèndin, zèngin) – ŠKT; **zèndil** (zèndin) – JŠR; **zendil** – IRKL

zùďurt (zùďur, zùďut) – ŠKT; **zùďurt** (zùďur) – JŠR

zuldžèlāl – JŠR, IRKL

7.4. Hibridni indeklinabilni pridjevi

7.4.1. Hibridni indeklinabilni pridjevi nastali prefiksalsnom tvorbom nebahtli (nebatli) – VOKD

nèfèr – IRBJ

nèrāhat – ŠKT; **nerāhat** – JŠR

prèďuzeli – ŠKT

prèicrāmlī – ŠKT

ùkoj – ŠKT, JŠR

7.4.2. Hibridni indeklinabilni pridjevi nastali sufiksalsnom tvorbom

bisèrli – ŠKT, JŠR

čemèrli – ŠKT, JŠR

dangubli – ŠKT

gārli – JŠR, IRKL

gojājli – ŠKT; **gojājli** (gojāli) – JŠR; **gojali** – IRKL, HPR

golúbī – ŠKT, JŠR

golubli – VOKD

kupúsī – ŠKT

kostrètli – ŠKT; **kostrètli** (kostrijètli) – JŠR

kunàli – ŠKT, JŠR

modàli – ŠKT

mozgàli – GŽK

obrāzli – ŠKT, JŠR, IRBJ, IRKL

paprikàli – ŠKT, JŠR

peràli (pèrli) – ŠKT, JŠR

saftàli – IRBJ; **softali** – VOKD

smijèšli – JŠR, IRKL

strukàli – ŠKT, JŠR

troškàli – ŠKT, JŠR, IRBJ

zlatàli (zlatājli) – ŠKT; **zlatàli** – JŠR, VOKD

**O upotrebi pridjeva
i glagolskih pridjeva
srednjeg roda u sastavu
predikata rečenica kojima je
subjekt prvo ili drugo lice**

1. U gramatičkoj literaturi o bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku primjetno je da pitanje postojanja prvog i drugog lica srednjeg roda perfekta i drugih glagolskih oblika koji razlikuju rod (pluskvamperfekta, futura II, potencijala I i II) nije riješeno na jedinstven način. U nekim se tekstovima ti glagolski oblici (perfekt i dr.) navode u prvom i drugom licu srednjeg roda barem u jednoj paradigmi, u nekim su tekstovima ti oblici izostavljani, a ponegdje, mada rjeđe, autori posebno ukazuju na njihovo postojanje ili nepostojanje. Problemu koji se javlja u vezi s postojanjem spomenutih oblika blisko je i pitanje mogućnosti upotrebe pridjeva srednjeg roda kao predikativa (leksičkog jezgra imenskog predikata) rečenica čiji je subjekt prvo ili drugo lice, kao i upotreba pasivnih konstrukcija¹ u takvim rečenicama. Sve tri vrste spomenutih konstrukcija (glagolski oblici koji razlikuju rod /perfekt i dr./, pridjevi u službi predikativa i pasivne konstrukcije) mogu se jednim imenom nazvati *predikatima koji razlikuju rod*.

U ovom radu bavimo se pitanjem da li u strukturi bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika postoje, odnosno da li su gramatične konstrukcije u kojima se *predikati koji razlikuju rod* pojavljuju u srednjem rodu uz subjekte koji su prvo ili drugo lice, dakle, zanimaju nas konstrukcije poput *ti si radilo, ti si lijepo, ti si obučeno; ja sam radilo, ja sam lijepo, ja sam obučeno* itd. Želimo prikazati različitosti koje se u vezi s tim konstrukcijama pojavljuju u gramatičkoj literaturi i dokazati da su takve konstrukcije u bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku gramatične.

2. U nekim gramatikama u opisu složenih glagolskih oblika koji razlikuju rod navode se oblici za sva tri roda u svim licima. To podrazumijeva i oblike srednjeg roda u prvom i drugom licu i iz toga se može zaključiti da autori tih gramatika priznaju da ti oblici postoje.

2.1. Tako, naprimjer, u *Gramatici bosanskoga jezika* iz 1890. (usp. str. 123–124) prilikom opisivanja složenih glagolskih oblika navode se i oblici srednjeg roda u prvom i drugom licu jednine i množine perfekta, plus-

¹ Pasivne konstrukcije najčešće se svrstavaju u glagolske oblike. U ovome radu posmatrat će se kao posebne.

kvamperfekta, futura II, “kondicionala” prezenta i “kondicionala” perfekta.

2.2. I autori *Gramatike hrvatskosrpskoga jezika* (Brabec – Hraste – Živković 1966:124–126) u paradigmama glagolskih oblika koji razlikuju rod navode da postoje oblici za sva tri roda u svim licima, pa bilo da ih navode cijele (npr. *pítao /pítala, pítalo/ sam*), bilo da ih navode skraćeno (npr. *pítao /-la, -lo/ bih*) (usp. Brabec – Hraste – Živković 1966:124–126). Prilikom obrade pasiva navedeni su samo oblici muškog roda (usp. Brabec – Hraste – Živković 1966:126–127).

2.3. U primjerima koji se navode prilikom opisa perfekta u *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (Silić – Pranjković 2005:88) nisu izostavljeni oblici srednjeg roda ni u jednom licu: “(1. l. jed.) *sam / jèsam grádio – izgrádio, sam / jèsam grádila – izgrádila, sam / jèsam grádilo – izgrádilo*; (2. l. jed.) (...), *si / jèsi grádilo – izgrádilo*; (...); (1. l. mn.) (...), *smo / jèsmo grádila – izgrádila*; (2. l. mn.) (...), *ste / jèste grádila – izgrádila*; (...).” Autori isto postupaju i u primjerima za pluskvamperfekt (str. 91), futur II (str. 92), kondicional I (str. 92), kondicional II (str. 93). Uz trpne glagolske oblike (str. 94) ne navode se cijele paradigme, već samo dijelovi, i to redovno samo za muški rod.

3. Pored navedenih, postoje i gramatike u kojima je posredno nagoviješteno da glagolski oblici koji razlikuju rod nemaju oblike srednjeg roda u prvom i drugom licu.

3.1. Tako se u *Osnovima gramatike bosanskog jezika* Ibrahima Čedića (2001:132) u paradigmi perfekta navode oblici srednjeg roda samo u trećem licu jednine i množine, a u prvom i drugom licu ne navode. Za ostale složene glagolske oblike navode se samo oblici muškog roda (usp. Čedić 2001:133–136).

3.2. U *Gramatici srpskoga jezika* Živojina Stanojčića i Ljubomira Popovića (2004:120) navode se posebne paradigme za muški, ženski i srednji rod perfekta. U srednjem rodu izostavljeno je prvo i drugo lice jednine i množine. Uz pluskvamperfekt navedena je paradigma samo za muški rod, a data je napomena da je “radni glagolski pridev u muškom, ženskom ili srednjem rodu (Petar *bejaše pevao*: Marija *bejaše pevala*: Dete *bejaše pevalo*)” (Stanojčić – Popović 2004:120), gdje je srednji rod naveden u trećem licu. Tako je učinjeno i prilikom opisivanja futura II i potencijala i potencijala prošlog (Stanojčić – Popović 2004:121). I uz pasivne oblike u paradigmama se navodi samo muški rod (usp. Stanojčić – Popović 2004:122), ali se napominje da trpni pridjevi “imaju oznake gramatičkog broja (...) odno-

sno oznake gramatičkog roda” (Stanojčić – Popović 2004:123). Međutim, i u toj napomeni za oblik srednjeg roda navedeno je samo treće lice – “dete je pohvaljeno”.

3.3. U *Hrvatskoj gramatici* (Barić i dr. 1997:240) perfekt nema srednji rod samo u prvom licu jednine, a u ostalim ima sva tri roda. S pluskvamperfektom se postupa isto tako (str. 241). Uz futur II i kondicional I i II navedeni su oblici za sva tri lica u sva tri roda (Barić i dr. 242–244). Razliku između tih oblika s jedne i perfekta i pluskvamperfekta s druge strane teško je objasniti. Za pasiv se navode samo oblici prvog lica jednine muškog i ženskog roda, a za infinitiv pasiva naveden je primjer “*bīti/bīvati hvāljen/hvāljena/hvāljeni*” (Barić i dr. 1997:248), koji također ne možemo objasniti jer ostaje nejasno zašto je naveden oblik muškog roda jednine, ženskog roda jednine pa muškog roda množine. Ni uz jedan oblik pasiva nije naveden srednji rod pa ne možemo pretpostaviti da je na tom mjestu riječ o štamparskoj grešci i da je trebalo napisati *hvaljen, hvaljena, hvaljeno*.

3.4. U poglavlju o morfologiji *Gramatike bosanskoga jezika* (Jahić – Halilović – Palić 2000:171–324) uz svaki glagolski oblik koji se u njemu opisuje navedena je tabela u kojoj je na konkretnom primjeru prikazana gradnja tog oblika. U tabelama uz perfekt, pluskvamperfekt, futur II, potencijal I i II i pasivne oblike naglašena je mogućnost njihove upotrebe u različitim rodovima. U tabeli koja ilustrira promjenu glagola *čitati* u perfektu (Jahić – Halilović – Palić 2000:279) drugo lice jednine i množine, treće lice jednine i množine te prvo lice množine imaju i muški i ženski i srednji rod. U toj tabeli prvo lice jednine ima samo muški i ženski rod (“čitao sam/ ja sam čitao // čitala sam/ ja sam čitala”). U tabelama koje su navedene uz ostale glagolske oblike koji razlikuju rod, srednji rod se ne navodi u prvom licu ni u jednini ni u množini. Ne možemo objasniti zašto postoji razlika između perfekta i ostalih oblika u vezi s tim. U drugom licu svi oblici imaju sva tri roda.

4. U nekim gramatikama ukazano je na to da glagolski pridjevi u sastavu složenih glagolskih oblika imaju sva tri roda u svim licima, ali nisu navedene paradigme koje sadrže i oblike kojima se u ovom radu bavimo.

4.1. Radoje Simić i Jelena Jovanović u svojoj *Maloj srpskoj gramatici* (2007:131) kažu da “glagolski pridev radni može u obliku perfekta imati formu m. r., ž. r. ili sr. r. – jedn. ili množ.: *òn je napisao, òna je napisala, òno je napisalo – òni su napisali, òne su napisale, òna su napisala*” i navode sve primjere u trećem licu.

4.2. Stjepko Težak i Stjepan Babić prilikom opisa složenih glagolskih oblika u svojoj *Gramatici hrvatskoga jezika* (1992:129–133) u paradigmama

navode oblike samo muškog roda, a uz perfekt napominju da se “dakako, radni pridjev mijenja prema rodovima: *bila sam, bile smo, htjela sam, htjële smo, bilo je, htjëlo je*” (Težak – Babić 1992:129), pri čemu se ne navode oblici srednjeg roda u prvom i drugom licu.

4.3. Za razliku od ostalih gramatika koje smo razmatrali za potrebe ovog rada, u *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* Sande Ham primjeri paradigmi perfekta, pluskvamperfekta, futura II, kondicionala I i kondicionala II navedene se u ženskom rodu (*trčala sam, bila sam učila, budem kupovala, pjevala bih, bila bih pjevala*). Uz svaki od navedenih oblika spomenuto je da je “glagolski pridjev radni u sva tri roda i oba broja” i navedeni su sljedeći primjeri:

- uz perfekt: “trčao si, trčala si, trčalo si; trčali su, trčale su, trčala su...” (Ham 2002:86),
- uz pluskvamperfekt: “bio je učio, bila je učila, bilo je učilo; bili smo učili, bile smo učile, bila su učila...” (Ham 2002:87),
- uz futur II: “bude kupovao, bude kupovala, bude kupovalo; budu kupovali, budu kupovale, budu kupovala...” (Ham 2002:88),
- uz kondicional I: “pjevao bi, pjevala bi, pjevalo bi; pjevali bi, pjevale bi, pjevala bi...” (Ham 2002:90) i
- uz kondicional II: “bio bi pjevao, bila bi pjevala, bilo bi pjevalo; bili bi pjevali, bile bi pjevale, bila bi pjevala...” (Ham 2002:90).

Primjeri koji su navedeni uvijek su u trećem licu, osim jedninskih primjera za perfekt, koji su u drugom licu. Za jedninske primjere kondicionala I i II ne možemo biti sigurni da li su navedeni u drugom ili trećem licu jer se drugo i treće lice tih oblika grade na isti način.

Prilikom opisa pasiva u gramatici Sande Ham navode se sljedeći primjeri pasivnih glagolskih oblika koji postoje: “čitan je, biva čitan, bi pročitano, bijaše čitan, bješe čitan, bio je čitan, bude čitan, bio bi čitan, neka bude čitan” (Ham 2002:94), svi s glagolskim pridjevom u muškom rodu.

5. U nekim je gramatikama posvećeno više pažnje mogućnosti upotrebe perfekta i drugih glagolskih oblika koji sadrže glagolske pridjeve srednjeg roda u prvom i drugom licu i ukazano je na njihovu posebnost u odnosu na oblike trećeg lica. Opisi se i u tim gramatikama međusobno dosta razlikuju.

5.1. Umjesto termina *glagolski pridjev radni* i *trpni* u *Gramatici srpsko-hrvatskog jezika za strance* Pavice Mrazović i Zore Vukadinović preferiraju se termini *particip aktiva* i *particip pasiva* (usp. Mrazović – Vukadinović

1990:107–112). Prilikom opisivanja perfekta kaže se da se “particip aktiva slaže u rodu i broju sa subjektom. Srednji rod se ne pojavljuje u 1. i 2. licu” (Mrazović – Vukadinović 1990:119). U tabeli u kojoj je ilustrirano kako se tvori perfekt glagola *pisati* izostavljeni su oblici srednjeg roda u prvom i drugom licu kako jednine tako i množine. Isto je učinjeno i u tabelama koje su navedene uz opis pluskvamperfekta (str. 122), futura II (str. 125), potencijala I (str. 127) i potencijala II (str. 128). I prilikom opisivanja pasiva autorice naglašavaju da se “particip pasiva (kao i particip aktiva) slaže u rodu i broju sa subjektom u rečenici (...). Stoga se particip pasiva pojavljuje u oblicima sva tri roda i oba broja s tom (!) što se oblici srednjeg roda (kao ni participa aktiva) ne upotrebljavaju uz pomoćne glagole u oblicima 1. i 2. lica” (Mrazović – Vukadinović 1990:131–132).

5.2. Ni Mihailo Stevanović u *Savremenom srpskohrvatskom jeziku I* nije zaobišao pitanje o oblicima perfekta i drugih oblika koji razlikuju rod u prvom i drugom licu. Iako paradigme navodi u muškom rodu, Stevanović (1975:353) ističe:

U složenim glagolskim oblicima u čiji sastav ulazi radni pridev, ovaj oblik, kao trorodan, upotrebljava se ne samo, kako je gore navedeno, u obliku muškog roda već i u oblicima ženskog i srednjeg roda, razume se, ukoliko se odnosi na neku imenicu jednog od ova dva roda. Ali ako se ovaj oblik odnosi na lice koje govori ili na ono kome se govori, tj. ako se odnosi na 1. ili 2. lice, kod kojih je rod određen, radni pridev se ne upotrebljava u obliku srednjeg roda, niti složeni glagolski oblici imaju 1. i 2. l. srednjeg roda. Istina, i ovi oblici se još mogu upotrebljavati u 2. l. u slučajevima kad se govorno lice obraća stvarima i životinjama sa imenima srednjeg roda kao razumnim bićima, ili u personificiranju bilo čega, npr.: *Belo jutro, što si za k a s n i l o ? / Jarko sunce, gde si s' z a d r ž a l o ? / Jagnje moje, ti si o ž e d n e l o*. A ponekad će se upotrebiti oblik srednjeg r. u 2. l. jednine i iz milošte kada se stariji obraćaju detetu. Čuće se, recimo, da se mati ili i drugi ko obraća malom detetu sa pitanjem: *Što si p l a k a l o ?*

Složeni glagolski oblici koji razlikuju rod u 1. l. nikada ne upotrebljavaju oblik srednjeg roda.

5.3. U knjizi *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* grupe autora (Babić i dr. 1991) prilikom promjene glagola u perfektu, pluskvamperfektu, futuru II, kondicionalu I i II navode se oblici srednjeg roda u svim licima, a uz perfekt se navodi i dodatno objašnjenje:

Prvo lice jednine i množine s. r. normalno se ne upotrebljava jer djeca većinom razlikuju rod pa kad govore o sebi, upotrebljavaju m. ili ž. rod. No morfologija bilježi sve oblike, a hoće li se oni upotrebljavati, odlučuje jezična

potreba. Tako npr. S. Novak u pripovijeci *Deložacija* 1. l. jd. s. r. upotrebljava s jakom stilskom obilježenošću jer je tekst u upravnom govoru odrasle osobe (lica):

O, ne, ne, molim, nisam ja ništa reklo! (Babić i dr. 1991:715–716)

6. Problemom odnosa prvog i drugog lica i srednjeg roda bavio se i Midhat Riđanović u svome *Totalnom promašaju* (Riđanović 2003:53–54), gdje u jednom odlomku kaže:

Međutim, dosad niko nije zapazio da se pridjevske riječi uopšte – a time hoću reći i glagolski pridjev radni i trpni – ne mogu nikad upotrijebiti u prvom i drugom licu srednjeg roda; nijedno dijete, iako se o njemu može govoriti u srednjem rodu u trećem licu (*Onda bi to dijete došlo i pozdravilo nas*), za sebe ne može reći **Ja sam došlo* ili **Gladno sam* niti mu se možemo obratiti pitanjem **Kad si došlo?* ili **Jesi li gladno?!!!* Zanimljivo, zar ne? Ni u množini se pridjev ne može upotrijebiti u prvom i drugom licu srednjeg roda; grupa djece ne može za sebe reći **Mi smo došla* niti im možemo postaviti pitanje **Kad ste došla?* Čak i ako je neka životinja označena imenicom srednjeg roda personificirana u kakvoj basni, neće govoriti o sebi u srednjem rodu niti će se iko njoj obraćati u tom rodu; ako je to, recimo, *pile*, čiji je spol u datoj priči nepoznat ili nevažan, autor basne ipak mu mora pripisati jedan od dva spola prije nego što mu “da riječ”! Ja ne vidim nikakvog logičkog razloga zašto bi to bilo tako. To je, znači, isključivo *gramatički* fenomen, koji treba objasniti gramatičar. Srećom, zahvaljujući modernoj lingvistici, u kojoj se postulira rečenica u smislu *Ja/Mi kažem(o) tebi/vama* u “dubini” svake rečenice, mi možemo objasniti i ovaj fenomen i sva druga gramatička pravila koja uključuju samo prvo i drugo lice, odnosno subjekt i objekt ove dubinske rečenice (vidi str. 48)². Ispisujući svoje paradigme, Halilović je vjerovatno primijetio da nema smisla navoditi oblik srednjeg roda u prvom licu (sigurno je rekao sebi **čitalo bih* i vidio da je to besmisleno), ali on redovno daje negramatične oblike za drugo lice srednjeg roda, kao **čitalo bi* i **čitala biste* na 282. strani! Postupajući tako, on dvostruko griješi: navodi negramatične oblike kao gramatične, i ne objašnjava čitaocu zašto nema srednjeg roda u prvom licu!

6.1. U vezi s ovim odlomkom najprije treba pojasniti *upotrebu pridjeva u prvom i drugom licu srednjeg roda*. Ta je konstrukcija u najmanju ruku *neprecizna* za korištenje u jednom tekstu koji se trudi biti naučni, jer su pridjevi vrsta riječi koja nema kategoriju lica pa se može govoriti samo o pridjevima koji su dio predikata rečenica kojima je subjekt prvo ili drugo lice.

6.2. Tvrdnju da “dosad niko nije zapazio” da takve konstrukcije ne postoje teško je i dokazati i opovrgnuti, jer je potrebno da nešto ne postoji da

² Na 48. strani *Promašaja* nema ni riječi o navedenoj rečenici niti o dubinskoj strukturi.

bi se moglo uočiti da ne postoji, a spomenute konstrukcije u bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku postoje. Međutim, da postoje izvjesni problemi u vezi s upotrebom takvih konstrukcija, uočeno je mnogo prije 2003. godine (godine objavljivanja *Totalnog promašaja*), kao što smo u ovom radu i pokazali. Svaki izostanak oblika srednjeg roda u prvom ili drugom licu (koji se ne može pripisati štamparskoj grešci) u primjerima paradigmi koji su navedeni u gramatikama koje smo konsultirali prilikom izrade ovog rada može se smatrati signalom svjesnosti autora o “problematičnosti” tih oblika. A čak i da nije tako pa da su svi spomenuti oblici izostavljeni greškom ili zato što ih nije potrebno navoditi, pokazali smo da postoje knjige u kojima je na taj problem eksplicitno ukazano (usp. npr. Stevanović 1975:353, Babić i dr. 1991:715–716).

6.3. U vezi s djecom i odrazom njihova spola u gramatičkoj kategoriji roda treba reći da zaista “djeca većinom razlikuju rod pa kad govore o sebi, upotrebljavaju m. ili ž. rod” (Babić i dr. 1991:715). Sa srednjim rodом djeca se mogu povezivati samo pod utjecajem gramatike, jer je riječ *dijete* srednjeg roda, a njihov je spol u stvarnosti muški ili ženski. Ali ne treba zaboraviti da jezik ima više funkcija i da je dovoljno razvijen i raslojen da ih sve zadovolji. Da to ilustriramo, možemo se osvrnuti na Stevanovićev primjer *Što si plakalo?* kojim se majka, u stilski veoma obilježenom kontekstu, može (ali ne mora) obratiti djetetu. U istom kontekstu mogu se koristiti i Riđanovićeve rečenice *Kad si došlo?* i *Jesi li gladno?* Isto tako mogao bi se zamisliti i jedan plakat s koga se neka naslikana beba (simbolična, neutralna, bez obilježja spola, rase, porijekla i sl.) obraća čovječanstvu u ime sve djece svijeta riječima *Ja sam dijete. Imam pravo da budem vakcinisano*. Svako konkretno dijete (koje je ovladalo jezikom) reklo bi *Imam pravo da budem vakcinisan* ako je muško, odnosno, *Imam pravo da budem vakcinisana* ako je žensko, ali ne i dijete o kojem govorimo. Ono je simbol. Ono želi istaći pravo svakog djeteta na svijetu, i muškog i ženskog, i njegova poruka *Imam pravo da budem vakcinisano*, čije je ustrojstvo u potpunosti u skladu s pravilima bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika, efektivnija je i primjerenija od njene moguće zamjene u obliku pravopisne i stilske rogo-batnosti *Imam pravo da budem vakcinisan/-a*.

6.4. Međutim, djeca nisu jedini entiteti koji se mogu dovesti u vezu sa srednjim rodом. Riđanović navodi primjer personificiranih životinja u basnama i govori o piletu kojem “autor basne mora pripisati jedan od dva spola prije nego što mu ‘da riječ’”. Navođenjem ovog primjera nije dokazana tvrdnja da je u jeziku nemoguće koristiti srednji rod u prvom i drugom licu, već je prije ukazano na jedan postupak koji se primjenjuje prilikom

pisanja basni. (A *Promašaj* i ovaj rad nisu tekstovi o pisanju basni.) Već citirani Stevanovićev primjer *Jagnje moje, ti si ožednelo* djelimično opovrgava i tu tvrdnju. U citiranom odlomku Riđanović ne spominje mogućnost da budu personificirani i neživi entiteti koji, naravno, nemaju spol, a čiji je označitelj srednjeg roda. Takvi su, naprimjer, *sunce, srce* (Srce moje, bolno ti si /razg./), *vino, Sarajevo, cvijeće* (Cvijeće moje, što si uvehnulo? /razg./) itd. Za personificiranje *jutra* i *sunca* u drugom licu potvrdu imamo u Stevanovićevu primjeru *Belo jutro, što si za k a s n i l o? / Jarko sunce, gde si s' z a d r ž a l o?*, a kao dodatnu potvrdu navest ćemo i stihove Safvet-bega Bašagića iz pjesme *Nevesinju* iz zbirke *Trofanda iz hercegovačke dubrave* (Bašagić 1896:12):

Zdravo o mila grudo, zdravo Nevesinje moje
 Ala si *divno, krasno!*
 Ti si čarobom svojom *opilo* dušu mi mladu,
 Dalo mi pojenje jasno. (isticanja H. B.)

Istu činjenicu potvrđuju i iskazi iz pripovijetke *Kaimija* Derviša Sušića (1991:112–113):

...drago moje rodno Sarajevo... I *lijepo* si mi kad te ovako svisoka pogleda čovjek... *Budi* mi *zdravo*, moje drago Sarajevo, da Bog da i *ti* jednom *bilo* prijestonica makar i bez vladara. Ali za prijestonicu potrebni su širok duh i čaršija na kojoj je slobodno i viknuti i prećutati. A *ti* to bar dosad *nisi imalo*... I, molim te, moje drago rodno Sarajevo, primi mene, Hasana Kaimiju na svoje sokake i u svoje deftere, i *ne budi grubo* i *pakosno* prema meni... (isticanja H. B.)

Navedeni primjeri potvrđuju da je upotreba pridjeva i glagolskih pridjeva srednjeg roda moguća u predikatu rečenica kojima je subjekt drugo lice.

7. Potvrdu za korištenje srednjeg roda u prvom licu teže je naći. Izgleda logično očekivati da se sve neživo čemu se *u književnom djelu* obratimo kao živom biću može *u književnom djelu* i odgovoriti kao živo biće. A očekuje se i da će ono što se personificira zadržati onaj rod koji mu se pripíše, odnosno, onaj rod koji je gramatika njegovom označitelju već pripisala. Međutim, u prijevodu romana *O Alquimista* Paula Coelhoa na hrvatski jezik (*Alkemičar*, Paulo Coelho, prevela Tanja Tarbuk, Večernji list, Zagreb, 2005) pojavljuju se nedosljednosti u upotrebi srednjeg roda u prvom i drugom licu. Navest ćemo dio dijaloga u kojem razgovaraju *vile* i *jezero*. Najprije vile govore jezeru:

– Ah, ne čudi nas što oplakuješ Narcisa – nastaviše one. – Konačno, unatoč tome što smo mi stalno trčale za njim po šumi, *ti si jedino imalo* (isticanje H. B.) prilikom da izbliza promatraš njegovu ljepotu.

(...)

Na trenutak je jezero (isticanje H. B.) zašutjelo. Konačno reče:

– Oplakujem Narcisa jer *sam mogao* (isticanje H. B.), svaki puta kada bi legao na moje obale, u dubini njegovih očiju, vidjeti kako se oslikava moja vlastita ljepota. (Coelho 2005:10)

Da u ovom slučaju nije riječ o štamparskoj grešci potvrđuje još jedan dijalog iz istog izvora. Razgovaraju Sunce i mladić. Sunce kaže mladiću: “Oдавде gdje jesam – a veoma sam daleko od svijeta – *naučio sam* (isticanje H. B.) voljeti” (Coelho 2005:131), a mladić mu malo kasnije odgovara: “Ti *si mudro* (isticanje H. B.) jer sve gledaš iz daljine” (Coelho 2005:132).

Pitanje je zašto se u drugom licu koristi srednji rod, a u prvom muški. Ovakva upotreba srednjeg roda u prvom licu ide u prilog Riđanovićevoj tvrdnji da autor basne mora pripisati onome što personificira muški ili ženski rod prije nego što mu da riječ (Riđanović, doduše, govori o životinji). Ali govorni osjećaj izvornih govornika bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika govori da ne treba tako i da su Sunce i jezero srednjeg roda i kad im se drugi obraćaju, a i kad se oni obraćaju drugima. To potvrđuje i prijevod istog romana na srpski jezik (*Alhemičar*, Paulo Koeljo, preveo Radoje Tatić, Paideia, Beograd, 2008) gdje se koriste oblici srednjeg roda i u prvom i u drugom licu:

– I pored toga što smo mi sve stalno trčale za njim po šumi, *ti si bilo jedino koje je imalo* (isticanje H. B.) prilikom da izbliza posmatra njegovu lepotu. (Vile govore jezeru /nap. H. B./)

(...)

Jezero (...) reče:

– Ja plačem za Narcisom, ali nikad *nisam primetilo* (isticanje H. B.) da je Narcis lep.

Oplakujem Narcisa zato što *sam*, uvek kada bi se on nagao na mene, *moglo* (isticanje H. B.) u dnu njegovih očiju da vidim odraz sopstvene lepote. (Koeljo 2008:15–16)

– S ovog mesta gde se nalazim – a veoma sam daleko od sveta – *naučilo sam* (isticanje H. B.) da volim. (Govori mladiću Sunce /H. B./)

(...)

– *Ti si mudro* (isticanje H. B.) jer sve posmatraš izdaleka – uzvratil mladić (Suncu /H. B./). (Koeljo 2008:137–138)

8. Nakon potvrde da se oblici srednjeg roda mogu koristiti i u prvom i u drugom licu, možemo postaviti i pitanje zašto se pojavljuju kolebanja i pogreške kod prevodilaca i gramatičara.

Po našem mišljenju, razlog je veoma jednostavan i praktične je naravi. U konkretnim ostvarenjima jezika, u svakodnevnoj komunikaciji, u književnosti i u svim funkcionalnim stilovima bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika izuzetno su rijetki konteksti u kojima ima potrebe da se ostvare iskazi u kojima se neko obraća nečemu što je srednjeg roda ili da se ostvare iskazi u kojima se nešto srednjeg roda obrati nekom drugom. Jezikom se služe ljudi i pomoću njega opće s ljudima, a ljudi su ili muškarci ili žene pa koriste za se i sagovornika muški i ženski rod. Prosječan govornik može proživjeti cijeli život a da se ne susretne sa situacijom u kojoj će čuti ili upotrijebiti oblike srednjeg roda u prvom ili drugom licu. Zato prosječan govornik, ali i prevodilac, kad se zadesi u takvoj situaciji, može biti nesiguran kako treba postupiti.

9. U ovom radu pokazali smo da u literaturi postoje neslaganja u vezi s problemom postojanja srednjeg roda *predikata koji razlikuju rod* u rečenicama čiji je subjekt prvo ili drugo lice. Pokazali smo i da takvi oblici zaista postoje, ali da se rijetko koriste. Međutim, to ih ne smješta izvan jezičkog sistema, već, naprotiv, znači da ih u gramatičkoj literaturi obavezno treba navoditi i na njih ukazivati. U gramatikama je potrebno i ilustrirati upotrebu tih oblika primjerima da korisnici jezika ne bi bili nesigurni u situacijama kad osjete potrebu da ih upotrijebe.

**Morfološki i sintaksički
status značenjskih jedinica
*bekri, deli, efendi, fra,
gazi, hadži i hazreti* u
savremenom bosanskom
jeziku**

1. U bosanskom jeziku postoji više indeklinabilnih značenjskih jedinica koje se uvijek upotrebljavaju zajedno s nekom deklinabilnom jedinicom, obično ličnim imenom, a čiji morfološki status u bosnistici nije u potpunosti riješen. Takve su jedinice *bekri, deli, efendi, fra, gazi, hadži, hazreti* i sl. Cilj je ovog rada opisati njihov morfološki i sintaksički status.

2. U različitim rječnicima navode se različite gramatičke informacije o tim jedinicama. U ovom radu uzet će se u obzir informacije koje su navedene u *Turcizmima u srpskohrvatskom jeziku* Abdulaha Škaljića, *Rječniku karakteristične leksike u bosanskome jeziku* Alije Isakovića, *Pravopisu bosanskoga jezika* Senahida Halilovića, *Orijentalizmima u književnom djelu* Hanke Vajzović, *Školskom rječniku bosanskog jezika* Dževada Jahića, *Rječniku bosanskog jezika* Instituta za jezik u Sarajevu (Ibrahim Čedić i dr.), *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* Vladimira Anića te *Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika* Matice srpske i Matice hrvatske.

2.1. Jedinicu *bekri* Isaković (1992:65) i Jahić (1999:114) navode sa značenjem 'sklon alkoholu', a Jahić je smatra pridjevom. U *Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika* (knjiga I, str. 170) navedena je kao "bèkri m neprom. tur. v. bekrija".

2.2. Jedinicu *deli* Škaljić (1989:209) smatra indeklinabilnim pridjevom, a tako je obilježena i u *Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika* (knjiga I, str. 650). Jahić (1999:169) samo naznačuje da je pridjev. U ovim izvorima navedeno je i značenje 'lud, silovit, mahnit, pomaman, smio', ali se daje i napomena da se *deli* često dodaje u pjesmama kao sastavni dio imena. U Halilovićevu *Pravopisu* (1996:201) samo je označeno da je jedinica *deli* nepromjenljiva i nema nikakvih oznaka pripadnosti nekoj vrsti riječi niti je navedeno njezino značenje.

2.3. Jedinica *efendi* u svim je izvorima u kojima je navedena, osim u Halilovićevu *Pravopisu* (1996:225), povezana s imenicom *efendija* (usp. Škaljić 1989:262–263, Isaković 1992:128, Čedić i dr. 2007:133, Jahić 1999:206, *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika* /knjiga I, str. 865/, Anić 2006:280). Halilović naznačuje samo da je *efendi* nepromjenljivo i navodi primjer

efendi kadija, a u Škaljićevu, Jahićevu i Anićevu rječniku te *Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika* (knjiga I, str. 865) pripisan mu je muški rod. U *Rječniku* Instituta za jezik (Čedić i dr. 2007:133) eksplicitno je navedeno da je *efendi* imenica muškog roda. Upotrebu te jedinice najbolje objašnjava Škaljić (1989:262–263):

efëndija i **efëndi**, indecl. *m* (grč.) *1. gospodin, gospodar.* (...) Dodaje se iza ličnog imena ili imenice odvojeno ili spojeno crticom: Ahmed efendija i Ahmed-efendija, hećim efendija i hećim-efendija. Ako se lično ime ili imenica svršavaju sa našim nastavkom “-ja”, ovaj nastavak redovno otpada: Hamdija – Hamdi efendija (a ne Hamdija efendija), Alija – Ali efendi, kadija – kadi efendi itd. Iznimno nekad efendi dolazi prije imena odnosno imenice: “Sudi pravo, efendi kadijo!”¹

2.4. Značenjska jedinica *fra* nastala je skraćivanjem imenice *fratar* i služi kao “dodatak pred imenom (ne prezimenom) i imenom i prezimenom pripadnika nekih crkvenih redova, posebno franjevaca [~ *Tugomir*, ~ *Tugomir Gelić*]” (Anić 2006:328).

2.5. U Škaljićevim *Turcizmima u srpskohrvatskom jeziku* (1989:290) i Jahićevu *Školskom rječniku* (1999:223) jedinica *gazi* povezana je s *gazija* i označeno je da je *gazija* muškog roda. U *Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika* (knjiga I, str. 460) za *gazi* se kaže da je nepromjenljivi pridjev, a u Halilovićevu *Pravopisu* (1996:236) *gazi* se navodi samo u okviru konstrukcije *Gazi Husrev-beg*.

2.6. Za značenjsku jedinicu *hadži* u izvorima se navodi podatak da je nepromjenljiva (Halilović 1996:246, Škaljić 1989:296, Vajzović 1999:315, Anić 2006:393, *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika* /knjiga VI, str. 717/) i navodi se da je ona “titula” (*Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika* /knjiga VI, str. 717/), “dodatak” (Čedić i dr. 2007:190), “predmetak” (Anić 2007:393) koji se stavlja ispred imena ili prezimena hadžije. Halilović navodi i konstrukcije *hadži hanuma* i *hadži hafiz*, a Škaljić napominje da se “hadži stavlja ispred imena odvojeno: hadži Hasan, hadži Jovan, a u prezimenima piše se zajedno: Hadžišabanović, Hadžiristić.” Jedino Jahić (1999:236) pripisuje obliku *hadži* muški rod, što bi trebalo da pretpostavlja i pripadnost imenicama.

¹ U savremenom se bosanskom jeziku uopće ne koriste konstrukcije u kojima se *efendi* pojavljuje poslije druge jedinice uz koju stoji, a teško da su se ikad i koristile u drugim padežima osim nominativa i eventualno vokativa. Umjesto *efendi* uvijek se ostvaruje *efendija* (npr. *Mehmed efendija*), a danas nema smetnje ni da se ostvaruju konstrukcije *Hamdija efendija* i *Alija efendija*.

2.7. Obliku *hazreti* u izvorima se obično pripisuje pridjevsko značenje ‘sveti’, ‘uzvišeni’, ‘poštovani’ i sl. (usp. Škaljić 1989:324, Isaković 1992:159, Čedić i dr. 2007:195, Jahić 1999:252). U Jahićevu *Školskom rječniku* (1999:252) taj je oblik i označen kao pridjev, a u *Rječniku* Instituta za jezik (Čedić i dr. 2007:195) kao nepromjenljivi pridjev. Škaljić (1989:324) i Halilović (1996:250) naveli su samo oznaku o indeklinabilnosti te jedinice, a nisu naveli pripadnost vrsti riječi. U *Pravopisu* se jedinici *hazreti* pripisuje značenje ‘gospodin’, dakle imeničko.

3. Iz prethodnog pregleda vidi se da u izvorima ili nema naznake o morfološkom statusu navedenih jedinica ili se u izvorima javljaju različita rješenja.

Detaljnija analiza ponašanja posmatranih jezičkih jedinica u raznim kontekstima pokazuje da među njima postoje mnoge sličnosti.

3.1. Najprije ćemo ponoviti da sve navedene jedinice (*bekri, deli, efendi, fra, gazi, hadži, hazreti*) imaju značenje, dakle u morfološkom su smislu u najmanju ruku *morfemi*. Budući da se one “odnose na stvarnost izvan samog jezika” i da “sadržaj dobijaju iz vanjezičke stvarnosti” (Jahić – Halilović – Palić 2000:175), onda možemo zaključiti da one imaju *leksičko značenje*, odnosno da su *leksički morfemi*.

3.2. Jedinice *bekri, deli, gazi* i *hazreti* bar su u jednom izvoru proglašene pridjevom. *Bekri, deli* i *gazi* u savremenom se bosanskom jeziku osjećaju kao arhaični oblici i uopće se ne doživljavaju kao pridjevi, već kao skraćeni oblici imenica *bekrija, delija* i *gazija*, koje su još žive u jezičkom osjećaju savremenih govornika bosanskog jezika. Po tome su one slične oblicima *hadži* i *fra*, koji su frekventni u savremenom govoru, a i obliku *efendi*, koji je arhaičan kao i *bekri, deli* i *gazi*, a koji ni u jednom izvoru nije proglašen pridjevom.

3.3. Od ovih se jedinica oblik *hazreti* razlikuje po tome što ne postoji njemu paralelna imenica čijim bi se skraćenim oblikom on mogao smatrati. Škaljić (1989:325) navodi imenicu *Hazrètlija (Azrètlija)*, koju piše velikim početnim slovom i pripisuje joj značenje “Muhamed (božji poslanik)”. Frekvencija upotrebe ove imenice u odnosu na oblik *hazreti* obrnuto je srazmjerna frekvenciji upotrebe drugih posmatranih imenica u odnosu na njihove skraćene oblike, pa je *hazreti* i po tome izuzetak u odnosu na ostale posmatrane oblike.

Prema Škaljiću (1989:324) značenje ove jedinice je “sveti, uzvišeni, poštovani” (pridjevsko), a etimologija “< tur. *hazret* < ar. *ḥaḍrā*” i “osn. zn.: ‘blizina, prisustvo nekoga’” (imeničko). U Škaljićevim *Turcizmima u srpskohrvatskom jeziku* (1989:324) navodi se i jedinica *hazretlèri*, koja je, kao

i *hazrèti*, označena samo sa *indecl.*, a čije je značenje “*njegova uzvišenost*” i koja se koristi “*kao titula uz imena velikodostojnika i lica dostojnih poštovanja, npr. ‘Osman-paša hazretleri’*”. Paralelno značenju ove jedinice može se izvesti i značenje jedinice *hazrèti*. Situacije u kojima se jedinica *hazrèti* može koristiti ne sprečavaju da joj se pripíše značenje ‘njegova / njezina svetost’, dakle imeničko, kao i u Halilovićevu *Pravopisu*.

3.4. Druga zajednička osobina kojom se odlikuju navedene jedinice jeste njihova neslobodna distribucija, odnosno njihovo obavezno pojavljivanje uz neku drugu značenjsku jedinicu. Ako slijedimo definiciju po kojoj je riječ *minimalna slobodna forma*², onda dolazimo do zaključka da navedene jedinice u gramatičkom smislu uopće nisu riječi. Pod *slobodnom formom* podrazumijeva se “an element that can occur in isolation and/or whose position with respect to neighboring elements is not entirely fixed” (O’Grady – Dobrovolsky – Arnoff 1993:112), a to posmatrane jedinice uopće nisu. One se nikad ne mogu pojaviti u rečenici bez neke druge jedinice, kao što pokazuju sljedeći negramatični primjeri u kojima su navedene jedinice stavljene na mjesto subjekta: **Bekri je došao*, **Deli je lijep*, **Efendi je lijep*, **Fra je došao*, **Gazi je došao*, **Hadži je došao*, **Hazreti je došao*.

3.5. Naravno, konstatacija da se te jedinice ne mogu u rečenici pojaviti same ili u službi subjekta ne važi za slučajeve upotrebe u metajezičkoj funkciji jezika, gdje se sve jezičke jedinice (i nejedinice) mogu supstantivizirati, naprimjer, *Fra je skraćunica za fratra*, *Bekri znači sklon alkoholu*, *Hadži se koristi ispred imena hadžije* i sl., što je potpuno isto kao i u rečenicama *Ženo je vokativ*, *Na je prijedlog* ili *Lijep žena negramatična je konstrukcija*.

3.6. Treća činjenica koju o posmatranim značenjskim jedinicama možemo ustanoviti jeste da se one ne mogu ostvariti odvojeno od druge značenjske jedinice u čijoj su pratnji, odnosno da one moraju biti u kontaktnom položaju s tom jedinicom. To se može provjeriti ako se između te dvije jedinice pokuša umetnuti enklitika: **Bekri je Mujo došao*, **Deli je Musa došao*, **Efendi se Mita oženio*, **Fra je Petar pametan*, **Gazi je Husrev-beg tu živio*, **Hadži se Bajro vratio*, **Hazreti je Alija bio halifa*. One, također, ne mogu biti ni u poziciji predikativa: **Mujo je bekri*, **Musa je deli*, **Mita je efendi*, **Petar je fra*, **Husrev-beg je gazi*, **Bajro je hadži*, **Alija je hazreti*.

3.7. Ovim smo dodatno potvrdili da posmatrane jezičke jedinice u gramatičkom smislu nisu riječi. Pošto je već konstatovano da su one *leksički morfemi* i da se ne mogu pojavljivati samostalno, već samo skupa s riječima

² Usp.: “...a word is a minimum free form” (Bloomfield 1935:178). Ovo je jedna od najboljih i najprihvaćenijih predloženih definicija riječi (usp. Bauer 2003:61, O’Grady – Dobrovolsky – Arnoff 1993:112).

kojima su u pratnji, može se ustvrditi da su one tzv. *vezani leksički morfemi* (Barić i dr. 1997:289, Jahić – Halilović – Palić 2000:322–323) ili *vezane osnove* (Babić 1986:23). Za njih se još koriste i nazivi *prefiksoidi* (usp. Babić 1986:24, Stanojčić – Popović 2004:149, Silić – Pranjković 2005:153) ako stoje ispred druge osnove, kao što je slučaj s većinom posmatranih jedinica, i *sufiksoidi* ako stoje iza druge osnove,³ kao što je slučaj s jedinicom *efendi* u primjeru *Ali efendi*⁴ (usp. Škaljić 1989:263). Dakle, one se gramatički ponašaju isto kao jedinica *foto-* u *fotohemija*, odnosno *-teka* u *videoteka*.

³ U literaturi se ukazuje i na činjenicu da navedeni termini ne odražavaju na najbolji način suštinu pojma na koji se odnose te da neki od njih bolje, a neki slabije odražavaju tu suštinu. Branko Kuna (2006:173) ukazuje da termin *vezani leksički morfem* (u značenju ‘dio složenice koji ima leksičko značenje, ali ne može doći kao samostalna riječ’) nije baš najpogodniji, jer se mnogi primjeri takvih jedinica sastoje od dva morfema, npr. “*vod-o-*, *polj-o-*, *vel-e-*, *brod-o-*, a i svaki strani element *-fobija*, *-flija*, *-logija* također podrazumijeva dva morfema. Stoga je naziv *vezane osnove* koji uvodi Babić bolji jer je kraći i točniji” (Kuna 2006:173). Milica Mihaljević i Ermina Ramadanović (2006:203) definiraju *prefiksoid* kao “punoznačne vezane osnove koje se pri tvorbi dodaju ispred osnove ili riječi i tvore novu tvorenicu, a sufiksoid kao punoznačne vezane osnove koje se pri tvorbi dodaju iza osnove i tvore novu tvorenicu.” Pod vezanom osnovom podrazumijevaju “osnovu od koje dodavanjem samo gramatičkih morfema ne možemo dobiti samostalnu riječ.” Nakon takvih definicija autorice postavljaju pitanje “možemo li prefiksoid zvat vezanim osnovama (poput Babića) ili vezanim leksičkim morfemima (poput Barića) jer bi se moglo smatrati da je svaka osnova vezana, tj. osnove ne mogu stajati samostalno, pa je npr. *kuć-* također vezana osnova, ali dodamo li joj gramatički morfem *-a*, dobivamo samostalnu riječ.” U ovom radu ne bavimo se terminologijom pa zato samo ukazujemo na moguće nesaglasnosti u literaturi. Naveli smo i termin *vezani leksički morfem* i *vezana osnova* te *prefiksoid* i *sufiksoid*, a smatramo da su za korištenje u ovom radu najpodesniji termini *prefiksoid* i *sufiksoid*.

⁴ Jedinica *efendi* razlikuje se od ostalih jedinica koje su analizirane u ovom radu po tome što se ona, prema podacima iz izvora, može ostvariti (ili se bar nekad mogla ostvariti) i prije i poslije druge jedinice uz koju se pojavljuje. To može navesti na pomisao da je ona *slobodna forma*, jer njezin položaj u odnosu na drugu jedinicu nije potpuno fiksiran. Ali ako se primijene testovi koji su primijenjeni na ostale analizirane jedinice, dolazi se do zaključka da za nju važe ista ograničenja i kad se ostvaruje prije i kad se ostvaruje poslije značenjske jedinice koju prati (**Efendi je lijep*; **Efendi se Mita oženio* : **Ali se efendi oženio*; **Ali je efendi* : **Efendi je Ali*). Zbog toga se jedinica *efendi* ne može smatrati slobodnom formom, odnosno riječju. Po našem mišljenju, treba je smatrati prefiksoidom ako se ostvaruje prije jedinice koju prati, a sufiksoidom ako se ostvaruje poslije te jedinice. Ne postoji smetnja da se jedinica *efendi* smatra u jednom slučaju prefiksoidom, a u drugom sufiksoidom, naročito ako se zna da postoji još takvih jedinica. Takva je, naprimjer, značenjska jedinica *trans*, koja se nalazi u nazivima prijevoznih preduzeća i koja se ostvaruje kao prefiksoid u riječi *Transturist*, a kao sufiksoid u riječi *Litvatrans* (*Transturist* i *Litvatrans* nazivi su postojećih prijevoznih preduzeća).

4. Iz prethodne konstatacije može se zaključiti da su konstrukcije *bekri Mujo, deli Musa, efendi Mita, fra Petar, Gazi Husrev-beg, hadži Bajro, hazreti Alija* u morfosintaksičkom smislu *složenice*, dakle *riječi*, a ne *sintagme*. S druge strane, *istoznačne* konstrukcije *bekrija Mujo, delija Musa, efendija Mita, fratar Petar, gazija Husrev-beg* i *hadžija Bajro* u morfosintaksičkom su smislu *sintagme*.

5. Navedeni zaključak može biti neočekivan jer narušava tradicionalnu predodžbu o složenicama kao riječima koje imaju više od jednog korijenskog morfema, čiji se dijelovi pišu sastavljeno i koje odlikuje akcenatsko jedinstvo. Međutim, u prethodnom tekstu pokazano je da posmatrane jedinice nisu *slobodne forme*, dakle po morfosintaksičkim kriterijima nisu riječi.

5.1. Pravopis i akcent posebne su lingvističke činjenice i nisu presudni za utvrđivanje da li je neka značenjska jedinica ili niz značenjskih jedinica *riječ* u morfosintaksičkom smislu.

5.2. Pravopis je konvencija i sam po sebi on je životna činjenica koja postoji samo u pisanom obliku i tiče se samo pisanja. Koja će rješenja biti preporučena u normativnim priručnicima zavisi od mnogih činilaca, koji često nisu gramatički, pa čak ni lingvistički. Zato u različitim priručnicima često stoje različita rješenja za pisanje konstrukcija koje su posmatrane u ovome radu (usp. npr. "hazreti Omer" /Halilović 1996:250/ i "hazreti-Muhammed" /Škaljić 1989:324/; "deli Musa" /Halilović 1996:201/ i "deli-Marko, deli-Radivoje" /Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika: knjiga I, str. 650/ itd.).

5.3. Akcent je gramatici mnogo važniji od pravopisa, ali ni on nije od presudne važnosti za određivanje je li nešto riječ ili nije, jer je poznato da ima riječi sa dva akcenta, a s druge strane postoje i klitike, koje nemaju svoj akcent, a ipak su po morfosintaksičkim kriterijima riječi.

Riječi koje imaju više od jednog akcenta i više od jednog korijenskog morfema često se nazivaju *polusloženicama*. Međutim, i *polusloženice* se mogu posmatrati kao vrsta *složenica* (usp. "**Polusloženice** su nepotpune složenice..." /Jahić – Halilović – Palić 2000:307/). Po tome bi se kriteriju sve posmatrane konstrukcije, osim *hadži + imenica*, mogle smatrati *polusloženicama*, a ona *složenicom*.

6. Po našem mišljenju, u analizi ne može doći do zabune ako se pazi da se ne miješaju pojmovi *riječi u morfosintaksičkom smislu*, gdje je riječ definirana kao minimalna slobodna forma, *pravopisne (ortografske) riječi*, koja se definira kao jedinica koja se u pisanju odvajaju bjelinama s obiju stra-

na⁵ (takva je *riječ* “lingvistički najmanje zanimljiva” /Trask 2005:304/) te *fonološke riječi*, koja se izgovara kao jedna jedinica (usp. Trask 2005:304).⁶

6.1. Ovakav sistem definicija omogućava da se jezičke jedinice posmatraju na različit način na različitim nivoima jezičke analize, odnosno da se posmatraju na onakav način koji je u određenoj situaciji najkorisniji. Tako bi se, naprimjer, za jedinicu *hadži Bajro* (Halilović 1996:246) smatralo da se sastoji od *dviju pravopisnih riječi*. Pošto se izgovara [hadžibájro], može se tvrditi da sadrži *jednu fonološku riječ*, a kako smo već ustvrdili u ovom radu, ova je jedinica u morfosintaksičkom smislu *jedna riječ*. Ako bi pravopisna preporuka bila pisanje u obliku *hadži-Bajro*, promijenilo bi se jedino stanje na pravopisnom nivou, tada bi to bila samo *jedna pravopisna riječ*, a i dalje bi ista jedinica bila *jedna fonološka riječ* i *jedna riječ u morfosintaksičkom smislu*, kao i u slučaju kad se piše *hadži Bajro*. Drugim riječima, morfosintaksički status posmatranih jedinica nimalo ne zavisi od načina na koji se one pišu.

⁵ Usp.: “An orthographic word is a unit which, in print, is bounded by spaces on both sides.” (Bauer 2003:336)

⁶ Usp. i: Arnoff – Fudeman (2005:39): “A **phonological word** can be defined as a string of sounds that behaves as a unit for certain kinds of phonological processes, especially stress or accent.”

Izvori

Tipovi supstantivnih dopuna glagolima u bosanskom jeziku

Horozović, Irfan (2004), *Talhe ili Šedrvanski vrt*, Civitas, Biblioteka Dani, Sarajevo – **IHT**

Isaković, Alija (2004), *Taj čovjek*, Civitas, Biblioteka Dani, Sarajevo – **AIT**

Kujović, Asmir (2002), *Ko je zgazio gospođu Mjesec*, 3. izdanje, Izdavačka kuća “Vrijeme”, Biblioteka “Nova osjećajnost”, Zenica – **AKK**

Kulenović, Skender (2004), *Ponornica*, Civitas, Biblioteka Dani, Sarajevo – **SKP**

Kulenović, Tvrtko (1994), *Istorija bolesti*, Sarajevo, Izdavačko preduzeće “Bosanska knjiga” – **TKI**

Indeklinabilni pridjevi u bosanskom jeziku

Čedić, Ibrahim, Hadžem Hajdarević, Safet Kadić, Aida Kršo, Naila Valjevac (2007), *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik u Sarajevu, Sarajevo

Halilović, Senahid (1996), *Pravopis bosanskoga jezika*, Preporod, Sarajevo

Isaković, Alija (1992), *Rječnik karakteristične leksike u bosanskome jeziku*, drugo izdanje, Svjetlost, Sarajevo

Jahić, Dževad (1999), *Školski rječnik bosanskog jezika*, Trilogija o bosanskom jeziku, knj. 3, Ljiljan, Sarajevo; ZE-Company, Zenica

Ljubušak, Mehmed-beg Kapetanović (1886), *Šta misle muhamedanci u Bosni. Odgovor brošuri u Lipskoj tiskanoj pod naslovom: “Sadašnjost i najbliža budućnost Bosne”*, Tiskom i nakladom Spindlera i Löschnera, Sarajevo – reprint u: Takvim za 2009. (1430/1431. god. po H.), El-Kalem – izdavački centar Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 271–294

Škaljić, Abdulah (1989), *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, šesto izdanje, Svjetlost, Sarajevo

Vajzović, Hanka (1999), *Orijentalizmi u književnom djelu. Lingvistička analiza*, Institut za jezik u Sarajevu, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo

O upotrebi pridjeva i glagolskih pridjeva srednjeg roda u sastavu predikata rečenica kojima je subjekt prvo ili drugo lice

Coelho, Paulo (2005), *Alkemičar*, prevela Tanja Tarbuk, Večernji list, Zagreb

Koeljo, Paulo (2008), *Alhemičar*, preveo Radoje Tatić, Paideia, Beograd

Redžepašić Bašagić, Safvet-beg (Mirza Safvet) (1896), *Trofanda iz hercegovačke dubrave*, vlastitom nakladom pisca, Zagreb – reprint izdanje: Kulturno društvo Bošnjaka “Preporod”, Centar za bošnjačke studije; XIII međunarodni festival Sarajevo “Sarajevska zima 97”, Međunarodni centar za mir, Sarajevo, 1997.

Sušić, Derviš (1991), *Pobune*, Svjetlost, Sarajevo

Morfološki i sintaksički status značenjskih jedinica bekri, deli, efendi, fra, gazi, hadži i hazreti u savremenom bosanskom jeziku

Anić, Vladimir (2006), *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb

Čedić, Ibrahim, Hadžem Hajdarević, Safet Kadić, Aida Kršo, Naila Valjevac (2007), *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik u Sarajevu, Sarajevo

Halilović, Senahid (1996), *Pravopis bosanskoga jezika*, Preporod, Sarajevo

Isaković, Alija (1992), *Rječnik karakteristične leksike u bosanskome jeziku*, drugo izdanje, Svjetlost, Sarajevo

Jahić, Dževad (1999), *Školski rječnik bosanskog jezika*, Trilogija o bosanskom jeziku, knj. 3, Ljiljan, Sarajevo; ZE-Company, Zenica

Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika I–IV (1990), drugo fototipsko izdanje, Matica srpska – Matica hrvatska, Novi Sad – Zagreb

Škaljić, Abdulah (1989), *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, šesto izdanje, Svjetlost, Sarajevo

Literatura

- Anić, Vladimir (2006), *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb
- Arnoff, Mark, Kirsten Fudeman (2005), *What is Morphology?*, Blackwell Publishing, Malden, Oxford, Carlton
- Babić, Stjepan (1986), *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Nacrt za gramatiku*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – ČGP Delo, OOUR Globus, Izdavačka djelatnost, Zagreb
- Babić, Stjepan, Dalibor Brozović, Milan Moguš, Slavko Pavešić, Ivo Škarić, Stjepko Težak (1991), *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. Nacrti za gramatiku*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Globus, Nakladni zavod, Zagreb
- Baotić, Josip (1979), “Lagati koga ili kome”, u Baotić, Josip, ur., *Naš jezik u praksi*, 299–301, Institut za jezik i književnost u Sarajevu: Odjeljenje za jezik, Sarajevo
- Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika (1997), *Hrvatska gramatika*, II. promijenjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb
- Batistić, Tatjana (1972), *Lokativ u savremenom srpskohrvatskom jeziku*, Institut za srpskohrvatski jezik, Beograd
- Bauer, Laurie (2003), *Introducing Linguistic Morphology*, Second Edition, Edinburgh University Press, Edinburgh
- Belić, Aleksandar (1998), *Opšta lingvistika* (“Izabrana dela Aleksandra Belića I”), Budućnost, Novi Sad
- Bloomfield, Leonard (1935), *Language*, George Allen & Unwin Ltd., London, reprint: 1973.
- Brabec, Ivan, Mate Hraste, Sreten Živković (1966), *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb
- Carstairs-McCarthy, Andrew (2005), *An Introduction to English Morphology. Words and Their Structure*, Edinburgh University Press, Edinburgh
- Čedić, Ibrahim (2001), *Osnovi gramatike bosanskog jezika*, Institut za jezik, Sarajevo
- Čedić, Ibrahim, Hadžem Hajdarević, Safet Kadić, Aida Kršo, Naila Valjevac (2007), *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik u Sarajevu, Sarajevo
- Dikro, Osvald, Cvetan Todorov (1987), *Enciklopedijski rečnik nauka o jeziku I–II* (preveli s francuskog Sanja Grahek i Mihajlo Popović), Prosveta, Beograd
- Dorđević, Miloje, Erminka Zilić (2002), *Satelliten des Verbs im Deutschen und im Bosnisch-/Kroatisch-/Serbischen. Beiträge zur kontrastiven Grammatik*, Julius Groos Verlag, Tübingen
- Đukanović, Jovan, Ulrich Engel, Pavica Mrazović, Hanna Popadić, Zoran Žiletić (1986), *Kontrastive Grammatik Deutsch-Serbokroatisch*, Institut za strane jezike i književnosti, Novi Sad

- Engel, Ulrich, Helmut Schumacher (1978), *Kleines Valenzlexikon deutscher Verben*, TBL – Verlag Narr, Tübingen
- Engel, Ulrich (1994), *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*, 3., völlig neu bearbeitete Auflage, Erich Schmidt Verlag, Berlin
- Engel, Ulrich (1996), *Deutsche Grammatik*, 3., korrigierte Auflage, Julius Groos Verlag, Heidelberg
- Fekete, Egon (1967), “Oblici dopuna uz glagole: *svirati, gudeti, udarati* i sl.”, *Naš jezik*, n.s., XVI/1–2, Beograd, 63–77
- Filipović, Rudolf (1986), *Teorija jezika u kontaktu : uvod u lingvistiku jezičnih dodira*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Školska knjiga, Zagreb
- Filipović, Rudolf, ur. (1993), *Kontrastivna analiza engleskog i hrvatskog jezika*, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
- Franić, Ivana (2006), “Jezikoslovno nazivlje u Tesnièreovim *Éléments de syntaxe structurale*”, *Filologija*, 46–47, 77–99, elektronsko izdanje: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=34730, 4. 5. 2008.
- Gortan-Premk, Darinka (1962), “Padež objekta u negativnim rečenicama u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku”, *Naš jezik*, n.s., XII/3–6, Beograd, 130–148
- Gortan-Premk, Darinka (1971), *Akuzativne sintagme bez predloga u srpskohrvatskom jeziku*, Institut za srpskohrvatski jezik, Beograd
- Gramatika bosanskoga jezika za srednje škole* (1890), Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo – reprint izdanje: *Bosanska riječ – Das bosnische Wort*, Wuppertal, 1994.
- Halilović, Senahid (1996), *Pravopis bosanskoga jezika*, Preporod, Sarajevo
- Halilović, Senahid, Ismail Palić (2007), *Gramatika bosanskoga jezika (Morfologija i Sintaksa)*, Centar za bošnjačke studije, Novi Pazar
- Ham, Sanda (2002), *Školska gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb
- Haspelmath, Martin (2002), *Understanding Morphology*, Arnold, London
- Helbig, Gerhard, Joachim Buscha (1996), *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*, Langenscheidt – Verlag Enzyklopädie, Leipzig, Berlin, München, Wien, Zürich, New York
- Hrustić, Meliha (2005a), *Valentnost pridjeva u njemačkom i bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku*, doktorska disertacija u rukopisu, Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo
- Hrustić, Meliha (2005b), “Pridjevske dopune u njemačkom i bosanskom jeziku – prikaz na modelu gramatike zavisnosti”, *Pismo*, III/1, Sarajevo, 95–108
- Hrustić, Meliha (2006), “Kopulativni glagoli i kopulativne partikule u njemačkom i u bosanskom jeziku”, *Pismo*, IV/1, Sarajevo, 130–146
- Hrvatski enciklopedijski rječnik I–XII* (2004), 2. izdanje, EPH d.o.o., Novi Liber d.o.o., Zagreb
- Isaković, Alija (1992), *Rječnik karakteristične leksike u bosanskom jeziku*, drugo izdanje, Svjetlost, Sarajevo

- Ivić, Milka (1954), *Značenja srpskohrvatskog instrumentala i njihov razvoj (sintaksičko-semantička studija)*, Naučna knjiga, Beograd
- Ivić, Milka (1983), *Lingvistički ogleđi*, Prosveta, Beograd
- Jahić, Dževad (1999), *Školski rječnik bosanskog jezika*, Trilogija o bosanskom jeziku, knj. 3, Ljiljan, Sarajevo; ZE-Company, Zenica
- Jahić, Dževad, Senahid Halilović, Ismail Palić (2000), *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica
- Kasumović, Ahmet, Refik Bulić (1998), *Pisanje islamskih termina u bosanskome jeziku*, PrintCom, Tuzla
- Kasumović, Ahmet (2008), "Četvrti komparativni morfem bosanskoga jezika (-niji)", *Bosanski jezik*, 5, 213–216
- Katamba, Francis (1993), *Morphology*, MACMILLAN PRESS, Houndmills, Basingstoke, Hampshire RG21 6XS, London
- Katičić, Radoslav (1986), *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, ČGP Delo, OOUR Globus, Izdavačka djelatnost, Zagreb
- Kristal, Dejvid (1988), *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike* (preveli Ivan Klajn i Boris Hlebec), Nolit, Beograd
- Kuna, Branko (2006), "Nazivlje u tvorbi riječi", *Filologija*, 46–47, Zagreb, 165–182, elektronsko izdanje: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=35043, 20. 6. 2010.
- Lalević, Miodrag S. (1957), "O pojavama vezanim za glagolsku rekciju", *Naš jezik*, n.s., VIII/7–10, Beograd, 251–258
- Maretić, Tomo (1963), *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, treće, nepromijenjeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb
- Marković, Ivan (2007), Sinopsis doktorskoga rada *Pridjev kao vrsta riječi (Oprimjerena hrvatskim)*, http://www.ffzg.hr/files/002599_2.doc, 8. 1. 2009.
- Melvinger, Jasna (1982), "Supstandardni prijedložni infinitiv i odgovarajuća sintaktička sredstva u hrvatskom književnom jeziku", *Jezik*, 29/3, Zagreb, 74–76
- Mihaljević, Milica, Ermina Ramadanović (2006), "Razradba tvorbenih načina u nazivlju (s posebnim obzirom na odnos među složenicama bez spojnika -o-, srašlicama i tvorenicama s prefiksoidima)", *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 32, Zagreb, 193–211, elektronsko izdanje: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=14286, 20. 6. 2010.
- Minović, Milivoje (1987), *Sintaksa srpskohrvatskog – hrvatskosrpskog književnog jezika za više škole. Rečenica, padeži, glagoli*, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo
- Mrazović, Pavica, Zora Vukadinović (1990), *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci; Dobra vest, Novi Sad
- O'Grady, William, Michael Dobrovolsky, Mark Arnoff (1993), *Contemporary Linguistics. An Introduction*, Second Edition, St. Martin's Press, New York

- Palić, Ismail (2006a), *Dativ u savremenom bosanskom jeziku (sintaksičko-semantički opis)*, doktorska disertacija u rukopisu, Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo
- Palić, Ismail (2006b), "Pragmatički dativ u bosanskome jeziku", *Pismo*, IV/1, Sarajevo, 73–87
- Palić, Ismail (2007), *Sintaksa i semantika načina*, Bookline, Sarajevo
- Pavlović, Milivoj (1962), "Rekcije i funkcije", *Naš jezik*, n.s., XII/3–6, Beograd, 90–93
- Peco, Asim (1964), "Govor istočne Hercegovine", *Srpski dijalektološki zbornik : Rasprave i građa*, XIV, 1–200
- Peco, Asim, Živojin Stanojčić, ur. (1972), *Enciklopedijski leksikon. Mozaik znanja. Srpskohrvatski jezik*, Interpres, Beograd
- Peco, Asim (2007), *Govori istočne i centralne Hercegovine*, Bosansko filološko društvo, Akademija nauka i umjetnosti BiH, Sarajevo
- Petrović, Vladislava, Kosta Dudić (1989), *Rečnik glagola sa gramatičkim i leksičkim dopunama*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd; Zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad; Sour "Svjetlost" – Oour Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo
- Piper, Predrag, Ivana Antonić, Vladislava Ružić, Sreto Tanasić, Ljudmila Popović, Branko Tošović (2005), *Sintaksa savremenoga srpskog jezika. Prosta rečenica. Prilozi gramatici srpskog jezika*, Institut za srpski jezik SANU, Beogradska knjiga, Matica srpska, Beograd
- Pranjković, Ivo (1993a), "Osnove valentnosti imenica i pridjeva u hrvatskome književnom jeziku", u: Filipović, Rudolf, ur., *Kontrastivna analiza engleskog i hrvatskog jezika*, 29–39, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
- Pranjković, Ivo (1993b), *Hrvatska skladnja. Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
- Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika I–IV* (1990), drugo fototipsko izdanje, Matica srpska – Matica hrvatska, Novi Sad – Zagreb
- Riđanović, Midhat (1998), *Jezik i njegova struktura*, treće izdanje, Šahinpašić, Sarajevo
- Riđanović, Midhat (2003), *Totalni promašaj. Prikaz Gramatike bosanskoga jezika Dž. Jahića, S. Halilovića, I. Palića*, Šahinpašić, Sarajevo
- Riđanović, Midhat (2007), *Praktična engleska gramatika: uz poređenja sa našim jezikom*, drugo dopunjeno izdanje, Šahinpašić, Sarajevo
- Rišner, Vlasta (2002), "O stilskoj izražajnosti predikatnoga imena u instrumentalu", *Jezik*, 49/1, Zagreb, 10–18
- Samardžija, Marko (1986), "Dopune u suvremenom hrvatskom književnom jeziku", *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 21, Zagreb, 1–32
- Schumacher, Helmut, ur. (1976), *Untersuchungen zur Verbvalenz. Eine Dokumentation über die Arbeit an einem deutschen Valenzlexikon*, TBL – Verlag Narr, Tübingen

- Silić, Josip (1993), "Valentnost i sintaksa", u: Filipović, Rudolf, ur., *Kontrastivna analiza engleskog i hrvatskog jezika*, 15–27, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
- Silić, Josip, Ivo Pranjković (2005), *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb
- Simeon, Rikard (1969), *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I–II*, Matica hrvatska, Zagreb
- Simić, Radoje, Jelena Jovanović (2007), *Mala srpska gramatika*, ekavsko izdanje, Jasen, Beograd
- Smailagić, Vedad (2006), "Konstrukcije za + infinitiv u bosanskom jeziku", *Pismo*, IV/1, Sarajevo, 107–114
- Stanojčić, Živojin, Ljubomir Popović (2004), *Gramatika srpskoga jezika. Udžbenik za I, II, III i IV razred srednje škole*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
- Stevanović, Mihailo (1962), "Rekcija glagola i oblici njihove dopune", *Naš jezik*, n.s., XII/1–2, Beograd, 1–11
- Stevanović, Mihailo (1974), *Savremeni srpskohrvatski jezik II*, drugo izdanje, Naučna knjiga, Beograd
- Stevanović, Mihailo (1975), *Savremeni srpskohrvatski jezik I*, treće izdanje, Naučna knjiga, Beograd
- Škaljić, Abdulah (1989), *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, šesto izdanje, Svjetlost, Sarajevo
- Tanović, Ilijas (2000), *Frazeologija bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica
- Tesnière, Lucien (1980), *Grundzüge der strukturalen Syntax* (Herausgegeben und übersetzt von Ulrich Engel), Klett-Cotta, Stuttgart
- Težak, Stjepko, Stjepan Babić (1966), *Pregled gramatike hrvatskosrpskog jezika za osnovne i druge škole*, Školska knjiga, Zagreb
- Težak, Stjepko, Stjepan Babić (1992), *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, 8, popravljeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb
- Trask, Robert Lawrence (2005), *Temeljni lingvistički pojmovi*, preveo Benedikt Perak, Školska knjiga, Zagreb
- Vajzović, Hanka (1999), *Orijentalizmi u književnom djelu. Lingvistička analiza*, Institut za jezik u Sarajevu, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo
- Vuković, Jovan L. (1938–1939), "Govor Pive i Drobnjaka", *Južnoslovenski filolog*, XVII, 1–113
- Znika, Marija (2006), "Kategorija određenosti i predikatno ime", *Jezik*, 53/1, Zagreb, 16–25
- Žepić, Stanko (1975), "Gramatika zavisnosti i teorija valentnosti", *Suvremena lingvistika*, 1975/11, elektronsko izdanje: <http://suvlin.ffzg.hr/index.php/suvlin/article/view-File/358/269>, 4. 5. 2008.

Rezime

Radovi koji se objavljuju u ovoj knjizi bave se različitim pitanjima iz morfologije i sintakse savremenog bosanskog jezika.

U radu *Tipovi supstantivnih dopuna glagolima u bosanskom jeziku* definirane su dopune kao vrsta rečeničnih članova i izvršena je klasifikacija supstantivnih dopuna glagolima u bosanskom jeziku. U uvodnom dijelu rada prikazano je kako je pojam *dopune* shvaćen u najznačajnijim gramatičkim tekstovima koji se tiču bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika. Nakon razmatranja na koji su način tom *pojmu* pristupili različiti lingvisti, usvojena je definicija dopune koju je ponudio njemački lingvist Ulrich Engel, a prema kojoj su dopune *oni rečenični članovi koji su specifični za potklasu glagola, koji se ne mogu pojaviti uz svaki glagol, i oni članovi čije je prisustvo u rečenici neophodno za njenu gramatičnost*.

Koristeći se tom definicijom prilikom istraživanja, utvrđeno je da supstantivne dopune mogu stajati u tri različita odnosa prema glagolu – one mogu biti *subjekt, predikativ i objekt*. Prema ovim odnosima supstantivne dopune glagolima podijeljene su na tri tipa: *subjekt, supstantivne predikativne dopune i objekatske dopune*.

Subjekt je supstantivna ili supstantivizirana riječ u nominativu koja nije dio predikata. On i predikat slažu se u licu i broju, oni u tom smislu utječu jedan na drugi i ta odlika izdvaja subjekt u odnosu na druge dopune.

Predikativ je specifičan po tome što on kao dopuna glagolu ulazi u sastav predikata i po tome se razlikuje od subjekta i objekatskih dopuna. Predikativ u bosanskom jeziku može biti iskazan na različite načine: supstantivom i adjektivom u obliku nominativa i instrumentala, brojevima, kongruentnim sintagmama u obliku besprijedložnog genitiva, prijedložno-padežnim izrazima kojima se neka osobina pripisuje subjektu, konstrukcijom s riječju *kao* ili konstrukcijom s ličnim glagolskim oblikom, konstrukcijama *za + akuzativ* i *za + infinitiv*, prilozima, infinitivom i vokativom. Ovdje se prvi put navodi mogućnost da se vokativ pojavi u funkciji predikativa (izvan usmene poezije i na različit način nego u njoj), odnosno da se vokativ uopće pojavljuje kao član rečenične strukture.

Neke riječi u bosanskom jeziku mogu vršiti isključivo funkciju predikativne dopune. One se u nekim radovima nazivaju *kopulativnim partikulama*. Po našem mišljenju, te su riječi ili pridjevi ili prilozima.

Svi navedeni oblici kojima se može iskazati predikativ ne mogu se smatrati supstantivnim dopunama. Po našem mišljenju u supstantivnu predikativnu dopunu ubrajaju se predikativi koji se manifestiraju kao supstantivi u obliku nominativa, instrumentala, vokativa, akuzativa s prijedlogom *za* i konstrukcije s riječju *kao*.

Objekatske su *dopune* one čiji je oblik u potpunosti određen rekcijom glagolskog leksema uz koji se pojavljuju. One ne ulaze u sastav predikata niti utječu na njegov oblik. Prema obliku u kome se pojavljuju, podijelili smo ih na devet vrsta, a one se mogu svrstati u dvije skupine: besprijedložne objekatske dopune i dopune u obliku prijedložno-padežnog izraza.

U besprijedložne objekatske dopune ubrajaju se genitivna, dativna, akuzativna i instrumentalna besprijedložna dopuna.

U dopune u obliku prijedložno-padežnog izraza ubrajaju se dopune u obliku genitivnog, dativnog, akuzativnog i instrumentalnog prijedložno-padežnog izraza te lokativna dopuna. Svaka od dopuna u obliku prijedložno-padežnog izraza podijeljena je prema prijedlozima koji se mogu pojaviti u njenom sastavu. Ti prijedlozi su:

- uz genitiv: *od, do, oko, iz, protiv,*
- uz dativ: *prema, k(a),*
- uz akuzativ: *u, na, za, o,*
- uz instrumental: *s(a), za, nad, pod,*
- uz lokativ: *o, u, na, po.*

Objekti se prema semantičkom kriteriju mogu podijeliti na bliže (direktne) i dalje (indirektne). Za svaku od navedenih devet vrsta objekatske dopune može se utvrditi je li ona bliži ili dalji objekt. Ako članovi neke vrste mogu vršiti i jednu i drugu ulogu, tu vrstu možemo podijeliti na dvije podvrste.

U funkciji i bližeg i daljeg objekta mogu se pojaviti oblici besprijedložnog genitiva i besprijedložnog akuzativa. Prema tome, besprijedložna genitivna dopuna može se podijeliti na genitivnu dopunu kao bliži objekt i genitivnu dopunu kao dalji objekt, a besprijedložna akuzativna dopuna na akuzativnu dopunu kao bliži objekt i akuzativnu dopunu kao dalji objekt.

U radu *Indeklinabilni pridjevi u bosanskom jeziku* opisani su pridjevi bosanskog jezika koji nemaju različite oblike za iskazivanje roda, broja i padeža, već imaju samo jedan oblik. U korpusu je zabilježeno između 450 i 500 takvih pridjeva. Oni su raznovrsna porijekla i po tome se dijele u četiri vrste: *slavenske, evropske, orijentalne* i *hibridne*. *Slavenski indeklinabilni pridjevi* su riječi čiji su svi dijelovi slavenskog porijekla i koji nisu primljeni iz drugih jezika. *Evropski* su oni pridjevi koji su porijeklom iz ne-

slavenskih evropskih jezika i koji nisu došli u bosanski jezik posredstvom turskog. *Orijentalni pridjevi* obuhvataju pridjeve koji su došli u bosanski jezik posredstvom turskog jezika, a čiji korijeni potječu iz turskog, arapskog, perzijskog, francuskog, grčkog, latinskog ili sanskrta. *Hibridni pridjevi* su oni indeklinabilni pridjevi koji u svom sastavu imaju komponente iz dviju različitih navedenih grupa jezika. U korpusu su zabilježena samo dva slavenska indeklinabilna pridjeva (*rad* i *nalik*). Najviše je zabilježeno orijentalnih indeklinabilnih pridjeva. Mnogi su od njih danas arhaizmi, ali mnogi i nisu. Uz ovaj rad naveden je i popis indeklinabilnih pridjeva uočenih u korpusu.

U radu *O upotrebi pridjeva i glagolskih pridjeva srednjeg roda u sastavu predikata rečenica kojima je subjekt prvo ili drugo lice* riješeno je jedno gramatičko pitanje o kome su u dosadašnjoj literaturi postojala različita mišljenja. U gramatičkim opisima često se impliciralo da prvo i drugo lice glagolskih oblika koji razlikuju rod ne mogu imati oblike za srednji rod, odnosno da ne postoje konstrukcije *ja sam radilo, ti si radilo* itd. Prema tome, ne bi ni rečenice kojima je subjekt prvo ili drugo lice mogle imati oblike srednjeg roda u predikatu, dakle rečenica *Ja sam lijepo* bila bi negramatična. U ovom radu pokazano je da u jeziku postoje takve konstrukcije, ali da se u vanjezičkoj stvarnosti veoma rijetko stvore uvjeti za upotrebu takvih konstrukcija.

U radu *Morfološki i sintaksički status značenjskih jedinica bekri, deli, efendi, fra, gazi, hadži i hazreti u savremenom bosanskom jeziku* analizira se ponašanje navedenih jedinica u različitim sintaksičkim okolinama i pokazuje se da one ne mogu biti riječi, već su prefiksoidi ili sufiksoidi. Značenjska jedinica *efendi* može biti i prefiksoid i sufiksoid, a ostale su jedinice samo prefiksoidi.

Summary

The papers published in this book deal with various issues in contemporary Bosnian syntax and morphology.

The paper *Types of Nominal Complements of the Verb in Bosnian* defines a complement as a clause element and provides a categorization of nominal complements of the Verb in Bosnian. The Introduction presents the term *complement* as it is presented in Bosnian, Croatian and Serbian grammar books. After the presentation of different linguistic approaches to the term, the author decides to take the approach offered by the German linguist Ulrich Engel. According to his definition, complements are *clause elements typical for the Verb subclass, which cannot be used with just any verb, and obligatory elements necessary for grammaticality of the clause*. Using this definition in this study, we have found out that nominal complements can form three types of relations with the Verb. They can be the Subject, the Predicative Nominal or the Object.

The Subject is a nominal or nominalized word in the Nominative case which is not a part of the Predicate. It has a person and number concord with the Predicate. Hence, the Subject and the Predicate influence one another and this property makes it different from all other complements.

The Predicative Nominal is different from the Subject and the Object in the fact that it complements the verb and functions as a part of the Predicate. Predicatives are found in different forms in Bosnian: nominal and adjectival in the Nominative and the Instrumental case, numerals, congruent phrases in the form of prepositionless Genitive, Nouns in the oblique case with a preposition which attribute a property to the Subject, the structures with *kao* or structures with a Finite Verb form, *za+Accusative* and *za+Infinitive* structures, prepositions, the Infinitive and the Vocative. This is the first paper which mentions the possibility of having a Vocative in Predicative function (which is not in oral poetic tradition and used differently than in oral tradition), and that the Vocative is a part of the sentence structure. Some words in Bosnian can be used only predicatively. In some papers they are called *copular particles*. We believe that these words are either Adjectives or Adverbs. Not all the above listed forms which can be used predicatively can be regarded as Predicative Nominals. We believe

that Predicative Nominals include only nominal predicative complements, which can be in the Nominative, the Instrumental, the Vocative case or the Accusative with the preposition *za* and the structures with *kao*.

The Object is a complement whose form is fully determined by the rec-tion of the verb with which it occurs. It is not part of the Predicate, and it does not influence the form of the Predicate. According to their form, Objects can be divided into nine types, which can be categorized in two groups: prepositionless Objects and oblique case Objects with a preposi-tion. Prepositionless Objects include Genitive, Dative, Accusative and In-strumental without a preposition. Oblique case Objects with a preposition include Genitive, Dative, Accusative and Instrumental case Objects and the Locative complement. Each type of oblique case Object with a preposi-tion can be divided according to the preposition used. These prepositions include:

- used with Genitive: *od, do, oko, iz, protiv,*
- used with Dative: *prema, k(a),*
- used with Accusative: *u, na, za, o,*
- used with Instrumental: *s(a), za, nad, pod,*
- used with Lokativ: *o, u, na, po.*

Semantically, Objects can be divided into Direct and Indirect Ob-jects. Each of the nine listed types of Objects can function as Direct or Indirect Object. If members of one group can function as both, we can divide this type into two subtypes. Both Direct and Indirect Objects can be in the form of prepositionless Genitive and prepositionless Accusative. Hence, prepositionless Genitive Object can be divided into prepositionless Genitive Direct Object and prepositionless Genitive Indirect Object, while prepositionless Accusative Object can be divided into prepositionless Ac-cusative Direct Object and prepositionless Accusative Indirect Object

The paper *Invariable Adjectives in Bosnian*, describes Bosnian Adjec-tives which do not have different gender, number and case forms. They only have one form. We found between 450 and 500 such Adjectives in the corpora. They differ in origin and can be divided into four groups: *Slavic, European, Oriental* and *hybrid*. *Slavic invariable Adjectives* are the words completely of Slavic origin and which are not borrowed from other lan-guages. *European adjectives* originate from non-Slavic languages, and were not borrowed through Turkish. *Oriental Adjectives* include the Adjectives imported into Bosnian through Turkish, and their roots are from Turkish, Arabic, Persian, French, Greek, Latin or Sanskrit. *Hybrid Adjectives* are in-variant Adjectives which have components from two different groups of

languages listed above. We found only two invariable Adjectives of Slavic origin in the corpora (*rad* and *nalik*). The largest number of recorded invariable Adjectives is of oriental origin. Most of them are archaic now, but a lot of them are not. This paper also provides the list of invariable Adjectives found in the corpora.

The paper *On the Use of Neuter Adjectives and Neuter Deverbal Adjectives in the Predicate of Clauses with the First or the Second Person Subject* we have resolved a grammatical issue which had been treated differently by different authors in earlier linguistic works. Earlier grammatical descriptions usually implied that the first and the second person Verb forms could not have neuter gender forms, namely, that structures such as *ja sam radilo, ti si radilo* and alike cannot exist. Hence, the sentences with the first or the second person Subject cannot have neuter forms in the Predicate. Therefore, the sentence *Ja sam lijepo* would be ungrammatical. This paper shows that such structures exist, but extralinguistic contexts rarely provide conditions for the use of such constructions.

The paper *Morphological and Syntactic Status of Semantic Units bekri, deli, efendi, fra, gazi, hadži and hazreti in contemporary Bosnian analyses* behaviour of these units in different syntactic environments and shows that they cannot be words. They are prefixoides or suffixoides. The semantic unit *efendi* can be both a prefixoide and a suffixoide, while the remaining units from the list are only prefixoides.

Резюме

Работы, собранные в данной книге, посвящены различным вопросам по морфологии и синтаксису современного боснийского языка.

В работе под названием *Типы субстантивных дополнений глаголам в боснийском языке*, дополнение определяется как один из типов членов предложения, а также приводится классификация субстантивных дополнений глаголам в боснийском языке. Во введении показано как рассматривается понятие *дополнение* в самых значительных текстах по грамматике, касающихся боснийского, хорватского и сербского языков. Познакомившись с различными подходами к определению этого понятия со стороны различных лингвистов, в работе принято определение дополнения, предложенное немецким лингвистом Ульрихом Энгелем (Ulrich Engel), в соответствии с которым дополнения – это *те члены предложения, характерные для подкласса глаголов, которые не могут появиться при любом глаголе, и чье присутствие в предложении необходимо для ее грамматичности*.

Пользуясь этим определением в ходе исследования, мы пришли к выводу, что субстантивные дополнения могут находиться в трех различных позициях по отношению к глаголу – могут являться как *подлежащим (субъектом)*, так и *предикативом и объектом*. В соответствии с данными отношениями, субстантивные дополнения глаголов можно разделить на три типа: *подлежащее (субъект)*, *субстантивные предикативные дополнения* и *объектные дополнения*.

Субъект – это субстантивное или субстантивизированное слово в именительном падеже, не являющееся частью сказуемого (предиката). Подлежащее (субъект) согласуется со сказуемым в лице и числе, и в этом смысле они влияют друг на друга, так что этой характеристикой отличается и выделяется подлежащее (субъект) от других дополнений.

Для *предикатива* характерно то, что он в качестве дополнения к глаголу входит в состав сказуемого и тем отличается от субъекта (подлежащего) и объектных дополнений. Предикатив в боснийском языке может быть выражен различными способами: субстантивом и адъективом в форме именительного и творительного падежей, числи-

тельными, согласованными словосочетаниями в форме родительного падежа без предлога, предложно-падежным способом выражения, при помощи которого определенная характеристика приписывается подлежащему, конструкцией со словом *као* (как) или конструкцией с личной глагольной формой, конструкциями *za + akuzativ* (для + винительный падеж) и *za + infinitiv* (для + инфинитив), наречиями, инфинитивом и звательным падежом. Именно здесь впервые говорится о возможности появления звательного падежа в функции предикатива (вне устной поэзии и другим способом, чем в ней), т. е. впервые говорится о том, что звательный падеж вообще появляется в качестве члена структуры предложения.

Некоторые слова в боснийском языке могут выполнять исключительно функцию предикативного дополнения. В некоторых работах эти слова называют *сочинительными* (*копулативными*) *частицами*. По нашему мнению, эти слова являются либо прилагательными либо наречиями.

Все вышеприведенные формы, при помощи которых можно выразить предикатив, нельзя считать субстантивными дополнениями. По нашему мнению, в субстантивное предикативное дополнение входят предикативы, которые манифестируются как субстантивы в формах именительного, творительного, звательного падежей, потом винительного падежа с предлогом *za* (для) и конструкции со словом *као* (как).

Объектные дополнения – это дополнения, чья форма полностью определена поведением (реакцией) глагольной лексемы, с которой они появляются. Они не входят в состав сказуемого и не влияют на его форму. В соответствии с их формой, мы разделили их на девять типов, которых, в свою очередь, можно разделить на две группы: беспредложные объектные дополнения и дополнения в форме предложно-падежного выражения.

В беспредложные объектные дополнения входят беспредложные дополнения в родительном, дательном, винительном и творительном падежах.

В дополнения в форме предложно-падежного выражения входят дополнения в форме родительного, дательного, винительного и творительного предложно-падежного выражения, а также и дополнение в форме предложного падежа. Каждое из дополнений в форме предложно-падежного выражения разделяется в соответствии с предлогами, входящими в их состав. Это следующие предлоги:

- с родительным падежом: *od, do, oko, iz, protiv,*
- с дательным падежом: *prema, k(a),*
- с винительным падежом: *u, na, za, o,*
- с творительным падежом: *s(a), za, nad, pod,*
- с предложным падежом: *o, u, na, po.*

Объекты, в соответствии с семантическим критерием можно разделить на ближние (прямые) и дальние (косвенные). Для каждого из приведенных девять типов объектных дополнений можно утвердить является ли он прямым или косвенным объектом. Если члены отдельного типа могут выполнять и ту и другую роль, то данный тип можно разделить на два подтипа.

В функции прямого и косвенного объекта могут появиться формы беспредложного родительного и беспредложного винительного падежей. Согласно этому, беспредложное родительное дополнение может разделиться на родительное дополнение в качестве косвенного объекта и родительное дополнение в качестве прямого объекта, в то время как беспредложное винительное дополнение можно разделить на винительное дополнение в качестве прямого объекта и винительное дополнение в качестве косвенного объекта.

В работе *Неспрягаемые прилагательные в боснийском языке* описаны прилагательные в боснийском языке, которые не обладают различными формами для выражения рода, числа и падежа, а имеют только одну форму. В корпусе отмечено между 450 и 500 таких прилагательных. Они разного происхождения и, в соответствии с этим, разделяются на четыре типа: *славянские, европейские, ориентальные и гибридные*. *Славянские неспрягаемые прилагательные* – это слова, у которых все их части славянского происхождения и не взяты из других языков. *Европейские* – это прилагательные по происхождению из неславянских европейских языков, которые пришли в боснийский язык без посредства турецкого языка. *Ориентальные прилагательные* – это те, которые пришли в боснийский язык посредством турецкого, и корень которых происходит из турецкого, арабского, персидского, французского, греческого, латинского языков, или санскрита. *Гибридные прилагательные* – это те неспрягаемые прилагательные, имеющие в своем составе компоненты из двух разных, вышеприведенных групп языков. В корпусе отмечены только два славянских неспрягаемых прилагательных (*rad i nalik – рад и похож*). Больше всех отмечено ориентальных неспрягаемых прилагательных. Многие из них сегодня являются архаизмами, но значительное количество ими

не является архаизмами. В приложении к данной работе приводится и список неспрягаемых прилагательных, отмеченных в корпусе.

В работе *Об употреблении прилагательных и причастий среднего рода в составе сказуемого в предложениях, в которых подлежащее в первом или втором лице* решен один грамматический вопрос, о котором существовали в литературе различные мнения. В грамматических описаниях часто предполагали, что первое и второе лицо глагольных форм, различающие род, не могут иметь форму среднего рода, т. е. что не существуют конструкции типа *ja sam radilo, ti si radilo* (*я работало, ты работало*) итд. Таким образом, и предложения, в которых подлежащее находится в первом или во втором лице, не должны иметь формы среднего рода в составе сказуемого, естественно, предложение типа *Ja sam lijepo* (*Я красивое*) - неграмматично. В настоящей работе показано, что в языке существуют такие конструкции, но во внеязыковой реальности очень редко появляются условия для их употребления.

В работе *Морфологический и синтаксический статусы единиц значения bekri, deli, efendi, fra, gazi, hadži i hazreti* (бекри, дэли, эфенди, фра, гази, хаджи и хазрат) в современном боснийском языке анализируется поведение данных единиц в разных синтаксических обстановках и показывается, что они не могут являться самостоятельными словами, а только префиксоидами и суффиксоидами. Единица значения *efendi* (эфенди) может быть и префиксоидом и суффиксоидом, в то время как остальные единицы являются только префиксоидами.

Imenski indeks

A

Anić, Vladimir 109–110, 118–119
 Antić, Ivana 122
 Aristotel 17
 Arnoff, Mark 112, 115, 119, 121

B

Babić, Stjepan 10, 66, 99–103, 113, 119, 123
 Balašević, Đorđe 65
 Baotić, Josip 42, 119
 Barić, Eugeniya 27, 37, 63, 66, 99, 113, 119
 Batistić, Tatjana 119
 Bauer, Laurie 112, 115, 119
 Belić, Aleksandar 10–11, 119
 Biere, Bernd Ulrich 18
 Bloomfield, Leonard 112, 119
 Brabec, Ivan 10–11, 30, 98, 119
 Brozović, Dalibor 119
 Bulić, Refik 121
 Buscha, Joachim 120

C

Carstairs-McCarthy, Andrew 119
 Coelho, Paulo 104–106, 117

Č

Čedić, Ibrahim 58, 61–62, 64–65, 69, 71–72, 76, 79–80, 98, 109–111, 117–119

D

Dikro, Osvald 119
 Dobrovolsky, Michael 112, 121

Dudić, Kosta 13, 40, 42, 122

Đ

Đorđević, Miloje 119
 Đukanović, Jovan 13, 21, 119

E

Engel, Ulrich 13, 15, 18–23, 28, 50, 61, 119–120, 123, 125

F

Fekete, Egon 120
 Filipović, Rudolf 64–65, 68, 79, 120, 122–123
 Franić, Ivana 15, 120
 Fudeman, Kristen 115, 119

G

Gortan-Premk, Darinka 42, 120
 Grahek, Sanja 119

H

Hajdarević, Hadžem 117–119
 Halilović, Senahid 14, 27, 29–30, 34, 37–38, 43, 45–46, 57–59, 61–62, 65–66, 71–72, 75–77, 81, 99, 102, 109–115, 117–118, 120–122
 Ham, Sanda 100, 120
 Haspelmath, Martin 120
 Helbig, Gerhard 13, 18, 120
 Hlebec, Boris 121
 Horozović, Irfan 117
 Hraste, Mate 10–11, 30, 98, 119
 Hrustić, Meliha 21, 32, 61–63, 120

Humo, Hamza 30

I

Isaković, Alija 58–59, 69, 71–72, 75–77, 81, 109, 111, 117–118, 120

Ivić, Milka 15, 27, 36–37, 40, 121

J

Jahić, Dževad 14, 27, 29–30, 34, 37–38, 43, 45–46, 57–59, 61–62, 64, 66–67, 69, 71–77, 79–81, 99, 109–111, 113–114, 117–118, 121–122

Jovanović, Jelena 99, 123

K

Kadić, Safet 117–119

Kasumović, Ahmet 77–78, 121

Katamba, Francis 121

Katičić, Radoslav 12–13, 22, 27, 36–37, 63, 121

Klajn, Ivan 121

Kristal, Dejvid 9, 16, 37, 60, 121

Kršo, Aida 117–119

Kujović, Asmir 117

Kulenović, Skender 117

Kulenović, Tvrtko 117

Kuna, Branko 113, 121

L

Lalević, Miodrag S. 24, 121

Lončarić, Mijo 119

LJ

Ljubušak, Mehmed-beg Kapetanović 62, 117

M

Malić, Dragica 119

Maretić, Tomo 9–10, 121

Marković, Ivan 58, 121

Melvinger, Jasna 32, 121

Mihaljević, Milica 113, 121

Minović, Milivoje 27, 30, 35, 121

Moguš, Milan 119

Mrazović, Pavica 13, 20–22, 26–28, 34, 36, 39–41, 48–49, 57, 100–101, 119, 121

N

Novak, Slobodan 102

O

O'Grady, William 112, 121

P

Palić, Ismail 14, 27, 29–30, 34, 37–38, 41, 43, 45–46, 57, 61–62, 66, 76, 99, 111, 113–114, 120–122

Pavešić, Slavko 119

Pavlović, Milivoj 122

Peco, Asim 9, 42, 76, 122

Perak, Benedikt 123

Peti, Mirko 119

Petrović, Vladislava 13, 40, 42, 122

Piper, Predrag 15, 26, 28, 34, 36, 48, 60–62, 122

Popadić, Hanna 119

Popović, Ljubomir 14, 98–99, 113, 123

Popović, Ljudmila 122

Popović, Mihajlo 119

Pranjković, Ivo 14–15, 26, 32, 34, 40, 44, 46, 60, 66, 98, 113, 122–123

R

Ramadanović, Ermina 113, 121

Redžepašić Bašagić, Safvet-beg 104, 117

Riđanović, Midhat 11–12, 36, 48, 58, 73, 102–105, 122

Rišner, Vlasta 122

Ružić, Vladislava 122

S

Samardžija, Marko 13, 18, 22–23, 28, 34, 37, 39, 41, 122

Schumacher, Helmut 18, 120, 122

Silić, Josip 14–15, 27–28, 34, 40, 43–44, 46, 66, 98, 113, 123

Simeon, Rikard 9, 123

Simić, Radoje 99, 123

Smailagić, Vedad 32, 123

Stanojčić, Živojin 9, 14, 98–99, 113, 122, 123

Stevanović, Mihailo 11, 37, 42, 101, 103–104, 123

Sušić, Derviš 104, 117

Š

Škaljić, Abdulah 58–59, 67–81, 109–111, 113–114, 117–118, 123

Škarić, Ivo 119

T

Tanasić, Sreto 122

Tanović, Ilijas 24–25, 123

Tarbuk, Tanja 104, 117

Tatić, Radoje 105, 117

Tesnière, Lucien 13, 15–18, 25, 120, 123

Težak, Stjepko 10, 99–100, 119, 123

Todorov, Cvetan 119

Tošović, Branko 122

Trask, Robert Lawrence 115, 123

V

Vajzović, Hanka 58–59, 66–70, 73, 75, 77, 79–81, 109–110, 117, 123

Valjevac, Naila 117–119

Vukadinović, Zora 13, 20–21, 26–27, 34, 36, 39–41, 48–49, 57, 100–101, 121

Vuković, Jovan L. 77, 80, 123

Z

Zečević, Vesna 119

Zilić, Erminka 119

Znika, Marija 119

Ž

Žepić, Stanko 18, 23, 123

Žiletić, Zoran 119

Živković, Sreten 10–11, 30, 98, 119

Predmetni indeks

A

adjektiv 29, 51, 62, 69, 77, 125
 adjektivna riječ 14
 adverb 17, 29
 adverbijalna (adverbna, priložna) odred-
 ba (oznaka) 12, 14–15, 18, 21, 40, 44,
 46–47
 adverbijalne riječi 14
 akcent 59, 65, 67, 69–72, 79, 81, 114
 aktant 16–18
 akuzativ 10–11, 18, 20, 22–23, 27–29,
 32, 34–37, 42–46, 51–53, 125–126
 alodopuna 37, 42, 44
 anafora 20, 40
 analogija 77–78
 anglicizam 68
 apozicija 14
 arapski jezik 61, 69, 127
 argument 15, 26
 arhaizam 71–72, 76, 127
 atribucija 63
 atribut 14, 61, 63, 73, 75–76

B

bezlična rečenica 26
 bosanski jezik 9, 12–14, 23, 27, 29–30,
 32–34, 36–38, 41, 43, 45–46, 48–51,
 53, 57–72, 75–81, 97–99, 103, 105–
 107, 109–111, 117–123, 125–127
 bosnistika 61, 109
 broj 27, 51, 57, 67, 77, 98, 100–101,
 125–126

D

da + *prezent* 10, 62

dativ 17–18, 20, 22, 26–28, 38–42, 44,
 52–53, 62–63, 122, 126
 interesovanja 41
 etički 41
 pragmački 41, 122
 deklinacija 57
 dependens 16
 determinativ 11
 distribucija 44, 112
 dodatak 9–12, 16–18, 20–21, 38, 41, 45,
 47–48, 51, 53, 71, 110
 dopuna 9–15, 18, 20–29, 31–32, 34–35,
 37–44, 46–53, 62–63, 120, 122–123,
 125
 adverbijalna (priložna) 22, 27–28, 38–40,
 42, 47–49
 akuzativna (u akuzativu) 22–23, 27, 41–43,
 52
 besprijedložna akuzativna 35, 43, 52–53,
 126
 dvoakuzativna 43
 dativna (u dativu) 20, 22, 27, 39–42
 besprijedložna dativna 35, 38, 52–53, 126
 fakultativna 51
 genitivna (u genitivu) 22–23, 27–28, 35
 besprijedložna genitivna 35, 52–53, 126
 glagolska 11, 18, 23
 gramatička 40, 42, 122
 imenička 22, 28
 infinitivna 22
 instrumentalna (u instrumentalu) 22–23,
 27, 35
 besprijedložna instrumentalna 35, 47,
 52–53, 126
 leksička 13, 26, 40, 42, 122
 lokativna 24, 35, 49–50, 52, 126
 mjesna 34
 načinska 34

- nominativna (u nominativu) 15, 22, 26, 28
 objekatska 34–36, 51–53, 125–126
 besprijedložna objekatska 52, 126
 predikativna 22, 28, 30–32, 34, 61, 125
 supstantivna predikativna 28, 32–34,
 51, 53, 125–126
 prepozicionalna (prijedložna) 22–24, 27,
 49, 52
 pridjevska 22, 28, 120
 rečenična 20
 subjekatska 12
 supstantivna 9, 21–22, 25, 38, 43, 45,
 49–51, 53, 117, 125–126
 u obliku prijedloga 23
 u obliku prijedložno-padežnog izraza
 24, 52–53, 126
 akuzativnog 35, 45, 52, 126
 dativnog 35, 42, 52, 126
 genitivnog 35, 37, 52, 126
 instrumentalnog 35, 48, 52–53, 126
 verbativna 22, 62
 dopunjak 9
- E**
- elipsa 68
 engleski jezik 120, 122–123
 enklitika 73, 112
 etimologija 58, 64, 72, 79, 111
 etnik 66
- F**
- fonem 59
 fonološka riječ 115
 francuski jezik 61, 64, 119, 127
 frazem 24–25
 futur I 22
 futur II 97–101
- G**
- genitiv 18, 22–23, 27–29, 35, 37–38,
 51–53, 77, 125–126
 partitivni 35–36
 slavenski 36–37
 germanizam 80
 glagol 9–13, 15–53, 57, 61–62, 99, 101,
 117, 120–123, 125
 avalentni 17
 divalentni 17
 kopulativni 12, 28, 32, 61, 120
 modalni 11, 62
 monovalentni 17
 pomoćni 22–23, 27, 101
 semikopulativni 28
 trivalentni 17
 glagolski čvor 15–17
 glagolski kompleks 20, 22
 glagolski pridjev 99
 glagolski prilog prošli 14
 gramatika zavisnosti 9–11, 13–15, 23,
 25, 53, 120, 123
 grčki jezik 61, 69, 127
- H**
- hrvatski jezik 10, 12–14, 44, 46, 57–58,
 61, 66, 97–101, 103–106, 109, 118–123,
 125
- I**
- imenica 10, 21, 30, 32, 57, 60, 71–75,
 77, 110–111, 114, 122
 indeklinabilni (nepromjenljivi, nesklo-
 njivi) pridjev 32, 55, 57–63, 65–70,
 72–74, 76–82, 90, 94, 109–111, 117,
 126–127
 evropski 61, 65, 69, 79–80, 82, 126
 hibridni 61, 66–67, 77, 79–80, 94, 126–
 127
 orijentalni 61, 66, 69–70, 72, 77, 79–80,
 82, 89–90, 126–127
 slavenski 61, 82, 126–127
 indeklinabilnost 58, 67, 111
 infinitiv 10, 19, 28, 30, 32, 51, 62, 99,
 121, 123, 125
 instrumental 10–12, 23, 27–29, 32–34,
 47–48, 51–53, 121–122, 125–126

iskaz 30–31, 36, 50, 63, 104, 106
italijanski jezik 64

J

jezička jedinica 37, 111–112, 115
jezik davalac 64, 70
jezik primalac 64

K

kao-konstrukcija (konstrukcija s riječju
kao) 29, 32–34, 126
klauza 63
klitika 114
književni jezik 12–13, 61, 69, 76–77,
101, 109–110, 114, 118–122
komparacija 62, 65, 78–80
komparativ 62, 65, 77–80, 121
komplement 9, 12, 15
komplementacija 12
kompromisna replika 64, 67
kondicional I 98–101
kondicional II 98–101
kondicional perfekta 98
kondicional prezenta 98
kongruencija 27, 59
kopulativna partikula 32, 51, 61, 63,
120, 125
korijen 61, 67, 69–70, 114, 127

L

latinski jezik 61, 69, 127
leksičko jezgro 12, 14, 28, 29, 97
leksičko značenje 34, 113
lice 27, 97–106, 125, 127
lokativ 52–53, 119, 126

M

metajezička funkcija 112
metateza 78
model 64, 71

morfem 68, 78–79, 111, 113, 121
gramatički 113
korijenski 114
leksički 68, 111, 112
tvorbeni 79
vezani leksički 113
morfolologija 14, 101, 120

N

nastavak 65, 67–68, 70, 110
nominativ 11, 22, 26–34, 51, 53, 80,
110, 125–126

NJ

njemački jezik 18, 20, 61, 64, 120

O

objekt 9, 11–14, 18, 25, 34–37, 40, 42,
44, 46–48, 51–52, 102, 120, 125–126
bliži (direktni) 10, 17, 35–37, 42–44, 52,
126
dalji (indirektni, neizravni) 10, 17, 35,
37–38, 42–47, 49, 52–53, 126
odredba 9–12, 14–15, 18
odredba mjesta 21
orijentalizam 58–59, 68, 70, 75, 77, 79–
81, 109, 117, 123
osnova 69, 79
vezana osnova 113
označitelj 104

P

padež 10–11, 18, 23–24, 27, 31, 34–35,
43–45, 49, 57, 67, 110, 120–121, 126
paradigma 20, 40, 57, 97–103
particip 19, 70
particip aktiva 100–101
particip pasiva 100–101
pasiv 98–101
pasivna konstrukcija 97
penultima 67, 70–71

- perfekt 70, 97–101
 perzijski jezik 61, 64, 69, 127
 pluskvamperfekt 97–101
 polysložnica 68, 76, 80, 114
 posuđenica 65
 potencijal 98
 potencijal I 97, 99, 101
 potencijal II 97, 99, 101
 potencijal prošli 98
 pozitiv 62, 78
 pravopis 23, 58–59, 61–62, 65, 72, 75, 77, 81, 109–112, 114, 117–118, 120
 pravopisna (ortografska) riječ 115
 predikat 10–15, 17, 25–30, 32, 51–52, 62, 95, 97, 102, 104, 106, 117, 125, 127
 imenski 14, 29, 97
 koji razlikuje rod 97, 106
 predikativ 15, 18, 25–26, 28–34, 47, 51, 60–61, 63–65, 72, 76, 80, 97, 112, 125–126
 priložni 34
 predikativnost 63
 predikatni skup 10
 predikatno ime 28, 122–123
 prefiks (predmetak) 37, 46, 67, 78–79, 110
 prefiksalna tvorba 79, 94
 prefiksoid 80, 113, 121, 127
 pridjev 10, 13–14, 20–21, 32, 51, 57–82, 95, 97, 99, 101–105, 109, 111, 117, 120–122, 125–127
 atributiva tantum 61
 predicativa tantum 61–63
 prijedlog (prepozicija) 10–11, 18, 20, 23–24, 29, 32, 34–38, 42–43, 45–46, 48–52, 57–58, 63, 79, 112, 120, 126
 prijedložno-padežni izraz 18, 24, 29, 32, 38, 46, 49, 51, 53, 125
 prilog 12, 20, 32, 34, 63, 65, 67, 75–76, 81
 predicativa tantum 61
 pseudoanglicizam 68
 pseudoorijentalizam 68–69
 pseudoposuđenica 68
- ## R
- radni glagolski pridjev 98–102
 rečenica 10–12, 14–21, 23, 25–32, 34–36, 38–41, 43–48, 50, 57, 60–65, 73–74, 76, 95, 97, 101–104, 106, 112, 117, 120–122, 125, 127
 rečenična kondenzacija 63
 rečenični član 20, 34, 40–41, 50, 125
 regens 16–17, 21
 replika 64, 73
 riječ u morfosintaksičkom smislu 114–115
 riječca (čestica, partikula) 32, 57, 61
 rod 27, 57, 67, 77, 97–101, 103–104, 106, 126–127
 muški 30, 62, 98–101, 103, 105, 110
 srednji 61, 65, 77, 97–106, 117, 127
 ženski 61, 77, 98–101, 103, 105–106
 ruski jezik 58
- ## S
- sanskrt 61, 127
 satelit 20
 sintagma 10, 12, 14, 21, 39–40, 42, 62, 65, 73, 75–76, 82, 114, 120
 dopunska 10, 14–15, 62
 kongruentna 29, 51, 125
 objekatska 14
 odredbena 10
 adjektivna 14
 adverbijalna 14
 adverbijalnoodredbena 14
 verbalna sintagma 14
 sintaksa 12–16, 26–27, 34, 37, 48, 120–123, 125
 sintaksema 76
 slobodna forma 112–114
 složnica 60, 68, 76, 80, 113–114, 121

srpski jezik 10, 13–15, 26, 34, 48, 57, 61, 97–98, 103, 105–106, 120–123, 125

srpskohrvatski (hrvatskosrpski) jezik 10–11, 13, 21, 26, 28, 34, 36–37, 39, 49, 57–59, 61, 64, 69, 76–77, 81, 98, 100–101, 109–111, 114, 117–123

standardni jezik 67, 70, 80, 122

subjekt 10–12, 14–15, 17–20, 25–30, 45, 48, 51, 53, 60, 97, 101–102, 104, 106, 112, 117, 125, 127

sufiks 64, 66–70, 73–74, 78–80

sufiksalsna tvorba 79, 94

sufiksoid 113, 127

superlativ 77–78

supstantiv 16, 23–25, 27, 29, 32, 51–52, 62, 125–126

supstantivna riječ 14, 25, 51–52, 57, 59, 125

T

trpni glagolski oblik 98

trpni glagolski pridjev 98, 100, 102

turcizam 58–59, 67, 69, 71–77, 79, 81, 109–111, 117–118, 123

turski jezik 58, 61, 66, 69–70, 71, 73, 75, 127

U

ultima 67

upravljanje (rekcija) 14, 26, 35, 40–42, 52, 121–123, 126

V

valencija (valentnost) 15, 17–18, 21, 23, 25–28, 43–44, 61, 120, 122–123
 pasivna valentnost 14
 aktivna valentnost 14

verbalne riječi 14

veznik 11, 58

vokal 70–72

vokalna harmonija 66, 73

vokativ 11, 30–32, 34, 51, 53, 110, 112, 125–126

Z

za + *infinitiv* 32, 123, 125

zamjenica 20, 57

značenjska jedinica 59, 71–72, 80, 107, 109–115, 118, 127

Podaci o autoru

Halid Bulić rođen je 1985. godine u Tuzli. Osnovnu školu završio je u Gračanici kod Živinica, a opću gimnaziju u Živinicama. Studirao je bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnosti naroda Bosne i Hercegovine na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Diplomirao je 9. 10. 2008. godine. Dobitnik je plakete Filozofskog fakulteta u Sarajevu za izvanredne rezultate postignute tokom studija.

Za vrijeme studija dva puta je bio na usavršavanju u inozemstvu. Od aprila do jula 2007. godine boravio je na Institutu za slavistiku Univerziteta u Würzburgu kao stipendist tog univerziteta i DAAD-a. U periodu od 29. 7. 2007. do 18. 8. 2007. boravio je na Univerzitetu u Innsbrucku, gdje je završio ljetni kurs *Innsbrucker Hochschulkurse Deutsch (IHD)*.

Završio je Postdiplomski studij iz lingvističkih disciplina na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Magistarski rad *Glagolske sintagme s adverbijalnim dopunama u bosanskom jeziku* odbranio je 23. 8. 2010.

Dosad je objavio više naučnih radova i učestvovao na nekoliko međunarodnih naučnih skupova.

Asistent je na Odsjeku za bosanski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli.

Piše poeziju i prozu. Na Petom međunarodnom takmičenju u poeziji za pjesnike do trideset godina *Castello di Duino* 2009. godine u Trstu osvojio je treću nagradu. Njegova neobjavljena zbirka pjesama *Televizionar* nagrađena je drugom nagradom na Kulturnoj manifestaciji "Slovo Gorčina" u Stocu 2009. Poezija mu je prevedena na engleski i italijanski jezik a prijevodi su uvršteni u antologiju *Strade / Roads* (urednica Gabriella Valera Gruber, izdavač Ibiskos Editrice Risolo, Empoli, 2009).

HALID BULIĆ

**IZ MORFOLOGIJE I SINTAKSE SAVREMENOG
BOSANSKOG JEZIKA**

Slavistički komitet, Biblioteka *Bosnistika*, Monografije, knjiga 5

Za izdavača

Senahid Halilović

Korektura i indeksi

Autor

Prijevod rezimea

Adisa Imamović (engleski)

Adijata Ibrišimović-Šabić (ruski)

Dizajn korica

Tarik Jesenković

Prijelom

TDP, Sarajevo

Štampa

Bemust, Sarajevo

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

811.163.4*3'366'367

BULIĆ, Halid

Iz morfologije i sintakse savremenog bosanskog jezika / Halid Bulić. - Sarajevo : Slavistički komitet, 2011. - 143 str. ; 25 cm. - (Biblioteka Bosnistika. Monografije ; knj. 5)

Podaci o autoru: str. [145]. - Bibliografija:

str. 119-123 ; bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9958-648-04-5

COBISS.BH-ID 18754310